

αἰρεσιάρχων, ἡ πῦρ, ἡ ξίφος, ἡ θηρία, ἡ ἀφαιρέσεις χρημάτων, ἡ κτημάτων, ἡ οἰκιῶν, ἡ ὀμβρίων· Οἷαν γὰρ καὶ δόξουσιν οἱ παραβάται ἦσαν, ἡττηθίσονται· καὶ οἷαν βουλὴν βουλεύονται, ἐγὼ διασκεδάσω· ἔχεις γὰρ ἐκ θεμελίων τὴν στερεάν καὶ ζῶσαν πέτραν. Ἀμήν.

A fremitusve hæresiarcharum, aut ignem, gladium, feras, aut direptiones opum vel possessionum, domorumve aut similibus. Quamcunque enim cladem decernent transgressores illi, eamdem sustinebunt : et quodcunque consilium inierint, ego dissipabo ; habes enim a fundamentis firmam vivamque petram. Amen.

IN TRES SEQUENTES HOMILIAS ADMONITIO.

392 Tres sequentes homiliæ tantam mutuo præferunt styli affinitatem, ut ejusdem plane scriptoris esse videantur. In codicibus porro quibusdam Athanasio ascribuntur, in nonnullis Basilio Seleuciensi. Et quidem tanta hic cum Athanasiano stylo occurrit discrepantia, ut quisquis eum vel primoribus labris attigerit, hasce illi homilias abjudicare nihil cunctetur. Nam in Athanasio orationis genus plus habet nervorum, plus judicii, gravitatisque : hic autem stylus, elegans quidem, sed flosculis tropisque rhetoricis redundans : qui Basilio Seleuciensi ascribi verius possit quam Athanasio. Huc accedunt voces multæ apud Athanasium inusitatæ, quales sunt illæ, ἀντιθεία, et μεταμαθεῖν pro, pœnitere, et similes permultæ.

Primam autem homiliam de Paschate primum edidit P. Combefsius in Auctario suo. Secunda item de Paschate, in editione Parisiensi anni 1627 edita est, cura et studio Holsteinii cum interpretatione ejusdem. Postea vero emendatior prodiit in Auctario ejusdem Combefsii cum nova ejusdem interpretatione. Tertia, de Ascensione Domini, primum publici juris facta est in editione Commeliniana, interprete Joanne Lampadio, secundo cusa fuit in edit. Paris. ann. 1627. Tertium in Auctario Combefsii emendatio prodiit cum nova ejusdem Combefsii interpretatione.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΛΟΓΟΣ ΕΙΣ ΤΟ ΑΓΙΟΝ ΠΑΣΧΑ.

S. P. N. ATHANASII

SERMO IN SANCTUM PASCHA.

1. Εἰ ταῖς τῶν ἀγγέλων ἐντὴν πρὸς τὸ παρὸν χρήσασθαι γλώτταις, εἰ φωνὰς ἀθανάτους ἢ τῶν θνητῶν ἐκτίσαστο φύσις· ἐτόλμησε μόλις (58) ἂν τὰς τῆς ἑορτῆς ὑμνήσαι δωρεάς. Νυνὶ δὲ γλῶττα θνητὴ καὶ πῆλινον ὄργανον τί μὲν ἂν εἴποι, τί δὲ καὶ φθέγγοιτο, ἅπερ ἡ σύμπασα κτίσις ὁμοφωνοῦσα πρὸς ἀξίαν ὑμνεῖν οὐκ ἰσχύει ; Ὑπερβαίνει γὰρ ἀληθῶς κτίσεως μέτρα τὰ δῶρα τῆς χάριτος. Θάνατος ἐξ ἀνθρώπων ἐλαύνεται, καὶ ἄδης τὴν πολυετῇ δυναστείαν ἀποτίθεται· καὶ γένος ἀνθρώπων ἀμαρτίας νόμῳ κατάδικον τῇ τῆς χάριτος δωρεᾷ βασιλεύειν διδάσκεται. Τῆς τοίνυν Δεσποτικῆς ἑορτῆς ὁ πρωτοστάτης μὲν τῆς ἀπολαύσεως ἄνθρωπος, κοινωνὸς δὲ τῆς χάριτος ἡ λοιπὴ γίνεται κτίσις· Ἐν ἀνθρώπῳ γὰρ μορφῇ σήμερον ὁ τῆς φύσεως (59) ἀνεπλάττετο δῆμος. Οὕτω γὰρ Χαῦλος ὁ τῆς χάριτος μαθητὴς περιήγγειλεν· « Εἴ τις ἐν Χριστῷ καὶνὴ κτίσις, τὰ ἀρχαῖα παρῆλθεν· ἰδοὺ γέγονε καὶνὰ τὰ πάντα. » Μιᾶ φωνῇ ἐλάκυσας τὰ σύμπαντα πρὸς ἀνάκτισιν (60), ὁ τῆς κτίσεως δημιουργὸς ἀνέστη. Ἡ

1. Etiam si linguis angelorum impræsentiarum uti liceret, etiam si immortalibus mortalis natura vocibus instructa esset ; vix auderet festi hujusce diei dona prædicare. Jam vero mortalis lingua, luteum instrumentum, quid dicat, quidve loquatur ea quæ ne tota quidem concors rerum natura, pro rei dignitate decantare valeat ? Naturæ sane modum superant gratiæ dona. Pellitur mors ab hominibus amittit infernus diuturnum illud imperium : genusque hominum peccati lege damnatum, gratiæ dono regnare docetur. Dominici itaque festi homo præcipue ac primo ordine fructum percipit, ejusdemque gratiæ particeps est reliqua natura. In hominis namque forma hodie tota rerum creaturarum multitudo reformatur. Ita enim Paulus gratiæ discipulus prædicavit : « Si qua in Christo nova creatura : vetera transierunt : ecce facta sunt omnia nova ⁹. » Surrexit enim naturæ opifex ; atque una voce omnia traxit ad novam creationem. Nam

⁹ II Cor. v, 17.

(58) Μόλις deest in Colbertino.

(59) Colbert., τῆς κτίσεως.

(60) Ita Reg. Editi vero et Colb.. πρὸς ἀνάστασιν.

Salvatoris resurrectio, communis universorum est A nova creatio. Quod ipse nobis Paulus annuntiat his verbis : « Ipsa creatura liberabitur a servitute corruptionis, in libertatem filiorum Dei ¹⁰, » id est, corruptionem deponet, servitutem exuet, immortalitem recipiet, ad meliorem transferetur sortem. Homine siquidem ad immortalitatem renovato, omnis pariter creatura quæ ejus gratia producta fuit renovabitur.

2. Creavit enim Deus hanc magnam rerum universitatis urbem : solaque voce multa produxit : sola voce omnium substantiam extraxit, atque opificis sapientiæ suæ vim ostendit. Ac in creaturis velut in illustri templo suam imaginem, hominem scilicet quem creaverat erexit. Oportebat itaque ejus propria renovata imagine, ipsam imaginis domum una jam renovari. Horum nobis præsens solemnitas sponsio est. Ejus causa clamabat beatus Paulus : « Oportet enim corruptibile hoc induere incorruptionem, et mortale hoc induere immortalitatem ¹¹. » Respuet enim mortis legem corpus, immortalitatis floribus coronatum. Nec ullum reperiet locum corruptio, **393** elucente incorruptione. O magnam rerum mutationem ! o conversionem quæ præter spem accidit ! o magnum luctum in magnam versum lætitiā ! o gaudium calamitatem excipiens ! Auget enim diei festi laudes, Veteris Novique Testamenti recordatio. Eramus quippe ante in paradiso ex Dei erga homines benignitate, nullo labore partem possidentes voluptatem. Accessit serpens effossor murorum, qui ejusmodi voluptatem abstulit, et quod genus exspoliatum fuerat, reum egit, inventa ad mortem via, præcepti silicet transgressione. Hinc infernus, apertis foribus, hominum excepit genus : atque pariens natura, horrendam vidit prolis suæ mortem : ac partus labor, via effectus est ad sepulcrum. Eratque mors ex transgressione hæres facta, singulas ætates citra obicem abripiens : non embryoni parcens, non recentem partum respiciens, non miserans ephebum, non relinquens juvenes, non reverita senes, non dans veniam peccatoribus ; nihil reverita justorum catalogum, non prophetis parcens, non prætermittens sacerdotem. Sed adversum omnes explicabatur mortis sagena, quæ in quodcumque incidebat abriperet.

3. Nullus erat tanti mali medicus ; nullum allatum remedium, atque tot generationes quæ vitæ curriculum emensæ sunt, insatiabilem mortis ventrem non implevere. Ac tam gravis mali nulla lugentibus erat consolatio, sed desperatio, medelæ, nisi Christus cruci affixus, mortis tyrannidem, illa trium dierum totidemque noctium sepultura postravisset, subversa diuturniore illa inferni regia : non

γὰρ τοῦ Σωτῆρος ἀνάστασις κοινὴ τῶν πάντων ὑπάρχει ἀνάκτισις (61-62). Καὶ τοῦτο Παῦλος ἡμῖν εὐαγγελίζεται, λέγων, ὅτι « Καὶ αὐτὴ ἡ κτίσις ἐλευθερωθήσεται ἐκ τῆς δουλείας τῆς φθορᾶς εἰς τὴν ἐλευθερίαν τῶν τέκνων τοῦ Θεοῦ. » τούτέστι τὴν φθορὰν ἀποτίθεται, τὴν δουλείαν ἀποδύσεται, τὴν ἀθανασίαν ἀπολήψεται, πρὸς ἀμείνονα μεταστήσεται λῆξιν. Τῷ γὰρ ἀνθρώπῳ πρὸς ἀφθαρσίαν καινουργουμένῳ καὶ ἡ δι' αὐτὸν παραχθεῖσα ἀνακαινισθήσεται κτίσις.

2. Ἐκτίσας μὲν γὰρ ὁ Θεὸς τὴν μεγάλην ταύτην τῆς κτίσεως πόλιν· φωνῇ μόνῃ τὴν τῶν πολλῶν παραγωγὴν ποιησάμενος, φωνῇ μόνῃ τὴν τῶν ὅλων οὐσίαν ἐλκύσας, τῆς δημιουργικῆς αὐτοῦ σοφίας τὴν δύναμιν ἔδειξεν· ὡς ἐν ναῷ δὲ περιφανεῖ, τῇ κτίσει, τὴν ἰδίαν εἰκόνα τὸν ἄνθρωπον δημιουργήσας ἀνέστησεν. Ἔδει τοιγαροῦν καὶ νῦν, τῆς ἰδίας εἰκόνης καινουργουμένης, καὶ αὐτὸν τὸν τῆς εἰκόνης οἶκον συνανακτίζεσθαι. Τούτων ἡμῖν ἐγγυητὴς σήμερον ἡ παροῦσα πανήγυρις. Διὰ ταύτην ὁ μακάριος ἔκραζε Παῦλος· « Δεῖ γὰρ τὸ φθαρτὸν τοῦτο ἐνδύσασθαι ἀφθαρσίαν, καὶ τὸ θνητὸν τοῦτο ἐνδύσασθαι ἀθανασίαν. » Ἀρνήσεται γὰρ θανάτου νόμον τὸ σῶμα, τοῖς τῆς ἀθανασίας στεφανούμενον ἄνθρωποι· καὶ χώραν οὐχ ὑφέξει φθορὰ, τῆς ἀφθαρσίας ἐπιλαμπούσης (63). Ὡς τῆς μεγάλης τῶν πραγμάτων μεταβολῆς ! Ὡς τῆς ὑπὲρ ἐλπίδας ἐναλλαγῆς ! Ὡς μεγάλου πένθους εἰς εὐθυμίαν καταλήξαντος ! Ὡς χαρᾶς διαδεξαμένης τὴν συμφορὰν ! Αὖξει γὰρ, αὖξει τῆς ἑορτῆς τὴν δοξολογίαν (64) ἡ τῆς Παλαιᾶς καὶ Νέας Διαθήκης ὑπόμνησις. Ἡμεν γὰρ ἐν παραδείσῳ τὸ πρότερον, ἀγεωργήτου τρυφῆς κληρον ἐκ φιλανθρωπίας δεξάμενοι. Ἐπῆλθεν ὁ ὄφις τοιχωρύχος, τῆς ἀπολαύσεως ληστεύσας τὴν τρυφήν, καὶ κατάκριτον τὸ ληστευθὲν κατέστησε γένος, ὁδὸν εὐρὴν τοῦ θανάτου, τῆς ἐντολῆς τὴν παράβασιν. Ἐντεῦθεν ᾄδης, πύλας ἀνοίξας, τὸ τῶν ἀνθρώπων ὑπεδέχετο γένος· καὶ τίκτουσα φύσις φοβερόν εἶχε τῶν τικτομένων τὸν θάνατον· καὶ τῶν ὠδίνων οἱ πόνοι πρόσδοτος ἐγίνετο τάφων. Καὶ ἦν κληρονόμος ἐκ παρανομίας θάνατος, ἐκαστὴν τῶν ἡλικιῶν ἀκωλύτως ἀγρεύων· οὐκ ἐμδρόσου φειδόμενος, οὐ τὸ τεχθὲν προσορῶν, οὐ τὸν ἔφηρον ἐλεῶν, οὐ καταλιμπάνων νεάζοντας, οὐ πρεσβύτας αἰδούμενος, οὐχ ἀμαρτωλοῖς συγγινώσκων (65), οὐ δικαίων κατάλογον αἰσχυρόμενος, οὐ προφήτας παραιτούμενος, οὐχ ἱερεῖα παραπεμπόμενος· ἀλλ' ἤπλωτο κατὰ πάντων ἡ τοῦ θανάτου σαγήνη, τὸ προσπίπτον ἀρπάζουσα

3. Οὐκ ἦν ἱατρός τοῦ κακοῦ· οὐκ ἦν ἐπαγόμενον φάρμακον, καὶ τοσαῦται γενεαὶ τὴν ζωὴν παροδεύσασαι, τῇτ' ἀκόρεστον οὐκ ἐπλήρωσαν τοῦ θανάτου γαστέρα, καὶ ἦν τὸ δεινὸν τοῖς πενθοῦσιν ἀπαραμύθητον, καὶ πρὸς ἴασιν ἄπορον, εἰ μὴ Χριστὸς σταυρωθεὶς τοῦ θανάτου τὴν τυραννίδα κατήνεγκε, νυκτοτριμέρῳ ταφῇ τὰ πολυχρόνια τοῦ ᾄδου καταστρέψας βασιλείαν· οὐ νῦν πρώτως πρὸς φιλανθρωπίαν δρασ-

¹⁰ Rom. viii, 21. ¹¹ I Cor. xv, 53.

(61-62) Ita Reg. Editi, ἀνάκτισις, Colb., ἀνάκλισις, pro ἀνάκλησις.

(63) Colb., ἐπιλαβοῦσης.

(64) Sic mss. Editi vero, Αὖξήσει γὰρ τὴν δοξολ.

(65) Ita Reg. et Colb. Editi vero, συγγινώσκων.

μῶν, οὐδ' αὐτὸς ἑαυτοῦ πρὸς τὸ παρὸν γεγονώς συμ-
παθέστερος, εἰ καὶ νῦν ἔργῳ τὴν ἀνάστασιν ἔδειξεν·
ἀλλὰ καὶ πάλαι κρατοῦντα τὸν θάνατον ταῖς τῆς ἀνα-
στάσεως ἐφόβει σκιαῖς· καὶ τοῦ ἄδου τὴν βασιλείαν
ἐτάραττεν, ἐλπίδας ἀθανασίας ἀμυδρῶς τῷ γένει δω-
ρούμενος· ἰσοχρόνους καὶ τῆς τοῦ ἄδου τυραννίδος
τὰς τῆς καταλύσεως ἀνυφαίνων ἐννοίας. Καὶ σκόπει
τὴν ἀπόρροητον τῶν πραγμάτων οἰκονομίαν. Ἄβελ
πρῶτος ὑπὸ τοῦ θανάτου κατέχεται. Ὁ δεδωκὼς τῷ
θανάτῳ τῆς ἁμαρτίας τὴν πρόφασιν, δίδωσι τῇ φύσει
κατὰ τοῦ θανάτου δικαιολογίας ὑπόθεσιν. Εἰ γὰρ ἀδί-
κως κατέχεται, δικαίως ἀνίσταται· ἁμαρτωλοῦ γὰρ
ἀποθανόντος, ἰσχυρότερος δικαζόμενος ὁ θάνατος. Σα-
θρὰ δὲ κατὰ δικαίων τῷ ἄδῃ ἢ ἐγγείρησις· ἀσθενὴς
ὁ τοῦ θανάτου δεσμός, δίκαιον ἔχων ἀδίκως κρατού-
μενον. Εἰ γὰρ ἡ ἁμαρτία τῆς τοῦ θανάτου βασιλείας
ἰσχύς, ὁ μήπω πταίσας ἀνεύθυνος. Διὰ τοῦτο δυνά-
μενος ὁ Θεὸς ἐξαρπάσαι τοῦ φόνου τὸν Ἄβελ, τοῦτο
μὲν οὐ πεποίηκε, συνεχώρησε δὲ τὴν ἀναίρεσιν, ἵνα
ἄρριζος (66) γένηται θάνατος δικαίου φουτουροῦμε-
νος αἵματι. Διὰ τοῦτο Χριστὸς, ὑπὲρ τοῦ κόσμου δι-
καζόμενος, ἔλεγε· « Νῦν κρίσις ἐστὶ τοῦ κόσμου τούτου·
νῦν ὁ ἄρχων τοῦ κόσμου τούτου ἐκβλήθήσεται ἔξω. »
Ἄνωθεν οὖν ἡ τοῦ Ἄβελ διὰ Χριστοῦ προκεκήρυκται
δίκη καὶ νίκη. Λάβε μοι Παῦλον συνηγοροῦντα· « Καὶ
ἀποθανὼν, φησὶν, Ἄβελ, ἔτι λαλεῖ· ὅθεν αὐτὸν
καὶ ἐν παραβολῇ ἐκομίσαστο, » παραβολὴν τὴν ὁμοιό-
τητα λέγων· Φέρει γὰρ μίμησιν τῆς τοῦ Χριστοῦ δι-
κης ἡ τοῦ Ἄβελ ἀναίρεσις. Διὰ τοῦτο καὶ μετὰ θά-
νατον φθέγγεται, καὶ κατηγορεῖ τοῦ φονεύσαντος. Ἡ
γὰρ τοῦ βίου παρουσία (67), τοῦ θανάτου τὴν βίαν
ἐνίκησεν. Οὐκ ἔστησεν αὐτοῦ βοῶσαν τὴν γλῶσσαν ὁ
φόνος, οὐδὲ τὰς τοῦ αἵματος δικαιολογίας ἐνέκοψεν·
ἀλλ' ἀθάνατα φθέγγεται· γλῶττα κρατουμένη θά-
νάτῳ. Οὐκ ἂν ἦν εὐπορος εἰς ἀπολογίαν ἡ φύσις, εἰ
ὁ Ἀδὰμ προανήρπαστο· ἡ γὰρ τῆς παραβάτεως αἰ-
σχύνῃ τὴν γλῶτταν ἀνέφραττεν (68). Ἄβελ πρῶτος
πεσὼν ἤγειρε τὰς ἐλπίδας τῆς φύσεως.

4. Ἐφθασεν ἐπὶ τούτοις Ἐνώχ, καὶ τοποῦ μετα-
στάσει τὸν ἄδῃν ἀπέφυγεν, εὐδοκιμήσει βίου δραπε-
τεύων τὸν θάνατον. Μετὰ τοῦτον Ἠλίας ὁ μέγας, οὐδὲ
αὐτὸς εἰξας τῷ θανάτῳ, τὸ τῆς ξενοδόχου παιδίον
τελευτήσαν ἐξήρπασεν, εὐχῆς δυναστείᾳ τοῦ θανάτου
τὴν βίαν νικήσας (69), καὶ τὴν ἐξ ἄδου πρὸς ζωὴν
ὑποστροφὴν κινουργήσας. Ἐλισσαῖος ἐπὶ τούτοις
ἀνέταίλε, διπλὴν ἐξ ἀπλῆς τὴν χάριν δεξάμενος, ὅς
τὸ τῆς Σουμανίτιδος παιδίον ἐξ ἄδου πρὸς βίον δι' εὐ-
χῆς μεταπέμπετο. Ἐπεὶ δὲ καὶ αὐτὸς τοῖς τοῦ θανά-
του περιεβλήθη δικτύοις, καὶ νεκρὸς ὢν, ὁμῶς τὸν
ἄδῃν ἐσύλησε, τῇ τοῦ σώματος ἀφῇ τὸν νεκρὸν φυγα-
δεύσας, καὶ διὰ νεκροῦ νεκρὸς πρὸς βίον ἐκλέπτετο.

¹² Gen. iv, 8. ¹³ Joan. xii, 31. ¹⁴ Hebr. xi, 4. ¹⁵ Gen. v, 24. ¹⁶ III Reg. xvii, 22. ¹⁷ IV Reg. ii, 10, 41; iv, 34. ¹⁸ IV Reg. xiii, 21.

(66) Colb., ἄριζος. Mox in Regio et Colb. deest θάνατος.

(67) Reg. et Colb., παρῳήσια.

(68) Reg., ἐνέφραττεν. Colb., ἀπέφραττεν.

A jam primum ad benignitatem erga homines sese in-
clinans, neque ipse seipso propensior ad misericor-
diam factus, etiamsi nunc revera resurrectionem
exhibuit; sed jam olim mortem imperium obtinen-
tem, resurrectionis umbris exterruit, regnumque
infernī conturbavit, obscura quadam ratione generi
humano spem tribuens incorruptionis; indicansque
æquale fore tempus soluti infernī, tempori tyranni-
dis ejus. Ac mihi, quæso, perpende arcanam rerum
œconomiam. Abel primus a morte detinetur ¹². Qui
morti dedit peccati occasionem, is naturæ dat ad-
versus mortem vindictæ expetendæ argumentum.
Nam, si injuria detinetur, jure resurgit: mortuo
namque peccatore, in jus vocata mors fortior esset.
Perniciosus autem inferno fuit ille adversus justos
conatus: infirmum mortis vinculum, quod justum
injuria obstrictum detineret. Si namque peccatum
est regni mortis robur, qui necdum offendit, non
illi obnoxius est. Quamobrem cum penes Deum es-
set Abelem neci subripere; id minime fecit, sed
permisit cædem; ut justī sanguine plantata mors
nullam haberet radicem. Quare Christus mundi cau-
sam agens, dicebat: « Nunc judicium est mundi
hujus, nunc princeps hujus mundi ejicietur fo-
ras ¹³. » Itaque jam olim per Christum prædicata
est Abelis causa atque victoria. Paulum accipe mihi
huic sententiæ patrocinantem: « Et mortuus, »
inquit, « Abel, adhuc loquitur: unde eum et in
parabolam accipit ¹⁴, » parabolam appellans simili-
tudinem. Abelis quippe cædes judicii Christi typum
gerit. Quare etiam post mortem loquitur, ac parri-
cidam accusat. Nam vitæ adventus mortis vim su-
peravit. Nequaquam cædes ejus linguam claman-
tem cohibuit, neque sanguinis expostulationem præ-
cidit; sed morte detenta lingua æternum clamat. Ne-
quaquam naturæ in promptu fuisset sua defensio,
si prior Adam raptus fuisset. Nam transgressionis
pudor os illi obturaret, Abel prior decedens spem
excitavit naturæ.

4. Ad hæc occurrit Enoch, qui loci translatione
infernū effugit, ac probæ vitæ suæ gratia evasit
mortem ¹⁵. Post hunc magnus ille Helias, neque
ipse morti **394** cedens, hospitæ mulieris mor-
tuum filium morti abripuit, devicto per vim oratio-
nis mortis imperio, ac nova ex inferno ad vitam
remigratione constituta ¹⁶. Post hæc Elisæus exor-
tus est, qui duplicem pro simplici nactus gratiam,
Sunamilidis filium ex inferno ad vitam vi orationis
reduxit ¹⁷. Cum autem et ipse mortis retibus com-
plicatus est, mortuus licet, infernū tamen diri-
puit, fugato per solum corporis contactum mortuo,
ac tum per defunctum defunctus rapiebatur ¹⁸. »

(69) Ita Reg. et Colb. Editi vero, δυναστείᾳ τοῦ
θανάτου τὴν βίαν νικήσας... κινουργήσας. In-
fra Regius et Colb., ἀνέτελλεν. Mox, iidem, Σουμα-
νίτιδος.

Eratque mortuus propheta morti noxius. Elisæo quippe mortuo, mortuorum numerus accessionem non habuit. Nec inferno quidpiam lucri obvenit, quod justum quasi prædam abripiisset. Hisce corruptione labentem naturam, resurrectionis typi muniebant : nec valebant tamen iis qui jam capti tenerentur opem ferre : « Sed regnavit mors ab Adam usque ad Moysen ¹⁹, » legis tempus habens in terminos imperii. At postquam Christus ex cœlis apparuit, tum spes generis humani in opus processit : tum Dominica voce inferni claustra aperta sunt, ac mortuos colligatos reddebant sepulcra : tum vocatio facta, tum sepulcrum apertum est, ac Deo conjuncta humana natura, infernum perterruit. Hinc infernus adversus mortuorum raptorem inclamabat : Quid tu editum in paradiso rescriptum evertis ? quare chirographum adversus naturam conscriptum exscindis ? Rescriptis jure editis adversus homines instructus sum. Habeo illud : « Terra es et in terram reverteris ²⁰ ; » generis scilet humani supplicium. Lugebat porro sigillatim abreptos mortuos. Ignorabat forte, Christum cum descenderet, mortuos universos libertate donaturum. Ne quis enim ultra in inferno vinctus remaneret, descendit ipse Christus in infernum : qui carne sua quam gestabat veluti esca usus contra infernum, deitatis autem virtute regiam ejus subvertens, brevi temporis spatium antiqua legis discidit chirographa, ut homines ad cœlos adduceret ; ad cœlos, inquam, locum a morte liberum, incorruptionis diversorium, justitiæ officinam.

5. In hisce bonis tu, recens illuminate, baptizatus es : pignus tibi resurrectionis evasit, o recens illuminate, gratiæ initiatio : pignus tibi est baptismum futuræ in cœlo vitæ. Imitatus est per demersionem Domini sepulcrum. Sed inde rursum emersisti, visis resurrectionis operibus, ante opera alia. Quorum vidisti symbola, eorum rem ipsam accipe. Dicti testem sume tibi Paulum qui ait : « Si enim complantati facti sumus similitudini mortis ejus, etiam et resurrectionis erimus ²¹. » Pulchre illud, complantati : baptismum quippe plantatio est ad immortalitatem, in piscina plantata, in cœlo ferens fructum. Illic Spiritus gratia arcana ratione operatur : ac ne naturæ indole miraculum ignoraveris. Ad usum aqua ministrat, regenerationem autem operatur gratia, atque in piscina quasi in vulva, ei quod immittitur novam dat formam. In aqua quasi in fornace, descendentem conflatur. Immortalitatis mysteriis donat ipsum : resurrectionis tribuit signaculum. Horum tibi miraculorum, o recens illuminate, vestis ipsa fert symbola. Te ipse respice bonorum imagines ferentem. Splendida quidem ac fulgens

A Καὶ ἦν ὁ προφήτης τῷ θανάτῳ νεκρὸς ἐπιζήμιος. Τοῦ γὰρ Ἐλισσαίου θανόντος, προσθήκην ὁ τῶν νεκρῶν ἀριθμὸς οὐκ ἐλάμβανεν. Ἀλλ' ἀκερδὲς τῷ ἄδῃ κατὰ τοῦ δικαίου (70) τὸ θήραμα. Ἐν τούτοις οἱ τύποι τῆς ἀναστάσεως ὠχύρουν φθειρομένην τὴν φύσιν· βασιθεύουσαι δ' ὁμῶς τοῖς ἀλοῦσιν οὐκ ἴσχυον. « Ἀλλ' ἐβασίλευσεν ὁ θάνατος ἀπὸ Ἀδὰμ μέχρι Μωϋσέως, » τοῦ νόμου τὸν χρόνον ὅρους τοῦ κράτους ποιούμενος. Ἐπειδὴ δὲ Χριστὸς ἐξ οὐρανῶν ἀνεφάνη, ἔτρεχον μὲν εἰς ἔργον αἱ τοῦ γένους ἐλπίδες· καὶ φωνῇ Δεσποτικῇ τὰ ἄδου διηνοίγετο κλεῖθρα, καὶ δεσμώτας νεκροὺς ἀπεδίδουν οἱ τάφοι· καὶ κλήσις ἐγίνετο, καὶ τάφος ἡνοίγετο· καὶ φύσις ἀνθρωπίνη Θεῷ ἡνωμένη τὸν ἄδῃν κατέπληττεν. Ἐντεῦθεν ὁ ἄδης πρὸς τὸν τοῦ νεκροῦ ἀφαιρούμενον ἐβόα· Τί τὴν ἐν παραδείσῳ συγγραφὴν ἀνατρέπεις ; τί τὸ κατὰ τῆς φύσεως κατασχίζεις χειρόγραφον ; Ἐγγράφοις δικαίοις κατὰ τῶν ἀνθρώπων ὠχύρωμαι. Ἐχω τὸ, « Γῆ εἶ, καὶ εἰς γῆν ἀπελεύσῃ, » τοῦ γένους τὸ πρόστιμον. Ὡδύρετο μὲν δὴ καθ' ἓνα τῶν νεκρῶν ἀφαιρούμενος· ἡγνόμενός δὲ ἄρα, ὡς Χριστὸς, καταβάς, πάνδημον ἀφαίρειν τοῖς θνήσκουσι χαρίζεται. Ἵνα γὰρ μηδεὶς ἔτι τῷ ἄδῃ περιλειφθεῖ (71) δεσμώτης, κάτεισιν αὐτὸς εἰς ἄδου Χριστὸς· τῇ μὲν φορουμένῃ σαρκὶ δελεάζων τὸν ἄδῃν, θεότητος δὲ δυνάμει καθαιρῶν αὐτοῦ τὰ βασίλεια, βραχεῖ χρόνῳ τὰ παλαιὰ τοῦ νόμου διατεμὼν χειρόγραφα, ἵνα ἀνθρώπους εἰς οὐρανοὺς ἀναγάγῃ· οὐρανοὺς, τὸ ἐλεύθερον τοῦ θανάτου χωρίον, ἀφθαρσίας καταγώγιον, δικαιοσύνης ἐργαστήριον.

C 5. Ἐν τούτοις ἐβαπτίσθης τοῖς ἀγαθοῖς, νεοφώτιστε· ἀρράβων σοι γέγονεν ἀναστάσεως, νεοφώτιστε, ἡ τῆς χάριτος μύησις· ἐνέχυρον τῆς ἐν οὐρανῷ διαίτης ἔχεις τὸ βάπτισμα. Ἐμιμήσω τῇ καταδύσει τοῦ Δεσπότου τὸν τάφον· ἀλλὰ ἀνέδυσ πάλιν ἐκεῖθεν, τὰ τῆς ἀναστάσεως ἔργα πρὸ τῶν ἔργων θεώμενος. Ὡν εἶδες τὰ σύμβολα, τούτων ἀποδέχου (72) τὰ πράγματα. Δέχου μάρτυρα τῶν λεγομένων τὸν Πῦλον λέγοντα· « Εἰ γὰρ σύμφυτοι γεγόναμεν τῷ ὁμοιώματι τοῦ θανάτου πύτου, ἀλλὰ καὶ τῆς ἀναστάσεως ἐσόμεθα. » Καλῶς τὸ, σύμφυτοι· φυτεία γὰρ πρὸς ἀθανασίαν τὸ βάπτισμα, ἐν κολυμβήθρᾳ φυτευομένη, καὶ οὐρανῷ καρποφοροῦσα. Ἐκεῖ τοῦ Πνεύματος ἡ χάρις ἀπορρήτως ἐργάζεται· καὶ μὴ τῷ τῆς φύσεως συγγενεῖ ἀγνοήσης τὸ θαῦμα. Ὑπηρετεῖ πρὸς τὴν χρεῖαν τὸ ὕδωρ· δημιουργεῖ δὲ τὴν ἀναγέννησιν ἡ χάρις (73), ὡς ἐν μήτρᾳ τῇ κολυμβήθρᾳ τὸ ἐμβαλλόμενον ἀναπλάττει. Ὡς ἐν χωνευτηρίῳ τῷ ὕδατι τὸν κατιόντα ἀναχαλκεύει. Δίδωσιν αὐτῷ τῆς ἀθανασίας μυστήρια (74)· ἀναστάσεως σφραγίδα χαρίζεται. Τούτων σοι τῶν θαυμάτων, ὦ νεοφώτιστε, καὶ ἡ ἀμφίσεις φέρει τὰ σύμβολα. Ἀπόβλεψον εἰς ἑαυτὸν τὰς

¹⁹ Rom. v, 14. ²⁰ Gen. iii, 19. ²¹ Rom. vi, 5.

(70) Colbert. κατὰ τοῦ θανάτου.

(71) Colb. 2, περιληφθεῖν.

(72) Colbertinus, ἀπεκδέχου.

(73) Sic mss. Hæc, δημιουργεῖ δὲ τὴν ἀναγέννησιν ἡ χάρις, deerant in edit.

(74) Sic mss. Edit., μνηστειάν.

τῶν ἀγαθῶν εἰκόνας φοροῦντα. Λαμπρὰ μὲν γὰρ καὶ διαυγῆς ἡ ἐσθῆς σου τῆς ἀφθαρσίας ζωγραφοῦσα τὰ σύμβολα. Ὅθόνῃ σοι λευκὴ καθάπερ διάδημα τὴν κεφαλὴν διασφίγγει, τὴν ἐλευθερίαν κηρύττουσα. Ἢ γὰρ τῆς κατὰ τοῦ διαβόλου νίκης περιφέρει τὰ μὲνύματα. Ἐδείξε γὰρ σε Χριστὸς ἐγειρόμενον· νῦν μὲν συμβόλοις, δείξει δὲ κατὰ μικρὸν ἐν τοῖς πράγμασιν, ἐὰν τὸν χιτῶνα τῆς πίστεως μὴ ταῖς ἀμαρτίαις ῥυπώσωμεν· ἐὰν τὴν λαμπάδα τῆς χάριτος ἀτόποις μὴ κατασβέσωμεν πράξεις· ἐὰν τὸν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος διαφυλάξωμεν στέφανον. Τότε σαφῶς ὁ Δεσπότης ἐξ οὐρανῶν μετὰ φοβεράς καὶ φιλανθρώπου βοῆς ἀναβοήσεις· « Δεῦτε, οἱ εὐλογημένοι τοῦ Πατρὸς μου, κληρονομήσατε τὴν ἡτοιμασμένην ὑμῖν βασιλείαν ἀπὸ καταβολῆς κόσμου. » Αὐτῷ ἡ δόξα (75), καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

²³ Matth. xxv, 34.

(75) Colbert. sic : ἥς γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ

A illa vestis, incorruptionis tibi signa depingit. Candidum tibi linteum, instar diadematis astringens caput, libertatem prædicat. Manus, victoriæ de diabolo reportatæ signa gerit. Nam te Christus suscitatum ostendit : nunc quidem symbolis, paulo post autem, rebus ipsis ostendet ; si modo fidei tunicam peccatis non inquinemus : si gratiæ lampadem improbis actionibus non exstinxerimus : si Spiritus servemus coronam. Tum clare Dominus de cælo, terribili sed **395** erga homines benigna voce clamabit : « Venite, benedicti Patris mei : possidete paratum vobis regnum a constitutione mundi ²³. » Ipsi gloria et imperium, in sæcula sæculorum. Amen.

πρέπει ἡ δόξα σὺν τῷ παναγίῳ καὶ ἀγαθῷ καὶ ζωοποιῷ αὐτοῦ Ἁγέματι νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΕΙΣ ΤΟ ΑΓΙΟΝ ΠΑΣΧΑ ΚΑΙ ΕΙΣ ΤΟΥΣ ΝΕΟΦΩΤΙΣΤΟΥΣ Τῷ ΣΑΒΒΑΤῳ ΤΗΣ ΑΠΟΛΥΣΙΜΟΥ ΛΟΓΟΣ.

S. P. N. ATHANASII.

IN SANCTUM PASCHA ET IN RECENS ILLUMINATOS, SEU BAPTIZATOS SABBATO IN ALBIS, SERMO.

1. Χριστὸς ἐγερθεὶς ἐκ νεκρῶν ὅλην τῶν ἀνθρώπων τὴν ζωὴν ἑορτὴν ἀπειργάσατο μίαν. Τῶν γὰρ ἐν τῇ γῇ τὸ πολίτευμα πρὸς οὐρανὸν μεταστῆσας, τὰς τοῦ πανηγυρίζειν ἀφόρμας ἐδώρήσατο. Καὶ μάρτυς τῶν εἰρημένων ὁ Παῦλος, ὁ τῶν Χριστοῦ ῥημάτων ὄργανον τὴν γλῶσσαν κτησάμενος. « Ἡμῶν γὰρ φησὶ, τὸ πολίτευμα ἐν οὐρανοῖς ὑπάρχει, ἐξ οὗ καὶ Σωτῆρα ἀπεκδεχόμεθα (76) Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν. » Τίς γὰρ ἀπεκδεχόμενος ταῖς ἐλπίσιν οὐχ ἑορτάζει ; Τίς, τὴν τοῦ Σωτῆρος ἐπιδημίαν λογισμῷ φανταζόμενος, οὐ προλαμβάνει χαίρων τῶν πραγμάτων τὴν πεῖραν ; Τίς δὲ, βασιλέως θνητοῦ κάθοδον ἐσομένην ἀκούων, οὐκ ἀνίσταται μὲν τὴν διάνοιαν, εὐφραίνεται δὲ τὴν ψυχὴν, προτρέχων τῷ πόθῳ τῆς θέας τὸν χρόνον ; Τότε συγκινουῦνται μὲν δῆμοι, σκιρτῶσι δὲ παῖδες, χορεύουσι κόραι, πρεσβῦται τὸ γῆρας ἀναιρεῖσθαι βιάζονται, ταῖς ἐλπίσιν ἀκμάζοντες· καὶ χωρεῖ διὰ πάντων ἡ τῆς βασιλικῆς παρουσίας πανήγυρις. Τί οὖν ἂν εἴποι τις, παραγινόμενου Χριστοῦ βασιλέως ἀθανάτου, οὐχ ἵνα πόλεις φαιδρύνῃ, καὶ πύργους ἐγείρῃ,

B 1. Christus resurgens ex mortuis, totam hominum vitam festum effecit unum. Translata quippe in cælum, hominum in terris degentium conversatione, fastorum dierum occasiones dedit. Horum testis Paulus, cujus lingua Christi verborum organum fuit. « Nostra enim, » inquit, conversatio in cælis est, unde etiam Salvatorem expectamus Dominum nostrum Jesum Christum ²³. » Quis enim dum expectat, non spe festum celebrat ? Quis Salvatoris adventum animo cogitans, non ipsum rerum experimentum cum gaudio antevertit ? Quis futurum audiens mortalis regis descensum, non sese mente erigit, animoque lætatur, aspectus illius tempus amore antevertens ? Tum commoventur populi, exsultant pueri, choreas agunt virgines, senes senectutem de medio tollere contendunt, ad juventutis florem spe reducti : regique adventus celebritas omnia pervadit. Quid ergo quis dixerit, Christo immortalī rege adveniente, non ut urbes exornet, et turres erigat, neque ut dona tribuat, quæ tem-

²³ Philipp. iii, 20.

(76) Ita mss. Editi vero, ἐκδεχόμεθα.

poris vitio atterantur; sed ut hominem immortalitate induat, et quem mors deprædata est, in securo loco, in cælo scilicet constituat?

2. Hodie iterum Christus post resurrectionem visus est discipulis, ac secunda illa apparitione, firmiorem effecit resurrectionis fidem. Visus autem est januis clausis; nam qui absque muro esse infernum ostenderat, januis ad ingressum non egebat. Ubi namque jubet Deus, ibi consuetudinis leges cessant. Supra mare prius ambulaverat, ac liquidum elementum carnis pedibus substernebatur, pedumque gressibus fluctus metiebatur, pelagus ad usum ejus soli instar concretus est. Intravit Jesus januis clausis. Etiam si cum resurrectio fuit, sepulcri lapis revolutus est, ac monumenti janua aperta fuit. Sed illic quidem declaratum est, quod visibili sepulcro accidit, id ipsum inferno invisibiliter contigisse: atque aperto monumento, mortem esse multo magis januis expertem deprehensum fuit. Oportuit enim una cum inferno denudari sepulcrum, et cum visibilibus, inaspectabilia, traduci. Hic autem clausis intrat januis; ut qui circa resurrectionem increduli essent, ad ingressum obstupescerent, ac miraculo ad miraculum velut manu ducerentur. Cum ergo Christus resurrexisset, mulieribus antequam discipulis apparet. Ac mulieres apostolis prædicarunt Christi resurrectionem, atque illud jure merito. Ita enim illatum a diabolo Evæ damnum in ipsum cedebat diabolus. Unde namque processit morbus, hinc medela progreditur. **396** Unde orsa mors est, inde apparet resurrectio. Mulier namque transgressionis est causa, ac præco resurrectionis; quæ primum Adamum ad lapsum induxit, secundum Adamum resurrexisse testatur.

3. Visus est itaque Christus apostolis in ædícula ocellis, atque ingressus est januis clausis. Thomas vero qui præsens non fuerat, incredulus et conspectum desiderans, auditum non admittebat, aures clauderat, cupiens aperire oculos: desiderio vulneratus, cum voce feriretur: « Nisi mittam digitum meum fixuram clavorum, et mittam manum meam in latus ejus, non credam ²⁴. » Insatiabilis affectu Thomas fidem non adhibens, incredulitatem prætendit, ut fruatur conspectu. Solvet, inquit, incredulitatem meam cum apparuerit: mittam digitum meum in fixuras clavorum: quem desidero Dominum complexabor. Redarguat incredulitatem, et conspectum largiatur. Ut incredulus videbo, sed

²⁴ Joan. xx, 25,

(77) Reg. 1, 2, et Colb., τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος. Mox prius edit., καὶ γένος θανάτῳ ληστευόμενον ἀσύλῳ χωρίῳ τῷ οὐρανῷ κατοικήσῃ. Mss. ut in textu. Ibid. 3 mss., ὡφθῇ πάλιν μετὰ τὴν ἀνάστασιν ὁ Χριστὸς δευτέρῳ.

(77*), Vulg., ἐνδύσῃ. Edit.

(78) Sic 3 mss. Editi vero, ἀπεργασόμενος... ἀτείχιστον, τί ἐκεῖ δεῖ τῶν θυρῶν τὴν, etc.

(79) Ita mss. Editi, βήματι.

οὐδὲ ἵνα δωρεὰς παράσχῃ, πατούμενας τῷ χρόνῳ· ἀλλ' ἵνα τὸν ἄνθρωπον (77) ἀθανάσιον ἐνδύσῃ (77*), καὶ θανάτῳ ληστευόμενον ἐν ἀσύλῳ χωρίῳ οὐρανοῦ κατοικήσῃ;

2. Σήμερον ὡφθῇ Χριστὸς τοῖς μαθηταῖς ἀναστὰς ἐκ νεκρῶν, καὶ πάλιν δευτέρῳ θεῷ, βεβαιωτέραν τῆς ἀναστάσεως τὴν πίστιν ἐργαζόμενος (78). Ὁφθῇ δὲ, τῶν θυρῶν κεκλεισμένων· ὁ γὰρ τὸν ἄδην δείξας ἀτείχιστον οὐκ ἔδειετο θυρῶν πρὸς τὴν εἴσοδον. Ὅπου γὰρ προστάττει Θεὸς, τῆς συνηθείας ἀργοῦσιν οἱ νόμοι. Ἐπὶ τῆς θαλάσσης ἐβάδιζε πρότερον· καὶ ἡ ῥέουσα φύσις τοῖς τῆς σαρκὸς ποσὶν ὑπεστρώννυτο, καὶ βήμασι (79) ποδῶν ἐμετρεῖτο τὰ κύματα, καὶ τὸ πέλαιος πρὸς τὴν χρεῖαν εἰς ἔδαφος μετεπήγνυτο. Εἰσῆλθεν ὁ Ἰησοῦς, κεκλεισμένων τῶν θυρῶν. Καίτοι, τῆς ἀναστάσεως γινομένης, ὁ τοῦ τάφου κεκύλιστο λίθος (80), καὶ ἡ τοῦ μνήματος ἀνεστόμωτο θύρα. Ἀλλ' ἐκεῖ μὲν ἐδείχθη, ὅτι ἄπειρ' ἔπασχεν ὁ τάφος ὀρώμενος, ταῦτα ὁ ἄδης ἀοράτως ὑπέμενε· καὶ ἀνοιγομένου τοῦ μνήματος, ἀθύρωτος πλέον (81) ὁ θάνατος ἀπηλέγχετο· ἔδει γὰρ συναπογομνοῦσθαι τῷ ἄδῃ τὸν τάφον, καὶ τοῖς ὀρώμενοις τὰ μὴ φαινόμενα (82) στηλιτεύεσθαι· ἐνταῦθα δὲ τῶν θυρῶν κεκλεισμένων εἰσέρχεται· ἵνα οἱ περὶ τὴν ἀνάστασιν ἀπιστοῦντες ἐκπλαγῶσι τὴν εἴσοδον, καὶ χειραγωγηθῶσι πρὸς τὸ θαῦμα τῷ θαύματι. Ἀναστὰς οὖν ὁ Χριστὸς πρὸ τῶν μαθητῶν ταῖς γυναῖξιν ἐμφανίζεται (83)· καὶ αἱ γυναῖκες τοῖς ἀποστόλοις εὐηγγελίζοντο τοῦ Χριστοῦ τὴν ἀνάστασιν, καὶ τοῦτο εἰκότως. Οὕτω γὰρ τῆς Εὔας ἡ ἐπήρεια τῷ διαβόλῳ περιετρέπετο. Ὅθεν γὰρ ὠδευσεν ἡ νόσος, ἐκεῖθεν ἡ θεραπεία ἔρχεται (84). Ὅθεν ὁ θάνατος ἤρξατο, ἐκεῖθεν ἡ ἀνάστασις φαίνεται. Γυνὴ γὰρ τῆς παραβάσεως αἵτις, καὶ τῆς ἀναστάσεως κήρυξ· ἡ τὸν πρῶτον Ἀδὰμ πρὸς τὴν πτώσιν χειραγωγήσασα, τὸν δεύτερον Ἀδὰμ ἀναστάντα μαρτύρεται.

3. Ὁφθῇ τοίνυν (85) καὶ τοῖς ἀποστόλοις Χριστὸς ἐκ οἴκῳ κεκρυμμένοις, εἰσῆλθε τῶν θυρῶν κεκλεισμένων. Καὶ ἀπιστεῖ τοῖς γινομένοις μὴ παρὼν ὁ Θωμᾶς· καὶ ποθῶν τὴν θεῶν, τὴν ἀκοὴν ἀπεστρέφετο· ἔφραττε τὴν ἀκοήν, τοὺς ὀφθαλμοὺς ἀναπετάσαι βουλόμενος· ἐπλήττετο τῷ πόθῳ, διὰ φωνῆς τοξευόμενος· « Ἐὰν μὴ βάλω τὸν δάκτυλόν μου εἰς τὸν τύπον τῶν ἡλῶν, καὶ βάλω τὴν χεῖρά μου εἰς τὴν πλευράν αὐτοῦ, οὐ μὴ πιστεύσω. » Ἀπληστος (86) πρὸς διάθεσιν, καὶ μὴ πιστεύων ὁ Θωμᾶς, προβάλλεται ἀπιστίαν, ἵνα ἀπολαύσῃ τῆς θεωρίας. Λόσει μου, φησὶ, τὴν ἀπιστίαν φανείς· βαλῶ τὸν δάκτυλόν μου εἰς τοὺς τύπους τῶν ἡλῶν· Δεσπότην, ὃν ποθῶ, περιπτύξομαι. Μεμψάσθω τὴν ἀπιστίαν, καὶ χαρισάσθω τὴν

(80) Ita mss. omnes. Editi, ἐξεκύλιστο. Mox mss. ἀνεστόμωτο. Editi, ἀνεστομοῦτο.

(81) Ita omnes mss. Editi vero, ἀθύρωτον σπήλαιον.

(82) Mss., μὴ ὀρώμενα. Infra duo mss., περὶ τὴν ἀνάστασιν.

(83) Mss., ταῖς γυναῖξιν ἐωρᾶτο.

(84) Mss., προέρχεται.

(85) Ita mss. Editi vero, τοίνυν μετὰ τοῦτο.

(86) Sic mss. omnes Editi vero, ἀπιστος.

θεωρίαν. Ὡς ἄπιστος ἴδω, καὶ ὥς πιστὸς περιπτύξομαι, καὶ ἀπολαύσω. Ἴδω χεῖρας ὀρυχθείσας, δι' ὧν αἱ παραβάσαι τοῦ Ἀδὰμ ἐθεραπεύθησαν χεῖρες· ἴδω πλευράν, δι' ἧς ὁ ἐκ τῆς πλευρᾶς ἀνήρηται θάνατος. Θεατῆς, οὐκ ἀκροατῆς, τοῦ Δεσπότης γενέσθαι θέλω. Τῇ διηγῆσαι πλέον πρὸς ἐπιθυμίαν ἀνάπτομαι· δι' ὧν εὐαγγελίξεσθε, διὰ τούτων τὴν ὀδύνην ἐπαυξήτε (86*). Ἐγὼ δὲ μου θεραπεύσω τὴν ἀνίαν, τὴν θεραπείαν προχειρίζομενος.

4. Ἀλλ' αὖθις παρῆν ὁ Δεσπότης, καὶ λύει τῷ μαθητῇ μετὰ τῆς ἀνίας τὴν ἀπιστίαν. Μᾶλλον δὲ οὐ τὴν ἀπιστίαν ἔλυσε, ἀλλὰ τὴν ἐπιθυμίαν ἐνέπλησε. Παρῆν τῶν θυμῶν κεκλεισμένων· ἀπιστουμένη θεᾷ πιστοῦται τὴν ἀπιστουμένην ἀνάστασιν· καὶ πάλιν διπλασιάζει τὸ θαῦμα, ἵνα πληροφορήσῃ τὸν Θωμᾶν. « Βάλε, φησὶ, τὸν δάκτυλόν σου εἰς τὸν τύπον τῶν ἥλων· » ὃν ἐξήτεις ἀπόντα, παρόντος ἀπόλαυσε. Οἶδά σου τὴν ἐπιθυμίαν καὶ σιωπῶντος· πρὸ τῶν λόγων, τὴν γνώμην ἐπίσταμαι. Ἦκουόν σου τῶν ῥημάτων, καὶ μὴ βλεπόμενος, παρήμην ἀπιστοῦντι, καὶ μὴ φαινόμενος, ἐνεδίδουν (87) τῇ ἀπιστίᾳ κειρὸν, ἵνα σου τὴν ἐπιθυμίαν θαυμάσω. « Βάλε τὸν δάκτυλόν σου εἰς τοὺς τύπους τῶν ἥλων· καὶ βάλε τὴν χεῖρά σου εἰς τὴν πλευράν μου, καὶ μὴ γίνου ἄπιστος, ἀλλὰ πιστός. » Ὁ δὲ Θωμᾶς, ψηλαφήσας, καὶ τὴν ἀπιστίαν ἐξορίσας, πίστει εἰλικρινεῖ καὶ πόθῳ θεοπρεπεῖ κέκραγεν· « Ὁ Κύριός μου καὶ ὁ Θεός μου. » Καί φησι πρὸς αὐτὸν ὁ Κύριος· « Ὅτι ἐώρακάς με, πεπίστευκας· μακάριοι (88) οἱ μὴ ἰδόντες, καὶ πιστεύσαντες. » Κήρυξον, Θωμᾶ, τοῖς μὴ ἐωρακόσι μου τὴν ἀνάστασιν. Ἐλκυσον τὴν οἰκουμένην, οὐκ ὀφθαλμοῖς, ἀλλὰ λόγοις πιστεύουσιν· περίελθε βαρβάρων ἔθνη καὶ πόλεις· δίδαξον αὐτοὺς ὅπλων σταυρῷ θεωρακίζεσθαι. Κήρυξον μόνον, καὶ προσκυνοῦντες πιστεύσουσιν· οὐκ ἀπαιτηθήσῃ παρ' αὐτῶν τὴν θέαν τὴν ἐμήν· Εἰπέ τὴν κλῆσιν, καὶ ὄρα τὴν πίστιν· « Μακάριοι » γὰρ ἀληθῶς « οἱ μὴ ἰδόντες, καὶ πιστεύσαντες. » Τοιοῦτος ὁ νεόλεκτος (89) οὗτος τοῦ Δεσπότης στρατός, τῆς πνευματικῆς κολυμβήθρας ὠδῖνας, τὰ ἔργα τῆς χάριτος, ἡ γεωργία τοῦ Πνεύματος· οὐκ ἰδόντες ὑπήκουσαν, ἀλλὰ ποθοῦντες ἐπίστευσαν. Ἐπέγνωσαν Χριστὸν οὐκ ὁρμασι σώματος, ἀλλ' ὁρμασι πίστεως. Οὐκ ἔβαλον τοὺς δακτύλους εἰς τοὺς τύπους τῶν ἥλων, ἀλλὰ τῷ σταυρῷ περιπλακέντες τὸ πάθος ἡσπᾶσαντο· Δεσποτικῆς πλευρᾶς θεαταὶ οὐκ ἐγένοντο, ἀλλὰ χάριτι Δεσποτικοῖς συνήφθησαν μέλεσι, κυροῦντες ἐφ' ἑαυτοῖς τὴν τοῦ Δεσπότης φωνήν (90)· « Μακάριοι οἱ μὴ ἰδόντες, καὶ πιστεύσαντες· » οἱ μὴ ἰδόντες, καὶ Χριστῷ συναφθέντες.

5. Σήμερον ἀποδύεσθε τὴν φορουμένην ἐσθῆτα, ἀλλὰ μὴ ἀπόθεσθε τὴν κεκρυμμένην σφραγίδα· ἀποδύεσθε τὰ φαινόμενα σύμβολα, ἀλλὰ μὴ ἀπόθεσθε τῆς στρατιᾶς τὰ γνωρίσματα. Ἀποτίθεσθαι τὴν ἀμφέσιν,

²⁵ Joan. xx, 27. ²⁶ ibid, ²⁷ ibid. 28. ²⁸ ibid. 29.

(86*) Forte, ἐπαυξήτε. Edit.

(87) Ita mss. omnes. Editi, μὴ βλεπόμενος ἐνεδίδουν, omissis quibusdam.

(88) Ita mss. omnes. Ed., μὴ γίνου ἄπιστος. Μακάριοι, multis omissis.

A ut fidelis complexabor, atque perfruar. Videam confossas manus, quibus Adæ manus prævaricatæ sanitati sunt restitutæ. Videam latus, per quod mors de latere progressa sublata fuit. Spectator, non auditor, Domini esse volo. Narratione ad desiderium plus accendor: iis quæ annuntiat, iisdem augetis dolorem. Medebor autem tristitiæ, ubi præ manibus fuerit medicina.

4. Sed iterum adest Dominus, atque una mærorem discipulo levat, et incredulitatem. At potius non levavit incredulitatem, sed desiderium explevit. Aderat januis clausis: incredibili conspectu non creditam resurrectionem confirmat: atque iterum miraculum geminat, ut Thomam certiores faciat. « Infer, » inquit, « digitum tuum in fixuram clavorum ²⁵, » quem absentem quærebas, eo nunc præsentem frui. Tui etiam tacentis novi desiderium ante verba prolata, sententiam novi tuam. Audivi verba tua, ac licet non apparerem, non credenti aderam; ac licet non viderer, dabam incredulitati tempus, ut desiderium mirarer tuum. « Infer, » inquit, « digitum tuum in fixuras clavorum, et mitte manum tuam in latus meum, et noli esse incredulus sed fidelis ²⁶. » Thomas vero ubi contrectando incredulitatem depulisset, sincera fide divinoque incensus desiderio exclamavit. « Dominus meus et Deus meus ²⁷. » Ait ad illum Dominus: « Quia vidisti me, credidisti: beati qui non viderunt, et crediderunt ²⁸. » Resurrectionem, o Thoma, meam, prædica iis qui non viderunt resurrectionem meam. Trahe terrarum orbem, non oculis, sed verbis credentem: circumeas barbarorum gentes et civitates, doceas eos armorum loco, cruce ut lorica indui. Solummodo prædica, adorantesque illi credituri sunt, non mei conspectum a te postulabunt. Indica illis vocationem, ac vide fidem. « Beati » enim revera « qui non viderunt, et crediderunt. » Talis ille est recens delectus Domini exercitus; ita se habent spiritualis illius piscinæ partus, opera gratiæ cultura Spiritus: non videntes obedierunt, sed desiderantes crediderunt. Christum cognoverunt non corporis oculis, sed oculis fidei. Non miserunt, digitos in fixuras clavorum, sed crucem complexi, passionem amplexati sunt: non fuerunt Dominici lateris spectatores; sed per gratiam Dominicis membris sunt conjuncti, confirmantes in semetipsis Domini vocem: « Beati qui non viderunt et crediderunt: » qui non viderunt, et Christo conjuncti sunt.

5. Hodie vestem quam gestatis exuitis; sed ne occultum sigillum deponatis; exuite externa symbola, sed ne militiæ tesseram deponite. Deponis **397** amictum, o Christi miles, sed ne exuare fidei

(89) Sic mss. omnes. Editi vero, νεόλεκτος.

(90) Ita omnes mss. Editi vero, ἐπ' αὐτοῖς τὴν τούτου φωνήν. Infra omnes mss., συναφθέντες habent, ubi editi, συναφθέντες.

armis : jam tibi maxime omnis generis armatura opus est. Nunc enim multo magis quam ante hostis adversum te vigilat, atque ingravatum est bellum. Dum captivus eras, ac servus inimici, cum te sub imperio teneret, non curabat te oppugnare ; at cum Christo nomen dedisti, atque ab hoste fugiens, ad Dominum accurristi, et a lupo resiliens, ovili es aggregatus : te quasi antiquam prædam invadit, multis excogitatis dolis. Ad hæc nos castra beatus inungit et invitat Paulus, ducisque instar præcepta tradit : « Non est nobis, » inquit, » colluctatio adversus carnem et sanguinem : sed adversus principatus et potestates, adversus mundi rectores tenebrarum hujus sæculi : contra spiritualia nequitiæ ²⁹. » Video hostium agmen, ferventemque pugnam ? Cujus ergo gratia bellum geritur ? Quæ lucra pugnae ? Idem ipse dux subjungit : « In cælestibus, » id est, pro cælestibus possessionibus. Pro incorruptione armat, pro immutabilitate pugnat, ut cum Christo sit aciem instruit. Hæc siquidem sunt cælestes possessiones : has ille abripi exoptat. Non sinit te Paulus nudum dimicare, intruit te autem Patris armis. Et vide, quæso, armorum ejusmodi fulgur quam sit terribile inimicis ; ait enim : « State ergo succincti lumbos vestros in veritate, et induti lorica justitiæ, et calceati pedes in præparatione Evangelii pacis ; super omnia assumentes scutum fidei, in quo possitis omnia tela nequissimi ignea extinguere : et galeam salutis accipite ; et gladium Spiritus, quod est verbum Dei ³⁰. » Adversus invisibiles hostes, invisibilibus nos armis intruxit : δυνήσεσθε πάντα τὰ βέλη τοῦ πονηροῦ τὰ πεπυρωμένα σθέσαι· καὶ τὴν μάχαιραν τοῦ Πνεύματος, ὃ ἐστὶ ῥῆμα Θεοῦ. » Πρὸς ἀοράτους ἐχθρούς (95) ἀοράτοις ἐκόσμησεν ὅπλοις.

6. Talis quidem est armorum vis. Quod autem cum eo sit dimicandum, etiamsi id minime appareat, hac tu ratione perspice. Nam ipsum tentare Christum diabolus non dubitavit ; sed extrema impudentia ipsum adortus est Dominum. Qui sua contra te molimina intermittet ? Vidit Christum baptizatum (tu vero, o recens illuminate, observa hanc temporis occasionem), tumque tantum illum aggreditur. Vidit in deserto esurientem, famemque ut instrumentum ad tentationem accepit, neque ipsam cibi necessitatem insidiis liberam reliquit ; sed accedens his verbis tentat illum : « Si Filius Dei es, dic ut lapides isti panes fiant ³¹. » Tantum non ita loquens Superbe agis quod Filius Dei voceris, nomine hallucinatus es. Nuda vacuaque appellatione gloriaris. Esurientem video, et Filium Dei appellabo ? Illa passione honor illigitimus evadit. Miraculo neecessitati provide tuæ : jubenti lapides obsequantur, et no-

²⁹ Ephes. vi, 12. ³⁰ ibid. 14-17. ³¹ Matth. iv, 3.

(91) Sic omnes mss. Editi autem, ἀποτίθεσθε τὴν ἐσθῆτά, ὡς τοῦ Χριστοῦ στρατιῶτα.

(92) Ita omnes mss.

(93) In editis adjicitur hic, ἐν τοῖς ἐπουρανίοις, secus in mss.

(94) Ita omnes mss. Editi vero, συμβούλεται.

ὡς τοῦ Χριστοῦ στρατιῶτα (91), ἀλλὰ μὴ γυμνωθῆς τῶν ὅπλων τῆς πίστεως· νῦν τοι μάλιστα χρεῖα τῆς πανοπλίας. Νῦν γὰρ κατὰ σοῦ πλέον ἢ τοῦ πρόσθεν ἐγρήγορεν ὁ πολέμιος, καὶ ἐκραταιώθη ὁ πόλεμος· ἕως αἰχμάλωτος ἦς καὶ δοῦλος τοῦ ἐχθροῦ (92), τὸ κρατεῖν ἔχων ἐκεῖνος, τοῦ πολεμεῖν οὐκ ἐφρόντιζεν· ἐπειδὴ δὲ πρὸς Χριστὸν μετετάχθης, καὶ, φυγὼν τὸν ἐχθρὸν, τῷ Δεσπότῃ προσέδραμες, καὶ λύκον ἀποπηδῆσας, συνετάχθης τῇ ποίμνῃ, ὡς παλαιὰν σε θήραν μετέρχεται, πολυτρόπους ἐκμηχανώμενος δόλους. Πρὸς ταύτην ἡμᾶς τὴν παράταξιν ὁ μακάριος ἀλείφων Παῦλος, στρατηγεῖ καὶ προχειρίζεται παραγγέλματα, « Οὐκ ἔστιν ἡμῖν, λέγων, ἡ πάλη πρὸς αἷμα καὶ σάρκα, ἀλλὰ πρὸς τὰς ἀρχάς, πρὸς τὰς ἐξουσίας, πρὸς τοὺς κοσμοκράτορας τοῦ σκότους τοῦ αἰῶνος τούτου, πρὸς τὰ πνευματικὰ τῆς πονηρίας (93). » Ὅρᾳς στίφος πολεμικὸν καὶ ζέουσιν μάχην ; Ὑπὲρ τίνων οὖν ἄρα ὁ πόλεμος ; Ποῖα τῆς μάχης τὰ κέρδη ; Αὐτὸς ἐπάγει ὁ στρατηγὸς λέγων· « Ἐν τοῖς ἐπουρανίοις, » τουτέστιν, ὑπὲρ τῶν ἐπουρανίων κτημάτων. Ὑπὲρ τῆς ἀφθαρσίας ὀπλίζει, καὶ ὑπὲρ ἀτρεπτότητος πολεμεῖ· ὑπὲρ τοῦ συνεῖναι Χριστῷ παρατάττει. Ταῦτα γὰρ ἐπουράνια κτήματα· ταῦτα ἐκεῖνος ἀφελέσθαι βούλεται (94). Οὐκ ἀφίησίν σε πολεμοῦντα γυμνόν· καθοπλίζει δὲ τοῖς ὅπλοις τοῦ Πατρὸς. Καὶ μοι βλέπε τῶν ὅπλων τὴν ἀστραπὴν φοβεράν οὔσαν τοῖς ἐχθροῖς· φησὶ γὰρ οὕτως· « Στῆτε οὖν περιζωσάμενοι τὰς ὀσφύας ὑμῶν ἐν ἀληθείᾳ, καὶ ἐνδυσάμενοι τὸν θώρακα τῆς δικαιοσύνης, καὶ ὑποδησάμενοι τοὺς πόδας ἐν ἔτοιμασίᾳ τοῦ Εὐαγγελίου τῆς εἰρήνης· ἐπὶ πᾶσι τούτοις ἀναλαβόντες τὸν θυρεὸν τῆς πίστεως, ἐν ᾧ καὶ τὴν περικεφαλαίαν τοῦ σωτηρίου δέξασθε, καὶ τὴν περικεφαλαίαν τοῦ σωτηρίου δέξασθε, καὶ τὴν περικεφαλαίαν τοῦ σωτηρίου δέξασθε, καὶ τὴν περικεφαλαίαν τοῦ σωτηρίου δέξασθε. » Πρὸς ἀοράτους ἐχθρούς (95) ἀοράτοις ἐκόσμησεν ὅπλοις.

6. Τοιαύτη μὲν ἡ τῶν ὅπλων ἰσχὺς· ὅτι δὲ τὰ τῆς παρατάξεως, καὶ μὴ φαίνονται, γίνεται, σκόπησον οὕτως. Εἰ γὰρ τὸν Χριστὸν πειράζειν οὐκ ὤκνησεν ὁ διάβολος, ἀλλ' ἀναισχυντίας ὑπερβολῇ καὶ κατὰ τοῦ Δεσπότου τετόλμηκε· πῶς τῶν κατὰ σοῦ μηχανημάτων παύσεται (96) ; Εἶδε τὸν Χριστὸν βαπτισθέντα (σὺ δὲ σκόπει τὸν καιρὸν, ὅς νεοφώτιστε), καὶ τότε πρὸς τὸ πειράζειν ἠγέρθη. Εἶδεν ἐν τῇ ἐρήμῳ πεινάσαντα, καὶ συνεργὸν τῆς πείρας τὴν πείναν ἐλάμβανεν, οὐδὲ αὐτῆς τῆς τροφῆς τὴν χρεῖαν μηχανημάτων ἐλευθέραν ἀφείς, ἀλλὰ προσελθὼν ἐνεχείρει πειράζειν καὶ λέγειν (97)· « Εἰ Υἱὸς εἶ τοῦ Θεοῦ, εἰπὲ ἵνα οἱ λίθοι οὗτοι ἄρτοι γένωνται. » Μονονουχὶ τοῦτο λέγων· Υἱὸς Θεοῦ σοβαρεῦεις καλούμενος, ἠπατήθης ὀνόματι. Προσηγορίᾳ γυμνῇ πράγματος σεμνόνῃ. Πεινῶντα βλέπω, καὶ Υἱὸν Θεοῦ ὀνομάσω ; Ἡ τιμὴ τῷ πάθει νοθεύεται. Θεράπευσον τὴν χρεῖαν τῷ θαύματι· ὑπακούσωσιν οἱ λίθοι προστάττοντι, καὶ πιστεύσω τῇ

(95) Mss., ἀοράτους πολεμίους.

(96) Mss., πότε τῶν κατὰ σοῦ μηχανημάτων ἀφείζεται.

(97) Ita mss. In edit. hæc, πειράζειν καὶ λέγειν, desunt.

κλήσει· αἰδεσθῶσιν ἐκεῖνοι τὸ ἐπίταγμα, καὶ συντρέχω τῷ θαύματι· δεξομαι τὴν φωνήν, καὶ συντίθεμαι τῇ τιμῇ. Ἀλλὰ Γραφικοῖς ἐτοξεύετο ῥήμασιν· « Οὐκ ἐπ' ἄρτι μόνον ζήσεται ἄνθρωπος, ἀλλ' ἐπὶ παντὶ ῥήματι ἐκπορευομένη διὰ στόματος Θεοῦ (98). » Ἀλλ' αἰσχυνηθεὶς τῇ προτέρᾳ πάλῃ, καὶ δευτέραν πείραν προσήγαγεν· « Ρίψον » φησὶν « ἑαυτὸν ἄνωθεν κάτω· γέγραπται γάρ (99), ὅτι τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ ἐντελεῖται περὶ σοῦ, τοῦ διαφυλάξαι σε ἐν πάσαις ταῖς ὁδοῖς σου. » Ἀλλ' ἤκουσε πάλιν· « Οὐκ ἐκπειράσεις Κύριον τὸν Θεόν σου. » Καὶ οὐκ ἐνάρκησε δευτέρᾳ πτώσει, ἀλλ' ἐπάγει καὶ τρίτην μηχανὴν προσδοκίᾳ νίκης πρὸς πτώσιν δελεαζόμενος· « Ταῦτα γὰρ σοι πάντα δώσω, φησὶν, ἐὰν πεσὼν προσκυνήσῃς μοι. » Ὁρᾷς μηχανημάτων γοργότητα ; Ὁρᾷς ἀπάτης παρασκευήν ;

7. Ἀλλὰ τρεῖς μὲν ἰδέας ἴσως πειρασμῶν εἶναι νενόμικας, τῷ τοῦ ἀριθμοῦ ἐπόμενος σχήματι· ἅπαν δὲ πειρασμῶν εἶδος ἄρα ἐν τοῖς τρισὶ περιέχεται· οὐ γὰρ ἂν ἐπαύσατο πειράζων, εἰ μὴ πᾶσαν αὐτοῦ τὴν φαρέτραν τῶν βελῶν ἐξεκένωσε (1). Πάσας γὰρ τὰς ἐξ ἡδονῆς μηχανὰς διὰ τῆς περὶ τὴν βρώσιν ἐπιθυμίας προσήγαγε, μιᾷ προσβολῇ τὴν τῶν ὀρέξεων ἀνακινήσας συγγένειαν. Εἰπὼν δὲ, « Ρίψον σεαυτὸν, » τὰς ἐκ μεγαλαυχίας (2) μεθόδους ἐκίνησε. Τὸ δὲ, « Ταῦτα πάντα σοι δώσω, » τὴν χαλεπωτάτην ῥίζαν τῶν ἁμαρτημάτων, τὴν φιλαργυρίαν, εἰσήγαγεν. Ἄπαν γὰρ εἶδος ἁμαρτημάτων ἐκ μιᾶς ταύτης φύεται ῥίζης. Καὶ παρὰ ἀνθρώποις ἁμαρτία χώραν οὐκ ἔχει, μὴ διὰ τούτων ὀδεύουσα. Ἡ γὰρ δι' ἡδονῆς τιτρώσκει, ἢ διὰ δόξης τοξεύει, ἢ χρημάτων ἔρωτι πρὸς πλημμέλειαν ἕλκει. Γυμνωθεὶς οὖν τῶν βελῶν τότε τοῦ τοξεύειν ἐπαύσατο· καὶ γυμνὸν ἡμῖν αὐτὸν ὁ Χριστὸς τῶν μηχανημάτων κατέστησεν, ὁπράκτους αὐτοῦ τὰς ἀκίδας ἐργασάμενος· γνωρίμους τοὺς δόλους (3) κατέστησεν, εὐχεύωτον αὐτὸν τοῖς ἀνθρώποις ποιοῦμενος.

8. Τοῖς Δεσποτικοῖς τοίνυν ἀγῶσι τὴν νίκην κερδανῶμεν· Χριστοῦ πολεμοῦντος οἰκεία στήσωμεν τρόπαια. Μὴ ῥυπώσωμεν τὸν χιτῶνα τῆς πίστεως, ὃν ἡ χάρις ἐξύψανε· μὴ δωρεὰν ἀτιμάσῃς, ἣν παρὰ Θεοῦ ἔλαβες· ἐννέει τὸν δεδοκότα, καὶ τὸ δοθὲν διαφύλαξον. Εἴ τις μαργαρίτου φύλαξ ἢ ἀλουργίδος κατέστης βασιλικῆς, ἄρα οὐκ ἂν μέχρι θανάτου τῆς φυλακῆς ἐπεδείξῃς τὴν ἐπιμέλειαν ; Ἀλλὰ νῦν οὐ μαργαρίτου μόνον, οὐδὲ πορφύρας, οὐδὲ κτήματος ἀπλῶς βασιλικοῦ, αὐτὸ δὲ τὸ τοῦ Δεσπότη κατεπιστεύθης (4) σῶμα· μᾶλλον δὲ τι λέγω, γέγονας σῶμα Δεσποτικόν, μέλος ἐγένου Χριστοῦ· ἐνεδύσω Χριστὸν, κατὰ τὴν τοῦ Παύλου φωνήν· « Ὅσοι γὰρ εἰς Χριστὸν ἐβαπτίσθησαν, Χριστὸν ἐνεδύσαντο. » Μὴ γενοῦ (4*) τῶν τοῦ Χριστοῦ προδότης μελῶν. Ὑπῆρξας τοῦ Πνεύματος (5) οἰκητήριον, καὶ μέλος

A mini fidem habebo : revereantur illi jussionem, et miraculo consentiam, vocem illam admittam, et honorem approbabo : sed etiam ex Scriptura depromptis impetebatur verbis. « Non in solo pane vivet homo, sed in omni verbo quod procedit de ore Dei ³². » Verum priore illa pugna pudore affectus, secunda tentatione aggreditur : Mitte te deorsum, » inquit, scriptum est enim : Angelis suis mandavit de te, ut custodiant te in omnibus viis tuis ³³. » Sed audivit iterum : « Non tentabis Dominum Deum tuum ³⁴. » Nec secundo hoc lapsu optorpuit, sed spe victoriæ tertiam inducit machinam, qua in lapsum pelliciat. « Hæc omnia, » inquit, « tibi dabo, si cadens, adoraveris me ³⁵. » Viden' machinamentorum vim ? Viden' fraudum apparatus ?

B Verum fortasse autumas tria solum esse tentationum genera, hujus numeri speciem secutus. Imo omne tentationum genus tribus hisce continetur ; neque enim **398** finem tentandi fecisset, nisi sagittis totam evacuasset pharetram. Omnia siquidem voluptatis machinamenta per cibi concupiscentiam obtulit unoque impetu, appetituum omne genus concitavit. Cum dixit autem, « Mitte te deorsum, » omnes arrogantiae dolos admovit. Illud vero loquens : « Hæc omnia tibi dabo ; » pessimam peccatorum proposuit radicem, avaritiam. Ex hac quippe una radice peccatorum omne genus emanat. Nullumque apud homines peccatum habet locum, quæ non inde procedat : aut enim voluptate vulnerat, vel gloriæ cupiditate ferit, aut pecuniarum amore ad scelera pertrahit. Telis ergo nudatus, jaculandi finem fecit : ac nudum machinamentis illum nobis Christus constituit, irritas ejus cuspidēs effecit : palamque fatetis ejus dolis, captu facilem nobis illum reddidit.

8. Dominicis ergo certaminibus victoriam reportemus. Pugnante Christo nostra nos tropæa erigamus. Ne inquinemus fidei tunicam, quam gratia contexuit : ne denum contemnas quod a Deo accepisti : cogita quis dederit, datumque servato. Si margaritæ cujusdam aut regiæ purpuræ custos deputatus esses, nonne ad mortem usque ejus custodiæ curam exhiberes ? At nunc non margaritæ tantum, neque purpuræ, vel pecuniarum solum regiarum cura tibi commissa ; sed ipsum Domini corpus tibi concreditum est. Plus dico, ipse Dominicum corpus, membrumque Christi effectus es : Christum induisti secundum Pauli vocem : « Quicumque enim in Christo baptizati sunt Christum induerunt ³⁶. » Ne sis membrorum Christi proditor. Factus

³² Deut. viii, 3. Matth. iv, 6 ; Psal. xc. 11.
³³ Galat. iii, 27.

(98) Sic mss. omnes. Editi vero, ἐκπορευομένη παρὰ Θεοῦ.

(99) Ita depravatam hunc locum restituimus ex mss.

(1) Sic mss. Editi, τὴν φαρέτραν ἐκενωσε.

(2) Mss. omnes, μεγαλοψυχίαν, pro μεγαλαυχίαν.

Infra iidem, φιλαργυρίαν, pro φιλοχρηματίαν.

(3) Sic mss. omnes. Editi vero, τοὺς δούλους, male.

(4) Sic mss. At editi, διεπιστεύθης.

(4*) Vulg., γένου. Edit.

(5) Sic mss. Editi, τοῦ Χριστοῦ.

³⁴ Matth. iv 7 ; Deut. vi, 16. ³⁵ Matth. iv, 9.

es Spiritus sancti habitaculum, membrumque cælestis Regis. Donum ego virtutibus honoremus : temperantiæ sectatores efficiamur, humanitatem exerceamus, eleemosynam largiamur : incredulitatis venenum excutiamus, dolum diabolo amicum, aversemur : mendacium, inimici nostri organum, odio habeamus. Beatum imitemur Paulum, qui baptizatus illum prædicavit, quem ante baptismum persequabatur. Imitemur Æthiopiam eunuchum, qui accepto in via baptismo, via ipse credentibus Æthiopibus fuit. Multiplicemus gratiæ talentum, ut vocem illam desideratissimam audiamus Domini dicentis : « Euge, serve bone et fidelis ; super pauca fuisti fidelis, supra multa te constituam : intra in gaudium Domini tui ⁸⁷. » Ipsi gloria et imperium in sæcula sæculorum. Amen.

⁸⁷ Matth. xxv, 21, 23.

(6) Ita mss. omnes. In edit. brevius clauditur.

Α τοῦ ἐν οὐρανοῖς βασιλεύοντος. Ἀρεταῖς οὖν τὸ δῶρον τιμῶμεν · σωφροσύνης ἐπιμεληταὶ καταστῶμεν · φιλανθρωπίαν μετέλθωμεν · ἐλεημοσύνην προχειρίζομεθα · ἀπιστίας ἰὼν ἀποτιναξώμεθα · δόλον ἀποστραφώμεν τοῦ διαδόλου φίλον · μισήσωμεν ψεῦδος τοῦ πολεμίου τὸ ὄργανον. Μιμησώμεθα τὸν μακάριον Παῦλον, ὃς βαπτισθεὶς ἐκήρυττεν, ὃν πρὸ τοῦ βαπτίσματος ἤλαυνε. Μιμησώμεθα τὸν τῆς Αἰθιοπίας εὐνοῦχον, ὃς ἐν ὁδῷ τυχὼν τοῦ βαπτίσματος, ὁδὸς αὐτοῦ τοῖς πιστεύουσι τῶν Αἰθιοπῶν ἐγένετο. Πολυπλασιάσωμεν τὸ τῆς χάριτος τάλαντον, ἵνα τῆς πολυεύκτου φωνῆς ἀκούσωμεν (6) τοῦ Δεσπότου λέγοντος « Εὖ, δοῦλε ἀγαθὲ καὶ πιστὲ, ἐπὶ ὀλίγα ἦς πιστός, ἐπὶ πολλῶν σε καταστήσω· εἰσελθε εἰς τὴν χαρὰν τοῦ Κυρίου σου. » Δὲ τῷ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

B

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΛΟΓΟΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΑΝΑΛΗΨΙΝ ΤΟΥ ΚΥΡΙΟΥ ΗΜΩΝ ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ.

S. P. N. ATHANASII

SERMO IN ASSUMPTIONEM DOMINI NOSTRI JESU CHRISTI

1. Resurrectionis memoria palma homines donat adversus mortem : at præsens solemnitas hominem adducit ad cælum, commutatisque terræ mansionibus, cælum hominibus pervium efficit. Non decuit enim, humanum genus, quod mortem devicerat, terrena iterum incolere loca. Jam me revera sobit magnus adversus diaboli tyrannidem animus cum hodie video generis mei primitias in cœlis regnare : nunc cecidit hostis robur, defecerunt **339** diaboli machinationes. Non est hic ultra paradisos, o diabole, non arboris voluptas quæ ad fraudem alliciat, ut rursum legis metu soluto, mortem stabilias. Non ulterius audio : « Terra es, et in terram reverteris ; » sed, etiam si terra es, ejus qui te sursum adducit clementia in cælum ascendes. Delictorum regionem desero, terram tibi concedo, in qua natus, in qua educatus sum, in cælum tua fraude liber transmigro. Satis olim tibi fuit arbor, qua Adamum expugnare, quando ligni fructu percussus primum parentem paradisi voluptate eliminasti. Nunc autem etiamsi totam exhaustas pharetram, in temetipsum omnia jacies tela. Quorum jam abiere tibi, o dia-

1. Ἡ μὲν τῆς ἀναστάσεως μνήμη τὰ κατὰ τοῦ θανάτου τοῖς ἀνθρώποις χαρίζεται νικητήρια· ἡ δὲ παρούσα πανήγυρις πρὸς οὐρανὸν ἀνάγει τὸν ἄνθρωπον, καὶ τὰς ἐν τῇ γῇ διατριβὰς ἀλλάξασα, τὸν οὐρανὸν βατὸν τοῖς ἀνθρώποις ἐργάζεται. Οὐ γὰρ (7) ἐχρῆν τὸν θάνατον, κεκρατηχότα τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, πάλιν αὐτὸ τοῖς τοῦ θανάτου χωρίοις αὐλίζεσθαι. Νῦν μοι μέγα φρονεῖν ἀληθῶς κατὰ τῆς διαβολικῆς τυραννίδος ἐπέρχεται, ὅταν ἴδω σήμερον τοῦ ἐμοῦ γένους τὴν ἀπαρχὴν ἐν οὐρανοῖς βασιλεύουσιν. Νῦν πέπτωκε τοῦ πολεμίου τὸ κράτος, ἀπέλιπε (8) τοῦ διαδόλου τὰ μηχανήματα. Οὐκ ἔτι ταῦτα παράδεισος, ὦ διάδολε· οὐδὲ φυτοῦ τέρψις πρὸς ἀπάτην θηρεύουσα, ἵνα πάλιν λύσας μου τὸν φόβον, κυρώσῃς τὸν θάνατον. Οὐκέτι, « Γῆ εἶ, καὶ εἰς γῆν ἀπελεύσῃ, » ἀκούω· ἀλλ', εἰ καὶ γῆ εἶ, πρὸς οὐρανὸν (9) ἀπελεύσῃ διὰ τὴν τοῦ ἀνάγοντος ἀγαθότητα. Καταλιμπάνω τὸ τῶν ἁμαρτημάτων χωρίον, παραχωρῶ σοι τῆς γῆς, ἐφ' ἧς ἐτέχθην, ἐφ' ἧς ἐτράφην (10)· εἰς οὐρανὸν μετοικίζομαι, τῆς σῆς ἀπάτης ἐλεύθερος. Πάλαι μὲν οὖν σοι φυτὸν πρὸς τὴν τοῦ Ἀδάμ αἵρεσιν ἤρκεσεν, ὅτε πλήξας τῷ τοῦ ξύλου καρπῷ τὸν πρω-

D

(7) Colb., χαρίζεται. Οὐ γὰρ. Mox idem, τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, πάλιν αὐτόν. Editi et Reg., τὸ ἀνθρώπινον γένος, πάλιν αὐτό.

(8) Reg., ἐξέλιπε. Paulo post Reg. et Colb., οὐκ ἔστι ταῦτα. Editi, οὐκ ἔτι ταῦτα.

(9) Reg. et Colb., οὐρανόν. Editi, οὐρανοῦς.

(10) Ita Regius et Colbertinus. Editi vero, τὴν γῆν, ἐφ' ἧς ἐτέχθην, ἐφ' ἧς ἐτράφην. Paulo post, Colb., ἐλεύθερος γέγονα. Ibid. Reg. et Colb., Πάλαι μὲν οὖν, sed οὖν deest in editis. Mox Reg., αἵρεσιν ἤρκεσε.

τόπλαστον ἔξω γενέσθαι τῆς τοῦ παραδείσου τροφῆς κατηνάγκασας· νῦν δὲ, καὶ πᾶσαν κενώσης τὴν φάρετραν, κατὰ σεαυτοῦ φέρεις τῶν τοξευμάτων τὰ βλήματα (11). Ποῦ σοι λοιπὸν, διάβολε, τῆς παλαιᾶς ἀπάτης τὰ μηχανήματα; Ποῦ σοι ὁ σοφιστεύων ὄφρις, ἵνα τὴν Εὐάν χωρίσῃ τοῦ παραδείσου, τὸ, « Ἥ δ' ἂν ἡμέρᾳ φάγητε, ἔσεσθε ὡς θεοί, » προσφθεγγόμενος; Γέγονάς (12) μοι τῶν ἀγαθῶν προφήτης ἀκούσιος. Αἷς γὰρ πρὸς ἀπάτην ὑποσχέσεσιν ἐχρήσω, ταύτας διὰ πραγμάτων ἐκέρδανα· γέγονέ μοι τῆς ἐπαγγελίας ἡ φαντασία διὰ τῆς πείρας ἀλήθεια. Ὡ θαυμάτων ἀπίστων· καὶ ξένων τῆς φύσεως! οἷς ὁ παράδεισος ἀπεκλείσθη, τοῦτοις ὁ οὐρανὸς ἠνεψύχθη. Ὁ πρὸ βραχέος ἐπὶ Πιλάτου κρινόμενος, σήμερον ἐν οὐρανῷ κριτῆς ἐνθρονίζεται. Ὁ παρὰ Ἰουδαίων γελώμενος, ἐκ δεξιῶν τοῦ Πατρὸς ἐπὶ τῶν χειρῶν κάθηται, δῆμοις ἀγγέλων ὑμνούμενος (13). Ὁ ταῖς Ἰουδαϊκαῖς ἀκάνθαις τὴν κεφαλὴν στεφανούμενος, θεϊκῆς ἀξίας διαδήματι σφίγγεται. Ὡ ποσάκις ἡ τοῦ Δαβὶδ ἐνηχοῦσα (14) κιθάρα τὰ παρόντα ἐθέσπιζεν! « Εἶπεν ὁ Κύριος τῷ Κυρίῳ μου· Κάθου ἐκ δεξιῶν μου, ἕως ἂν θῶ τοὺς ἐχθρούς σου ὑποπόδιον τῶν ποδῶν σου. » Νῦν ἀληθῶς γέγονε τὰ κρούσματα πράγματα· καὶ ἂ πρότερον ἰδεῖν ἐν μέλεσιν ἐπεθύμησε (15), σήμερον εἶδεν ἐν πράγμασι· καὶ γέγονε μελῶν ὑπουργὸς οὐρανός, τὸν παρ' ἐκείνῳ μνημονευόμενον τοῖς νῦν τοῖς ὑποδεχόμενος· καίτοι καὶ παρ' αὐτὸν τὸν τόκον οὐρανὸς ἔτι τικτομένῳ δι' ἀστέρος ὑπέκυπτεν, ὥσπερ ἐπὶ σπηλαίῳ κρυπτόμενον. Ἀλλ' ἔδει τοὺς τῆς οἰκονομίας καιροὺς καὶ ὅρους φυλάττεσθαι.

2. Ἐμοὶ μὲν θαυμάζειν ἐπέρχεται πῶς τὴν τοῦ γένους αἰσχύνην εἰς εὐδοξίαν μετέβαλε· πόσῃ Θεοῦ πρὸς ἡμᾶς ἀγανάκτησιν εἰς μεγίστην εὐμένειαν ἤνεγκεν. Ἐπλάσεν ἡμᾶς χειρὶν οἰκείαις ὁ Θεός, τροφῆς αὐτοσχεδίου κτήτορας ἔδειξε, τροφῆς ἐξουσίαν, γῆς ὑπουργίαν ἔδωκεν, ἀέρος δουλείαν, θαλάττης εὐπορίαν παρέσχeto (17), ἡλίου βολὰς, σελήνης αὐγάς, ἀστέρων φορὰς, ζώων πάντων ὑποταγὰς. Παρῆλθέ τις ἐν μέσῳ πολέμιος διαβάλλων εἰς φθόνον Θεόν, ἔπεισεν ἀπατῶν· γίνεται τῆς ἐκείνου μερίδος ὁ ἀπαιτῶμενος, ἀντιθείας ἐνόσησε πάθος, συνέθετο λάθρα κατὰ τοῦ Θεοῦ, ἐκτείνει τὴν χεῖρα κατὰ τῶν τοῦ Θεοῦ προσταγμάτων. Ἐπιφαίνεται Θεός, ἐλέγχει τὰς παρανόμους ἐλπίδας, φεύγει τὴν θέαν ἡ τοῦ γένους ἀρχή, καὶ παραιτεῖται τὸν ἐλεγχον, ὑπὸ δένδρον κρύπτεται, φοβούμενη τὸν κύριον ἡ παρανόμους φαντασθεῖσα θεότητα. Τῆς οὖν ἀξίας γυμνώσας Θεός, ἀπωθεῖται τοῦ παραδείσου τὸν ἄνθρωπον, μονονουχί τοιαῦτα πρὸς αὐτὸν ἀποφθεγγόμενος· Οὐκ ἐπὶ ταύταις σε (18) ταῖς ἐλπίσιν ἐτεκτηνάμην ἐγώ· οὔτε διὰ ταύτας ἐν ταῖς χειρὶ μου ταύταις διέπλασα, τὸν πηλὸν εἰς φύσιν μεταμορφώσας. Σὺ δὲ, ἦν ἔλαβες

bole, antiquæ fraudis machinamenta? Ubinam doli artifex ille serpens, qui Evam paradiso exigit, hæc dicendo: « Quacunque die commederitis, eritis sicut dii? »³⁸. » Bonoram mihi propheta fuisti vel invitus. Quibus enim ad fraudem promissis usus es, eadem re ipsa lucratus sum: promissionis phantasia experimento mihi veritas fuit. O miracula incredibilia alienaque a natura! Quibus paradisos clausus fuit, iis cælum apertum est. Qui paulo ante coram Pilato iudice steterat, hodie in cælo iudex thronum occupat. Qui a Judæis irridebatur, ad dexteram Patris sedet super cherubim et ab angelorum turba hymnis celebratur. Cujus Judaicis spinis caput coronatum est, is divinæ dignitatis diademate redimitur. O quoties Davidis cithara sonans hæc ex afflatu divino prædixit! « Dixit Dominus Domino meo: Sede a dextris meis: donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum »³⁷. » Jam plane pulsationes ac soni illi res gestæ sunt: et quod olim in canticis videre concupivit, hodie completum vidit: fuitque cælum canticorum minister, cum eum qui apud cantorem memoratur dorso suscepit suo: quanquam et ipso partus tempore nascentem tum infantem per stellam cælum respexit, quasi ante tempus festinaret eum excipere qui in spelunca latebat. Sed oportebat œconomiae tempora terminosque servari.

2. Et quidem mirari subit, quæ pacto nostri generis infamiam in honorem converterit: quantam in nos Dei indignationem in quantam benevolentiam commutaverit. Nos manibus suis effinxit Deus, cibi sponte nascentis possessores constituit, voluptatis copiam, terræ ministerium dedit, aeris servitium, maris divitias præbuit, solis radios, lunæ fulgorem, astrorum influxus, animalium omnium obsequium. Per medium transiit hostis quidam, qui Deum invidiæ accusans dolo persuasit. Ad illius partes deceptus ille transit, impietatis in Deum morbo laborat, pactum clam init contra Deum, contra Dei jussa manum extendit. Apparet Deus, iniquam spem confundit, fugit conspectum ejus generis nostri origo, depellit a se crimen, sub arbore absconditur, metuitque strepitum, quæ flagitiose de deitate cogitabat. Hominem itaque Deus sua dignitate spoliatum pellit ex paradiso, tantumque non ita eum compellavit: Non ego ad hujusmodi spem te condidi; non ad eam spem te manibus meis effinxi, lutum transformans in hominis naturam. Tu vero quam a me accepisti manum, contra jussum meum

³⁸ Gen. III, 5. ³⁹ Psal. CIX, 1.

(11) Colbertinus, τὰ ἀκοντίσματα.

(12) Colbertinus, γεγονώς.

(13) Ita Regius. At Colb., γελώμενος κάθηται δῆμοις ἀγγέλων ἀνυμνούμενος. Ὁ ταῖς, etc. Editi vero, γελώμενος κάθηται δῆμιος. Ὁ ταῖς, omissis multis. Paulo post. Colb., διαδήμασι.

(14) Ita Regius et Colb. in editis ἐνηχοῦσα deest.

(15) Colb., ἦδεν ἐν μέλεσι, σήμερον. Reg. cum editis, ἰδεῖν ἐν μέ εσιν ἐπεθύμησε, σήμερον. Paulo post, editi, καὶ τὸν παρ' ἐκείνῳ, sed in Colb. καὶ deest.

(16) Ita Colb. Editi vero cum Reg., ἐπαγγόμενος.

(17) Παρέσχeto deest in Regio et Colbertino.

(18) Ita Colb. In editis vero, σε deest.

extendisti, factusque es diaboli socius, una cum illo rebellis contra Creatorem tuum. Proinde exi a dignitate tua : honorabili excede loco : terra es, et in terram reverteris : revertere ad illam, qui ea somniasti quæ te exsuperant ; regrediatur natura, matrem disce terram, morte 400 ad illam remittendus. Hæc sunt diabolicæ fraudis præmia, hæc principii generis nostri scientia, hoc miserabile drama, una cum natura nostra introivit. Sed non omnino sustinuit Creator opificium suum ita attritum cernere ; sed pudore et luctu afflictam naturam, nec non suam in creaturis errantem imaginem, miseratus est. Quid agit ergo ? Fingit alterum Adam, exque natura, naturæ patronum excitavit ; atque terram ex Virgine mutuatus, efformat in seipso ad veriore imaginem novum fetum. Effingit, atque manet, stolamque texens in utero, quasi in thalamo regio induit imaginem, ut imaginis nuditatem velaret. Eduxit enim illum fraude potentior et peccato superiorem, immortalem etiam post mortem, liberatorem ex sepulcris, qui in sepulcro fuit : atque immortalitate coronans ipsum, hodie in cælos transtulit, communem pulchritudinem creaturis tribuens, scilicet naturæ primitias.

3. An igitur, dixerit quispiam, qui tunc ira commotus erat Creator, cum recens adhuc transgressio esset, imaginem exsecratur, et cum odisset sententiam, condemnavit naturam ; nunc autem elapso tempore, deposita indignatione, animoque sedato, eum qui transgressus fuerat perhumaniter accipit ? Nequaquam, neque enim illa prius gesta, ira ; neque hæc, affectus pœnitentiæ largitus est ; sed desuper respiciens, dat ordinem rebus. Videns enim damnatione mortis prostratam naturam, et humanis doloribus paratum sepulcrum receptaculum, divitiasque inferni fore hominum prædæ, ac quotidie mortem grassari ; solvens comminationis aciem Deus, spem statim immortalitatis generi exhibet humano, raptoque ex mediis hominibus Enocho, mortem hominum superatam ostendit : docuitque mortalem naturam immortalitatis terminos accipere, atque tunc edidicit illa mortis cursum impedire : justique translatio, mortis cohibitio fuit. Id in medio luctu actum, naturam edocuit palinodiam canere, ac spem sumere meliorem. Ne autem iterum multi temporis decursus memoriam miraculi illius oblitteraret, speique vestigia deleret, animi consternationem augeret : neve mors hominibus horribilior appareret, miraculum repetit, donumque duplicat, adfuitque victor Elias adversus mortem vocatus ; qui voce nubes percurrens,

A παρ' ἐμοῦ χεῖρα, κατὰ τῆς ἐμῆς ἐξέτεινας ἐντολῆς, καὶ γέγονας διαβόλου συμμύστης, κατὰ τοῦ Ποιητοῦ συμφραξάμενος (19). Τοιγαροῦν ἐξίθι τῆς ἁγίας ἐντίμου χωροῦ μεθίστασο· γῆ εἶ, καὶ εἰς γῆν ἀπελεύσῃ. Ὑπόστρεψε πρὸς αὐτὴν, τὰ ὑπὲρ σουτὸν (20) φαντασθεῖς· ἀνακαμπτέτω πάλιν ἡ φύσις· μάθε μητέρα τὴν γῆν, θανάτῳ πρὸς αὐτὴν παραπεμπόμενος. Ταῦτα τῆς διαβολικῆς ἀπάτης τὰ ἔπαθλα ταῦτα τῆς τοῦ γένους ἀρχῆς τὰ γνωρίσματα· τοῦτο τὸ ἐλεεινὸν δράμα συνεισῆλθε (21) τῇ φύσει. Ἄλλ' οὐκ ἄχρι παντὸς ἤνεγκεν ὁ Δημιουργὸς ὁρῶν τὸ δημιούργημα συντριβόμενον· ὥκτειρε δὲ αἰδομένην καὶ πενθοῦσαν τὴν φύσιν, καὶ ἤλῃσε τὴν ἐν τῇ κτίσει πλανωμένην εἰκόνα. Τί οὖν ποιεῖ ; Πλάττει πάλιν ἕτερον Ἀδὰμ, ἐκ τῆς φύσεως ἐγείρων προστάτην τῇ φύσει, καὶ χοῦν ἐκ Παρθένου δανεισάμενος, μορφοῖ πρὸς ἀληθεστέραν εἰκόνα ἐν ἑαυτῷ τὸ πλαττόμενον ἔμβρυον. Πλάττει καὶ μένει, καὶ στολὴν ὑφαίνων (22) ἐν μήτρᾳ, ὡς ἐν θαλάμῳ βασιλικῷ ἐνδύεται τὴν εἰκόνα, ἵνα τῆς εἰκόνος περιέλῃ τὴν γύμνωσιν. Ἐδείξε γὰρ ἀπάτης ἰσχυρότερον καὶ ἁμαρτίας ἀνώτερον, ἀθάνατον καὶ μετὰ θάνατον, καὶ λυτῆρα τάφων ἐν τάφῳ γενόμενον· καὶ ἀθανασία στεφανώσας, σήμερον πρὸς οὐρανοὺς ἀνεκόμισε, κοινὸν ἐγκαλλώπισμα τῇ κτίσει (23), τὴν τῆς φύσεως ἀπαρχὴν δωρησάμενος.

3. Ἄρ οὖν, εἴποι τις ἂν, ὡς τότε θυμῷ μὲν κρατούμενος ὁ Δημιουργὸς παρὰ πόδας οὔσης τῆς παραβάσεως, τὴν εἰκόνα βδελύσσεται, καὶ μισήσας τὴν γνώμην καταδικάζει τὴν φύσιν· νυνὶ δὲ χρόνῳ μεταμαθὼν τὴν ἀγανάκτησιν, μαλαχθέντος τοῦ θυμοῦ, τὸν ἡδικοῦντα φιλάνθρωπέεται ; Οὐ μένοῦν· οὔτε γὰρ C ἐκεῖνα θυμὸς (24), οὔτε ταῦτα μεταμέλεια πάθους χαρίζεται· ἀλλ' ἄνωθεν ὁρῶν, τάξιν βραβεύει τοῖς πράγμασιν· ὁρῶν γὰρ τῇ τοῦ θανάτου καταδίκη τὴν φύσιν ὀκλάζουσιν, καὶ τῶν ἀνθρωπίνων ὠδίνων ἔτοιμον τὸν τάφον διάδοχον, καὶ πλοῦτον τοῦ ἔδου γινόμενον τῶν ἀνθρώπων τὴν θήραν, καὶ καθημέραν θανάτου γινόμενον παρανάλωμα (25), λύων τὴν τῆς ἀπειλῆς ἀκμὴν ὁ θεὸς, ἐλπίδα εὐθὺς, ἀθανασίας ἀνατέλλει τῷ γένει, καὶ τὸν Ἐνὼχ ἐκ μέσων ἀρπάσας, θάνατον ἀνθρώπων ἠττώμενον ἔδειξε, καὶ θνητὴν φύσιν ἐδίδασκεν ὅρους ἀθανασίας ἐκδέχασθαι, καὶ τέως θανάτου δρόμον (26) ἐμάνθανεν ἐμποδίζεσθαι καὶ ἡ τοῦ δικαίου μετάστασις, θανάτου στάσις ἐγένετο. Τοῦτο γινόμενον ἐν μέσῳ πένθει, παλινωδία τὴν φύσιν ἐδίδασκε, καὶ χρησταῖς ἐλπίσιν ἀνίσσεται. Ἰνα δὲ μὴ χρόνος πάλιν ἐν μέσῳ ῥέων πολὺς κατακλύσῃ τὴν μνήμην τοῦ θαύματος, καὶ, τὰ τῆς ἐλπίδος ἀπαλείψας ἵχνη, τὴν ἀθυμίαν αὐξήσῃ, καὶ πάλιν ὁ θάνατος κατὰ τῶν ἀνθρώπων φοβερώτερος φαίνεται· ἀναλαμβάνει τὸ θαῦμα καὶ διπλασιάζει τὸ δῶρον, καὶ παρῆν Ἡλίας νικητὴς κατὰ τοῦ θανάτου καλούμενος,

(19) Reg., et Colb., συμφραξάμενος. Editi, συμφραξάμενος.

(20) Sic Reg. et Colb. Editi vero, ὑπὲρ αὐτόν.

(21) Colb., συνῆλθε. Infra idem, ὁρῶν τὸ δημιούργ.

(22) Reg., ἐμφαίνων.

(23) Ita Reg. et Colb. Editi vero, στεφανώσας κοινὸν ἐγκαλλ. Ibid. Reg., τῇ φύσει, pro τῇ κτίσει.

(24) Colb., Οὐ μένοῦν, οὔτε γὰρ ἐκεῖνα θυμῷ, Reg. vero, Οὐ μένοῦν οὔτε γὰρ ἐκεῖνα θυμός. Paulo post, Colb., τάξει βραβεύει.

(25) Hic locus citatur a Michaele Glyca p. 89 et 122.

(26) Colbertinus, δρόμους. Reg., δρόμος.

δε, φωνῇ τὰς νεφέλας ὑποδραμῶν, οὐρανῷ περὶ Ἀ
ἀβροχίας ἠπείλησε, καὶ ῥήματι δῆσας τὴν κτίσιν
ἡνίοχος τῶν στοιχείων ἐγένετο, γλώττῃ μικρᾷ (27)
τῆς κτίσεως συστειλάς τοὺς οἴκους. Τότε τὸ μέγα
θαῦμα δεικνύται ἄνθρωπον οὐρανὸς αἰσχυνόμενος·
ἵνα γὰρ μὴ τὸ τοῦ ἀνδρὸς εὐτελὲς ὑποκλέψῃ τῆς κατὰ
τοῦ θανάτου νίκης τὴν αἴσθησιν, γνώριμον αὐτὸν
πρῶτον τῇ (28) κτίσει πάσῃ προτίθῃσι, καὶ τότε
πυρὸς ὀχλήματι ἐπιδὼς παραδόξῳ πτήσῃ καὶ δρόμῳ
κάτω καταλιμπάνει τὸν θάνατον· καὶ ἀλλάσσει τὸν
νόμον τῆς φύσεως ἡ ἀξία τῆς χάριτος. Ἀνελήφθη
γὰρ Ἡλίας ὡς εἰς τὸν οὐρανόν, καὶ κέκραγεν ἡ
Γραφή τὸ θαῦμα, τοῖς ὅλοις αἰῶσι τῇ φωνῇ παρα-
πέμπουσα.

4. Σὺ δέ μοι λοιπὸν, ἀγαπητέ, τῆς λέξεως τὴν
ἀκρίβειαν σκόπησον· καὶ μὴ σε διαλάβῃ συλλαβῆς
γραφικῆς περιουσία καὶ δύνამις· μηδὲ τῇ τῆς λέ-
ξεως παραδρομῇ τῷ δεσπότῃ τὸν οἰκέτην νομίσης
ἰσότημον· οὐ γὰρ εἰς οὐρανὸν Ἡλίας ἀνέρχεται,
οὐδὲ, διαδραμῶν τὸ στερέωμα, τοῖς ἐκεῖσε χωρίοις
αὐλίζεται· ἀλλ' ἄκουσον, τί φησιν ὁ ἀνάγων· « Ἐν
δὲ τῷ ἀνάγει, Κύριον τὸν Ἡλίαν, ὡς εἰς τὸν οὐρα-
νόν· » καὶ πάλιν μικρὰ λέξεις· « Ἔστησε τὸν Ἡλίαν
πρὸς τὰ ἄνω φερόμενον· Ἀρχαὶ γὰρ τῷ προφήτῃ τιμη-
θῆναι τῷ τύπῳ. Πρὸ γὰρ τοῦ δεσπότου τὸν οἰκέτην οὐ-
ρανὸς οὐχ ὑποδέχεται· « οὐδεὶς γὰρ ἀναβέβηκεν εἰς τὸν
οὐρανὸν εἰ· μὴ ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβὰς, ὁ υἱὸς τοῦ
ἀνθρώπου, ὁ ὢν ἐν τῷ οὐρανῷ. » Ἐτῆρεῖτο γὰρ τῇ
τῶν ἀνθρώπων ἀπαρχῇ διὰ τὸν τῶν ἀνθρώπων ποιη-
τὴν ὁ οὐρανός. Οὕτω μὲν οὖν τοῖς περὶ τὸν Ἐνῶχ
καὶ Ἡλίαν ὁ Θεὸς ἀγαθῇ ἐλπίδι εὐφράνας τοὺς ἀν-
θρώπους, δι' ὧν ἀνθρώποις οὔσι τὸν τοῦ ἀέρος δρό-
μον ἱππήλατον ἠπλώσεν. Οὐ μὲν ἄχρι γε τούτων
ἔστησε τῶν ὑπὲρ τὴν φύσιν τὴν πίστιν· ἀλλὰ καὶ διὰ
τῆς καθημέραν θεωρίας ἐθάδας γενέσθαι παρασκευ-
άζει τοῦ θαύματος. Τί γὰρ ποιεῖ; Προστάττει τὸν συγ-
γραφέα Μωσέα εἰκονογράφον τῆς κτίσεως γενέσθαι
καὶ διὰ σκηνῆς μιμήσασθαι τὸν ποιητὴν ἐγκελεύεται·
γῆς μὲν μίμημα καὶ τῶν ἐν τῇ γῇ τὸ τῆς σκηνῆς
πρόσωπον θεωρούμενον· τὰ δὲ τῆς σκηνῆς ἐνδοτέρῳ
διατειχίσας παραπετάσματος (ἀνθρώποις καταλείψας
ἀθέατον οὐρανοῦ τινὰ τάξιν), τῷ μὴ φαινομένῳ μέρει
χαρίζεται. Ἀλλ' οὕτως οὐρανοῦ καὶ γῆς διὰ τῶν
σχημάτων νομοθετήσας τὴν μίμησιν, τὰ ἐν ἀδύτῳ
ἄβυσσος πάλιν ἀνθρώποις εἶναι θελήσας, μόνῳ τῷ ἀρχ-
ιερατεύοντι τῶν ἀπορρήτων ἀνοίγει τὴν εἴσοδον, τῆς
εἰς οὐρανὸν ἀνόδου τὴν τοῦ τότε ἀρχιερέως εἴσοδον
τυπικῶς ἐργαζόμενος· ἵνα, ὁρῶντες οἱ τότε τὸν οὐ-
ρανὸν ἐν τύπῳ διατεμνόμενον, καὶ τὸν ἀρχιερέα μόνον
τῶν ἀβάτων κατατολμῶντα, προσεθισθῶσι τῇ θέᾳ,
καὶ μὴ πολεμῶσι τοῖς θαύμασι. Τούτων ὑπομιμνή-
σκων Ἰουδαίοις ὁ Παῦλος ὁ τῆς οἰκουμένης παιδευ-
τῆς, ἐβόα τῷ γράμματι· « Εἰς μὲν τὴν πρώτην σκη-
νὴν διὰ παντὸς εἰσίσαισι οἱ ἱερεῖς τὰς λατρείας ἐπιτε-
λοῦντες· εἰς δὲ τὴν δευτέραν ἅπαξ τοῦ ἐνιαυτοῦ,

cœlo interminatus est ne plueret, atque ligata verbo
rerum natura, auriga elementorum factus est, con-
tractis parva sua lingua creaturarum gubernaculis.
Tum grande exhibetur miraculum, cœlum revere-
tur hominem : nam ne hominis tenuitas sensum
victoriæ de morte reportatæ suffuraretur, eum
primo creaturis omnibus notum reddit, ac tum
ille ignitum conscendens currum, mirabili volatu
et cursu, mortem infra relinquit, mutatque na-
turæ legem dignitas gratiæ. Assumptus namque est
Helias quasi in cœlum, Scripturaque miraculum
proclamavit, omnibus ipsum sæculis voce signifi-
cans.

4. Jam tu mihi, dilecte, vocis accurationem at-
tende, nec tibi lateant descriptæ syllabæ divitiæ
atque virtus : neque dictionem prætercurrendo,
Domino servum honore parem existimes. Non enim
in cœlum Helias ascendit, neque firmamentum per-
vadens iis in locis habitat ; sed audi quid dicat, qui
sursum agit illum : « Cum autem elevaret Domi-
nus Heliam, quasi in cœlum ⁴⁰ : » et rursum hæc
pauca : « Statuit Heliam in altum evectum ⁴¹. »
Sufficit enim Prophetæ ut figura honoretur. Siqui-
dem cœlum non admittit servum ante Dominum :
nam, « nemo ascendit in cœlum, nisi qui de cœlo
descendit Filius ⁴⁰¹ hominis, qui est in cœlo ⁴². »
Reservabatur enim cœlum hominum primitiis pro-
pter hominum conditorem. Itaque Deus exemplo
Enochi et Eliæ bona spe homines exhilaravit,
quia homines cum essent, illis aeris cursum per-
vium reddidit. Neque tamen eo constitit, ut fidem
daret iis quæ sunt supra naturam, sed quotidiano
aspectu homines miraculo assuescere parat. Quid
enim agit ? Jubet scriptorem Mosen imaginem re-
rum creaturarum depingere, et per tabernaculum imi-
tari Creatorem ; ita ut terræ quidem ac terrenorum
effigies sit tabernaculi facies : interiora vero ta-
bernaculi, velis obducta (hominibus cœli quemdam
ordinem occultum relinquens) parti cœli quæ non
apparet attribuit. Atque sic cœli terræque imagi-
nem figuris adumbrari jubens, atque volens ut quæ
in adyto erant hominibus inaccessa essent, soli
pontifici secretorum aperit ingressum : sioque effi-
cit ut ingressus pontificis accensus in cœlum sit
figura ; ut tunc populi cœlum videntes in figura
apertum, et solum pontificem ad inaccessa pene-
trare audentem, spectaculo assuefierent, neque
miraculis repugnarent. Hæc Judæis commemorans
Paulus doctor orbis, scripto exclamat : « In priori
quidem tabernaculo semper introibant sacerdotes,
sacrificiorum officia consummantes : in secundo
autem semel in anno solus pontifex, non sine san-
guine, quem offert pro sua et pro populi ignoran-
tia. Christus autem adveniens pontifex futurorum

⁴⁰ IV Reg. II, 1. ⁴¹ ibid. 11. ⁴² Joan. III, 13.

(27) Ita Regius et Colbertinus rectius quam edi-
ti, qui habent, ὁ μακρῶς.

(28) Regius et Colb. πρῶτον τοῖς περὶ αὐτὸν τῇ
etc.

bonorum, per amplius et perfectius tabernaculum, non manufactum, id est, non hujus creationis : neque per sanguinem taurorum et hircorum ; sed per proprium sanguinem introivit semel in sancta⁴³. » Et rursum paucis interjectis : « Non enim in sancta manufacta introivit Christus, exemplaria verorum ; sed in ipsum cœlum, ut appareat nunc vultui Dei pro nobis⁴⁴. »

σιδὸς, ἀντίτυπα τῶν ἀληθινῶν· ἀλλ' εἰς αὐτὸν τὸν οὐρανὸν νῦν ἐμφανισθῆναι. τῷ προσώπῳ τοῦ Θεοῦ ὑπὲρ ἡμῶν. »

5. Ita novit ; Deus vel figuris confundere incredulos, et miraculis miracula confirmare. Sic Christus ascendit in cœlum : sic figuras ipsa veritate complevit. Oportebat igitur resurrectioni Salvatoris ascensum adjungi, et victorem inferni cœlum statim occupare. Sed ne celeritas sensum tolleretur gestarum, tempore quodam miracula vult imprimi in apostolorum mentibus per contemplationem, et assiduo oculorum aspectu animæ fidem insinuare. Convalescit cum discipulis, cibum sumit, licet eo minime indigeat : præbet corpus palpandum, atque veritatis testes non solum oculos sed etiam digitos admittit. Diuturnitate igitur præsentis levat phantasie suspicionem, ac quæ par erat de discessu suo cum apostolis locutus, discipulos ascensus sui testes admittit. Oportuit enim miraculorum præcones indubitata ferre prædicatarum rerum notitiam. Elevabatur itaque Salvator, videbant inferius discipuli : nubes autem pedibus succurrens, vehiculum eo in cursu fuit. O inaudita miracula ! Aer pervaditur, æther suscipit, angeli accurrentes triumphalibus canticis concelebrant : spectaculo attonitos discipulos festum celebrare suadent : « Quid statis aspicientes in cœlum⁴⁵ ? » Quid statis ? miraculum prædicate per orbem, discessu adventum : « sic veniet, quemadmodum vidistis eum euntem in cœlum⁴⁶. » His auditis vocibus ; Paulus vocis suæ tubas emittit, scriptis exclamans suis : « Nostra conversatio in cœlis est, unde et Salvatorem exspectamus Dominum Jesum Christum⁴⁷. » His homines adjicit dicens : « Rapiuntur in nubibus in aera, in occursum Domini⁴⁸. » Etenim **402** justī fulgebunt sicut splendor firmamenti. Ex dominica igitur Assumptione Salvatoris nostri et Domini et veri Dei Jesu Christi, simili spe lætificati dicamus illi : « Quam magnificata sunt opera tua, Domine ! omnia in sapientia fecisti⁴⁹. » Tibi gloria et imperium cum Patre et Spiritu sancto, nunc et semper et in sæcula sæculorum. Amen.

σοφία ἐποίησας· » ὅτι σοι ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος σὺν τῷ Πατρὶ καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

μόνος, ὁ ἀρχιερεὺς, οὐ χωρὶς αἵματος, ὃ προσφέρει ὑπὲρ ἑαυτοῦ καὶ τῶν τοῦ λαοῦ ἀγνοημάτων. Χριστὸς δὲ παραγενόμενος ἀρχιερεὺς τῶν μελλόντων ἀγαθῶν, διὰ τῆς μείζονος καὶ τελειότερας σκηνῆς, οὐ χειροποιήτου, τουτέστιν, οὐ ταύτης τῆς κτίσεως· οὐδὲ δι' αἵματος ταύρων καὶ τράγων· διὰ δὲ τοῦ ἰδίου αἵματος, εἰσῆλθεν ἐφάπαξ εἰς τὰ ἅγια. Καὶ πάλιν μετὰ βραχείας· « Οὐ γὰρ εἰς χειροποίητα ἅγια εἰσῆλθεν ὁ Χριστός· »

5. Οὕτως οἶδε καὶ τύποις ἐντρέπειν τοὺς ἀπίστους ὁ Θεός, καὶ θαύμασι (29) πιστοῦσθαι τὰ θαύματα. Οὕτω Χριστὸς ἀνῆρχετο εἰς οὐρανόν· οὕτω τοὺς τύπους ἔργῳ ἀληθείας ἐκύρωσεν. Ἔδει μὲν οὖν συνάπτεσθαι τῇ ἀναστάσει τοῦ Σωτῆρος τὴν ἀνοδὸν, καὶ τὸν τοῦ ᾄδου νικητὴν εὐθὺς τὸν οὐρανὸν ὑποδέξασθαι. ἀλλ' ἵνα μὴ τὸ ταχὺ τῶν γενομένων κλέψῃ τὴν ἀσθησιν, παγῆναι τῷ χρόνῳ βούλεται τοῖς ἀποστόλοις διὰ τῆς θεωρίας τὰ θαύματα, καὶ τῇ συνεχεῖ τῶν ὁμμάτων προσβολῇ τῇ ψυχῇ παραπέμψαι τὴν πίστιν. Συνεστίαται τοῖς μαθηταῖς, ἀπολαβεῖ (30) τροφῆς, ἀνενδεῆς ὢν, συγχωρεῖ ψηλαφᾶσθαι τὸ σῶμα, μάρτυρας τῆς ἀληθείας οὐκ ὀφθαλμοὺς μόνον, ἀλλὰ καὶ δακτύλους ἐφελεόμενος. Λύσας οὖν τῆς φαντασίας τὴν ὑποψίαν τῷ χρόνῳ τῆς παρουσίας, καὶ τὰ πρὸς τὴν ἀποδημίαν εἰκότα τοῖς ἀπυστόλοις φθεγξάμενος, θεατὰς τῆς ἀνόδου τοὺς μαθητὰς ἀπεργάζεται. Ἔδει γὰρ τῶν θαυμάτων τοὺς κήρυκας, ἀνενδοίαστον φέρειν τῶν κηρυττομένων τὴν γνῶσιν. Ἀνῆγετο μὲν οὖν ὁ Σωτὴρ· ἔβλεπον δὲ κάτωθεν οἱ μαθηταί· νέφος δὲ τοὺς πόδας ὑποδραμὼν, ὄχημα πρὸς τὸν δρόμον ἐγένετο. Ὡς παραδόξων θαυμάτων ! Ὁ ἀὴρ διοδεύεται, αἰθήρ διαδέχεται, ἄγγελοι συμπαρατρέχοντες ἄσμασιν ἐπινικίοις ἐπανηγύριζον· ἐκπεπληγμένους τῇ θεᾷ τοὺς μαθητὰς ἐορτάζειν ἔπειθον· « Τί ἐστήκατε ἐμβλέποντες (31) εἰς τὸν οὐρανόν ; » Τί ἐστήκατε ; τῷ κόσμῳ τὸ θαῦμα κηρύξατε, τῇ ἀποδημίᾳ τὴν παρουσίαν· οὕτως ἐλεύσεται, ὃν τρόπον ἐθεάσασθε αὐτὸν πορευόμενον εἰς τὸν οὐρανόν. Τούτων ἀκούσας τῶν φωνῶν ὁ Παῦλος, τῆς φωνῆς ἀφίησι τὰς σάλπιγγας, διὰ τῶν γραμμάτων κεκραγώς· « Ἡμῶν τὸ πολίτευμα ἐν οὐρανοῖς ὑπάρχει, ἐξ οὗ καὶ Σωτῆρα ἀπεκδεχόμεθα Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν. » Τούτοις προστίθῃσι τοὺς ἀνθρώπους λέγων, ὅτι « Ἀρπαγῆσονται ἐν νεφέλαις εἰς αἴρα, εἰς ἀπάντησιν τοῦ Κυρίου. » Καὶ γὰρ οἱ δίκαιοι ἐκλάμπουσιν ὡς ἡ λαμπρότης τοῦ στερεώματος. Ἐκ τῆς δεσποτικῆς τοίνυν ἀναλήψεως τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν καὶ Κυρίου, καὶ ἀληθινοῦ Θεοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, τὰς ὁμοίας ἐλπίδας τρυφήσαντες, λέγωμεν πρὸς αὐτόν· « Ὡς ἐμεγαλύνθη τὰ ἔργα σου, Κύριε ! πάντα ἐν

τῷ Πατρὶ καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

⁴³ Hebr. ix, 6, 7, 11, 12. ⁴⁴ ibid. 24. ⁴⁵ Act. i, 11. ⁴⁶ ibid. ⁴⁷ Philipp. iii, 20. ⁴⁸ I Thess. iv, 16. ⁴⁹ Psal. ciii, 24.

(29) Regius, θαύματι. Paulo post, Reg. τοὺς τύπους ἔργα.

(30) Regius, ἀπολαβεῖ, cum codice quodam Bibliothecæ Palatinæ, quo interdum usi sunt Comme-

liniani. Editi, ἀπολάβει. Ibid. Reg. habet, τῆς τρυφῆς.

(31) Regius codex, βλέποντες.

ADMONITIO IN ENCOMIUM IN SANCTUM ANDREAM.

Hec Encomium nunc primo prodit in lucem ex schedis eruditissimi nobisque amicissimi viri Toinardi, quas ille sibi ab Hispania transmissas per excellentissimum domn. Gasparem de Mendoza et Segovia, marchionem de Mondejar, nobiscum perhumaniter communicavit. Ad Athanastum porro minime pertinere iudicabit quisquis Athanasianæ orationis vel tantillum peritus fuerit. Non est enim ea dignitate, iudicio, gravitate, quæ in veris elucent Athanasii operibus. Exstat hic Sermo in codice Colbertino 847, tribuiturque Basilio Seleuciensi, cujus sane stylum magis refert quam Athanasianum. Codex autem est septingentorum circiter annorum.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΕΓΚΩΜΙΟΝ ΕΙΣ ΤΟΝ ΑΓΙΟΝ ΑΝΔΡΕΑΝ ΤΟΝ ΑΠΟΣΤΟΛΟΝ.

S. P. N. ATHANASII

ENCOMIUM IN SANCTUM ANDREAM APOSTOLUM.

1. Ὅρων τὴν λαμπρὰν ταύτην ἀγέλην τοῦ Πνεύματος καὶ εἰς τὸ γαληνὸν ἀληθῶς καὶ ἀκύμαντον πέλαγος, ἀποστολικὴν ὑπερβεβλημένην σιγήνην (32), τῆς δεσποτικῆς φωνῆς ὑπομιμνήσκομαι βοώσης· « Δεῦτε ὀπίσω μου, καὶ ποιήσω ὑμᾶς ἀλιεῖς ἀνθρώπων. » Ὡ φωνῆς ἐνεργοῦς! Ὡ ῥημάτων διὰ πραγμάτων γνωριζομένων! Ὡ τῆς ἀληθοῦς ὑποσχέσεως καθ' ἡμέραν αὐξανομένης! Τίνος γὰρ ἡ πολυάνθρωπος αὕτη θήρα; Τίς ὁ τὴν περιφανῆ ταύτην ἀθροίσας πανήγυριν, ἢ δῆλον, ὡς ὁ περιφανῆς τῶν ἀποστόλων Ἀνδρέας; ὁ ἀπλώσας τῆς γλώττης καὶ τῆς μνήνης τὰ θήρατρα· ἵνα, τὴν ἱερὰν ταύτην ἐμπλήσας ὀλκάδα τοῖς ὁἰαζὶ τῆς ἀποστολῆς (33), πρὸς οὐρανὸν ἰθύνῃ τὸ σκάφος. Καὶ ποῖα τὰ τῆς ἄγρας πρωτεῖα; Ποῖα δὲ τῶν καμάτων τὰ ἀκροθίνια; Οἱ τὸν τῆς ἱερωσύνης περίβολον ταῖς ἀρεταῖς περιφαιδρύνοντες (34). Οἱ πρῶτοι τὰς ἀποστολικὰς ταύτας ὑπερθέοντες ἀγκάλας, καὶ τοὺς ἔξω πλανωμένους πρὸς σωτηρίαν ἀγρεύσαντες. Ἀλλ' ἡ καὶ τῆς παρούσης ἡμῖν πανηγύρεως ὁ μέγας οὗτος Ἀνδρέας τὰς προφάσεις δέδωκεν· ἀλλ' ὁ γε πᾶς τῶν ἀποστόλων συνεκτιμᾶται χορός. Οὓς γὰρ ἡ χάρις συνῆψεν, οὐ διίστησι τόπος. Καὶ καθάπερ εἴ τις τῶν ἐκ πολυτελείας διηνθισμένων λίθων ἐπαινεῖν ἐθελήσειε στέφανον, ὅτου ἦν τοῖς ἐπαίνοις περιδράζηται μέρους, τὸν ὅλον συνθυμάζει τοῖς μέρεσι· ἡ καθάπερ, χρυσὴν τινα σειρὰν ὁρῶν τις, ὅπη ἂν ἄψαιτο, τὸ πᾶν συνεκίνησεν· οὕτω καὶ ὁ πρὸς ἓνα τῶν ἀποστόλων λόγος βαδίζων δι' αὐτοῦ συνέχει τοὺς ἅπαντας κατὰ τὴν τοῦ θεσπεσίου Παύλου φωνήν· « Εἰ χαίρει ἓν μέλος, συγχαίρει πάντα τὰ μέλη. » Ποῖαν γὰρ ἦν μελῶν ἀρμονίαν οὕτως ἡ φύσις ἐξύφηνεν, ὡς τὴν τῶν ἀποστόλων χορείαν ἡ τοῦ

A 1. Præclarum videns Domini gregem, sagenam-que apostolicam, tranquillo ac nullis tempestatibus agitato pelago injectam, Dominicæ vobis recordor clamantis; « Venite post me, et faciam vos fieri piscatores hominum⁵⁰. » O efficacem vocem! O verba rebus ipsis comprobata! O veracem promissionem in dies auctam! Cujusnam hæc tam copiosa hominum venatio? Quis illustrem hujusmodi coegit cœtum? Annon palam est inter apostolos illustrem id præstitisse Andream? qui cum linguæ, tum memoriæ venabula explicavit: ut hac sacra impleta navicula, apostolatus sui gubernaculis scapham dirigat ad cœlum. Ecquænam in venatione primas habent? Quænam laborum ejus primitiæ sunt? Qui sacerdotii ambitum virtutibus exornant. B Qui primi apostolicis hisce ulnis impositi sunt, et qui extra vagantes errantesque ad salutem venati sunt. Plane nobis præsentis celebritatis magnus ille Andreas occasiones dedit: sed totus apostolorum chorus in partem honoris venit. Quos enim gratia conjunxit non separat locus. Ac quemadmodum si quis coronam lapillis pretiosis coagmentatam laudare velit, quamcunque partem laudibus extollat, totum una cum parte illa miratur: aut quemadmodum si quis auream videns catenam, quacunque eam parte tangat, totam commovet: ita sermo de quovis apostolorum factus, omnes plane spectat apostolos, juxta divini Pauli vocem: « Si gaudet unum membrum, congaudent omnia membra⁵¹. » Quam enim membrorum compagem ita natura colligavit, ut apostolorum chorum Spiritus gratia copulavit? Nam una plane gratia, est, quæ

⁵⁰ Matth. iv, 19. ⁵¹ I Cor. xii, 26.

(32) Colb. ἀποστολικῇ νῦν περιβεβλημένην σιγήνην.

(33) Colb. τῆς ἀποστολικῆς χάριτος, εἰς οὐρ.

(34) Colbertinus, καταφαιδρύνοντες.

apostolos ad militiam exercitumque Domini cogit.

2. Age ergo, omnes una, ac per omnes illos singulos admiremur. Andreas qui ex apostolica ἀνδρεία, id est virtute, nomen sortitus est, qui primus Dominum sibi magistrum ascripsit, apostolici chori initium : qui ad adventum Domini perspicendum acuta fuit oculorum acie : qui Joannis disciplinam cum Christi doctrina commutavit : sigillum verborum Baptistæ. Erat **403** enim discipulorum Joannis clarissimus ; fulgore lucernæ lucis veritatem perquirens, ac velut in sub obscuris radiis, Christi splendoribus assuefactus. Sed hactenus Joannes Jordanis in fluentis stans, Judæorum greges baptizaverat, præceptis Mosis remedium levamenque in aquis præparans, scilicet pœnitentiam, Mosaicique gladii aciem fluctibus resecans. Quibus enim legis transgressio mortem pepererat, hos præreptos Baptista, pœnitentia præmisit (ac præparavit.) Quia enim nondum aderat qui mortem abrogaret, quadam ceu dilatione per baptismum obtenta, mors leniebatur, invitam erga homines clementiam per pœnitentiam edocta. Cum autem advenit Dominus œconomix sapientia absconditus, occultavit ipse quoque amictu mortali dignitatis splendorem. Cum id probe nosset Joannes se doctorem statim in satellitem convertit, contractaque manu, præsentis (Domini) præco factus est : « Ecce Agnus Dei, qui tollit peccatum mundi ⁵². » Hic, ait, est qui liberat a morte. Hic est qui tollit peccatum. Ego vero ut sponsi ductor, non ut sponsus missus sum. Satelles non Dominus veni.

3. Hisce verbis stimulatus apostolorum clarissimus Andreas, magistro relicto, ad eum qui prædicabatur accurrit : acceptoque verbi vexillo, Joannis lingua velocior efficitur : Dominumque adiens, ipso habitu desiderium exhibet, abducto secum cursus comite Joanne evangelista : ambo lucerna relicta, ad solem properant. Andreas prima apostolorum plantatio : hic disciplinæ Christi portas aperuit : primus prophetiæ agriculturæ fructus decerpsit, omniumque spei præcurrens, prior eum quem omnes exspectabant complexus est. Primus ostendit legis præcepta certo temporis spatio circumscripta esse. Primus Mosis linguam cohibuit, nec passus est ut post Christum ea loqueretur : non quod doctorem Judæorum contumelia afficeret, sed quod majore mittentem quam missum in honore haberet : imo prior visus est Mosen honorare, cum primus norit eum quem ille prædixerat : « Prophetam, » inquit, « suscitabit vobis Dominus Deus noster ex fratribus vestris sicut me : ipsum audite ⁵³. »

Legem recusat legi obsequens. Audivit Moysen dicentem : « Ipsum audite : » audivit Joannem clamantem : « Ecce Agnus Dei ; » atque illo ostenso ad eum sponte accessit. Cum cognosceret autem pro-

A Πνεύματος χάρις συνήρμοσε ; Μία γὰρ ὄντως χάρις, ἡ τοὺς ἀποστόλους τῷ δεσπότη στρατολογήσασα.

2. Δεῦρο οὖν ἐπὶ τοὺς πάντας, καὶ διὰ πάντων τὸν καθ' ἓνα θαυμάσωμεν. Ἀνδρέας ὁ τῆς ἀποστολικῆς ἀνδρείας ἐπώνυμος, ὁ πρῶτος διδάσκαλον τὸν δεσπότην ἐπιγραφάμενος· ἡ τῆς ἀποστολικῆς χορείας ἀρχὴ· ὁ πρὸς τὴν δεσποτικὴν παρουσίαν ὀξυδερκῆς, ὁ τῆς Ἰωάννου μαθητείας τὴν Χριστοῦ διδασκαλίαν ἀνταλλάξάμενος· ἡ τῶν τοῦ Βαπτιστοῦ ῥημάτων σφραγίς. Ἦν μὲν γὰρ τῶν Ἰωάννου μαθητῶν ὁ δοκιμώτατος· ἐν λυχνιαίῳ φέγγει ζητῶν τοῦ φωτὸς τὴν ἀλήθειαν, ὥσπερ τις ἐν ἀμυδροτέραις αὐγαῖς πρὸς τὰς Χριστοῦ μαρμαρυγὰς ἐθιζόμενος. Ἀλλ' ὁ μὲν Ἰωάννης τέως τοῖς Ἰορδάνου νάμασιν ἐφεστῶς τὰς Ἰουδαίων ἀγέλας ἐθάπτιζε, τοῖς Μωσέως προστάγμασιν ἀντιφάρμακον ἐν ὕδασι κατασκευάζων μετάνοιαν, καὶ Μωσαϊκοῦ ξίφους τὴν ἀκμὴν ἀνακόπτων τοῖς ρεύμασιν. Οἷς γὰρ ἡ τοῦ νόμου παράβασις θάνατον ἔτεκε, τούτους προεξαρπάζων ὁ Βαπτιστὴς τῇ μετανοίᾳ προέπεμπεν (35). Ἐπειδὴ γὰρ μήπω παρῆν ὁ καταλύων τὸν θάνατον, ταῖς διὰ τοῦ βαπτίσματος ὑπερθέσεσιν ὁ θάνατος ἐπραύνετο, ἀκουσίον φιλανθρωπίαν διὰ μετανοίας ἐκπαιδευόμενος. Ὅτε δὲ παρῆν ὁ δεσπότης κρυπτόμενος τῇ τῆς οἰκονομίας σοφίᾳ, καὶ κρύπτων τῆς ἀξίας τὴν ἀστραπὴν ἐν περιβολαίῳ θνητῷ, γνοὺς ὁ Ἰωάννης, εὐθὺς τὸν παιδευτὴν εἰς δορυφόρον μετέβαλε, καὶ τὴν χεῖρα συστείλας κῆρυξ τοῦ παρόντος ἐγένετο· « Ἴδε, ὁ Ἀμνὸς τοῦ Θεοῦ, ὁ αἴρων τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου. » Οὗτος, φησὶν, ὁ τοῦ θανάτου λυτῆρ. Οὗτος ὁ τῆς ἁμαρτίας ἀναιρέτης. Ἐγὼ δὲ νυμφαγωγὸς, οὐ νυμφίος ἀπέσταλμαι. Δορυφόρος, οὐ Δεσπότης ἐλήλυθα.

3. Τοῦτοις τοῖς ῥήμασιν ὁ τῶν ἀποστόλων περιφανέστατος Ἀνδρέας νυττόμενος, τὸν παιδευτὴν καταλείψας πρὸς τὸν κηρυττόμενον ἔδραμε· καὶ δεξάμενος τοῦ λόγου τὸ σύνθημα, γίνεται τῆς Ἰωάννου γλώσσης ὀξύτερος· καὶ τῷ Δεσπότη προσελθὼν, ἐδείκνυ τὸν πόθον τῷ σχήματι, κοινωνὸν τοῦ δρόμου τὸν εὐαγγελιστὴν Ἰωάννην συναπαγόμενος· καὶ ἄμφω, τὸν λόχον ἀφέντες, ἐπὶ τὸν ἥλιον φέρονται. Ἀνδρέας ἡ πρώτη τῶν ἀποστόλων φυτεία· οὗτος ἀνέφξε τῆς Χριστοῦ μαθητείας τὰς πύλας· πρῶτος τῆς προφητικῆς γεωργίας τοὺς καρποὺς ἐτρύγησε, καὶ τὰς ἀπάντων ἐλπίδας ὑπερδραμῶν, πρῶτος τὸν παρὰ πάντων προσδοκώμενον περιπτύσσεται. Πρῶτος ἔδειξε τὰ τοῦ νόμου προστάγματα προθεσμίᾳ μετρούμενα. Πρῶτος τὴν Μωσέως ἔστησε γλῶτταν, μετὰ Χριστὸν λαλοῦσης οὐκ ἀνασχόμενος, οὐχ ὑβριζόμενος, οὐχ ὑβρίζων τῶν Ἰουδαίων τὸν παιδευτὴν· ἀλλὰ προτιμῶν τοῦ πεμφθέντος τὸν πέμψαντα· μᾶλλον δὲ πρῶτος ὥφθη τὸν Μωσέα τιμῶν· πρῶτος ἐπέγνω τὸν ὑπ' ἐκείνου προφητευόμενον· « Προφήτην ὑμῖν ἀναστήσει Κύριος ὁ Θεὸς ἡμῶν ἐν τῶν ἀδελφῶν ὑμῶν ὡς ἐμέ· αὐτοῦ ἀκούετε. » Ἡραιοτεῖται τὸν νόμον τῷ νόμῳ πειθόμενος. Ἦκουσε Μωσέως λαλοῦντος· « Αὐτοῦ ἀκούετε. » Ἦκουσεν Ἰωάννου βοῶντος· « Ἴδε ὁ Ἀμνὸς τοῦ

⁵² Joan. i, 29. ⁵³ Deut. xviii, 15.

(35) Colbertinus, παρεπεμπεν.

Θεοῦ· » καὶ γέγονε πρὸς τὴν δεῖξιν αὐτόμολος. Ἐπιγνοὺς δὲ τὸν προφητευθέντα προφήτην, χειραγωγεῖ τὸν ἀδελφὸν πρὸς τὴν εὕρεσιν. Ἀγνοοῦντι τῷ Πέτρῳ τὸν θησαυρὸν δείκνυσιν· « Εὕρηκαμεν τὸν Μεσσίαν » ὃν ἐποθοῦμεν. Οὐ τὴν παρουσίαν ἠλπίσαμεν, τούτου τὴν θεωρίαν ἀρπάσωμεν. Εὕρηκαμεν ὃν προφητικαὶ βοῶσαι σάλπιγγες ἀναμένειν ἐκέλευον. Ἦνεγκεν ὁ χρόνος ὃν ἡ χάρις ἐκήρυττεν, ὃν ἠλπίσεν ὁ πόθος ἰδεῖν ὅμμασιν. Εὔρε γάρ, φησὶν, οὗτος τὸν ἀδελφὸν τὸν ἴδιον Σίμωνα, καὶ μερίζεται πρὸς αὐτὸν τῆς θεωρίας τὸν θησαυρὸν. Χειραγωγεῖ πρὸς τὸν δεσπότην τὸν Πέτρον. Ὡ παραδόξου θαύματος! Οὕτω μαθητῆς Ἀνδρέας καὶ καθηγητῆς ἀνθρώπων καθίσταται. Ἀπὸ τοῦ διδάσκειν τοῦ μανθάνειν ἀπήρξατο· ἀρπάζει τῆς ἀποστολῆς τὴν ἀξίαν. Εὕρηκαμεν τὸν Μεσσίαν. Ὡ πόσας νύκτας ἀύπνους ἀνύσαντες παρὰ τοῖς Ἰορδάνου ρεῖθροις, νῦν ὃν ἐποθοῦμεν εὕρηκαμεν! Οὐκ ἦν βραδὺς μετὰ τὴν φωνὴν ὁ Πέτρος· Ἀνδρέου γὰρ ἦν ἀδελφός· καὶ θερμῇ τῇ γνώμῃ τὰς ἀκοὰς ἐκπετάσας ἠπείγετο.

4. Λαβὼν τὸν Πέτρον ὁ Ἀνδρέας τῷ Δεσπότη προσάγει τὸν μεριστὴν τῆς φύσεως, κοινωνὸν τῆς μαθητείας ἀπεργασάμενος. Τοῦτο πρῶτον Ἀνδρέου κατόρθωμα. Ἡῤῥησε τῶν ἀποστόλων τὸν ἀριθμὸν· προσήνεγκε Πέτρον, ἵν' εὕρη Χριστὸς τὸν τῶν μαθητῶν κορυφαῖον. Ὡστε καὶ ἐν οἷς ὕστερον εὐδοκιμῶν ὁ Πέτρος εὐρίσκεται, παρὰ Ἀνδρέου τῆς εὐδοκιμήσεως ἔχει τὰ σπέρματα. Ἀλλ' ἡ τῶν ἐπαίνων ἰσορροπία ἐξ ἐκατέρων πρὸς ἀλλήλους ἀντίδοσις γίνεται. Οἰκειοῦνται γὰρ τὰ ἀλλήλων ἀγαθὰ, καὶ τοῖς ἀλλήλων ἀγαθοῖς ἐναδρόνουνται. Πόσῃν γοῦν ἤνεγκε τοῖς πᾶσι χαρὰν ὁ Πέτρος πρὸς τὰς δεσποτικὰς ἐρωτήσεις δξέως ἀποκρινόμενος, καὶ λύσας σιωπὴν μαθητῶν ἐρυθριώσαν; « Τίνα με λέγουσιν οἱ ἄνθρωποι εἶναι; » Καὶ ὡς αὐτὸς ὢν τῶν ἐρωτηθέντων ἡ γλῶττα, ἡ ὡς ἀπάντων ἐν ἐκείνῳ λαλούντων, μόνος ὑπὲρ πάντων ἐφθέγγετο· « Σὺ εἶ ὁ Χριστὸς ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος, » μιᾷ φωνῇ καὶ τὸν οἰκονομοῦντα, καὶ τὴν οἰκονομίαν ἀποφθεγγάμενος. Ὡ συμφωνίας ῥημάτων! οἷς γὰρ Ἀνδρέας τὸν Πέτρον ἐχειραγώγησε ῥήμασι, τούτοις ἀνωθεν ὁ Πατὴρ τὸν Πέτρον ἐνηχῶν καθυπέγραψεν. Ἐκεῖνος ἔλεγεν· « Εὕρηκαμεν τὸν Μεσσίαν. » Ὁ πατὴρ ὑπέβαλλε λέγων· « Σὺ εἶ ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος· » μόνος οὐχὶ ταῦτα πρὸς τὸν Πέτρον ἐγκελευσάμενος· Φθέγγαι, ὦ Πέτρε, τὰς Ἀνδρέου φωνὰς ἐρωτώμενος· φάνηθι τοῦ διδασκάλου πρὸς ἀπόκρισιν ἐτοιμότερος. Οὐκ ἐψεύσατο πρὸς σὲ λέγων· « Τὸν Μεσσίαν εὕρηκαμεν. » Σὺ, τὴν Ἑβραϊδα φωνὴν εἰς Ἑλλάδα μεταστήσας, ἀναδόησον· « Σὺ εἶ ὁ Χριστὸς ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος. » Ὅρᾳς ὅσοις εὐθὺς ἐν προοιμίῳ τῆς μαθητείας ὁ Ἀνδρέας ἐγκαλλωπίζεται.

5. Ἀλλ' ἐπειδὴ τὰς πόλεις καταλιμπάνων ὁ Σωτὴρ περιενόσται τὴν ἔρημον, συμπεριήει αὐτῷ τῶν ἀνθρώπων τὰ γένη, μηδὲ πρὸς βραχὺ τὸν χωρισμὸν ὑπομένοντα. Ἦν ἐν ἐρημίᾳ καὶ τροφῆς ἀπορία, καὶ ἡ γαστήρ οὐκ ἐσπένδετο. Ὁ δὲ Σωτὴρ, τῆς ἐρήμου λαβόμενος, θαῦμα παλαιὸν ἀνεζωπύρει· καὶ τῶν ἐν

A phetam illum prophetia prænuntiatum, fratrem secum adducit ut inquiret. Ignoranti Petro thesaurum ostendit: « Invenimus Messiam⁵⁴ » quem desiderabamus. Cujus adventum speravimus, hujus conspectum occupemus. Invenimus eum quem propheticae clangentes tubæ exspectare jubebant. Tulit tempus eum quem gratia prædicavit, quem amor se oculis visurum speravit. Nam invenit, inquit, fratrem suum Simonem, atque cum eo dividit hujus spectaculi thesaurum. Adducit Petrum ad Dominum. O stupendum miraculum! Nondum discipulus est Andreas, et hominum ductor constituitur. A docendo discere incæpit: apostolatus dignitatem rapit. Invenimus Messiam. O quot insomnibus ductis ad fluentia Jordanis noctibus, jam quem optabamus invenimus! Nequaquam fuit Petrus post eam vocem tardus: Andreæ quippe frater erat, ac fervens proposito apertis auribus properabat.

4. Assumpto Andreas Petro, Domino adducit naturæ et sanguinis consortem, ut disciplinæ participem efficeret. Hoc primum fuit præclarum Andreæ facinus. Auxit numerum discipulorum, obtulit Petrum, ut inveniret Christus discipulorum coryphæum. Quare ubi deinceps Petrus præclare se gessit, ab Andrea præclare gestorum semina nactus erat. Sed mutuo et æqualiter alterutrius laudes in alterum redundant. Propria enim utrique sunt alterius bona, ac alter 404 alterius bonis gloriatur. Quantam porro omnibus lætitiā Petrus attulit, cum sciscitanti Domino statim respondit, silentiumque discipulorum tum erubescantium ille solvit? « Quem me dicunt homines esse? »⁵⁵ Tum quasi lingua ipse fuisset eorum qui interrogabantur, aut quasi omnes in ipso loquerentur, solus pro omnibus locutus est: « Tu es Christus Filius Dei vivi, » una voce et eum qui dispensabat, et dispensationem declarans. O verborum concentus! Quibus enim Andreas verbis in adducendo Petro est usus, iisdem Pater Petro inspiratis subscripsit. Dixit ille: « Invenimus Messiam. » Pater ea exsuperans suggerit dicens: « Tu es Christus Filius Dei vivi⁵⁶, » tantum non isthæc Petro jubens: loquere Petre Andreæ voces, cum interrogaberis: appare magistro ad responsionem paratior. Non mentitus est tibi, cum dixit: « Invenimus Messiam. » Tu Hebraicam linguam in Græcam vertens, exclamato: « Tu es Christus Filius Dei vivi. » Viden' quantis Andreas sub ipsum disciplinæ exordium ornamentis decoretur?

5. Verum quando Salvator, relictis civitatibus, desertum circuibat, hominum turbæ una cum eo procedebant, ne ad breve quidem tempus ejus separationem ferentes. Desertus erat locus, cibi penuria, venterque non implebatur. At Salvator assumpto antiquo illo deserti miraculo, idipsum re-

⁵⁴ Joan. i, 41. ⁵⁵ Matth. xvi, 13. ⁵⁶ Ibid. §16.

novavit : ac rursum miraculorum olim in deserto editorum desertum testem efficit ; convivatoresque protulit discipulos, et ad illas levis apparatus dapibus turbas invitat. Apostolorum porro cœtum ejusmodi penuria turbabat, seseque mutuo respicientes, nec cogitantes id quod futurum erat, humanis ratiociniis fluctuabant. Alius discipulorum aliud proferebat, quo præsentem penuriam certam indicarent. Andreas vero eorum quæ suppeterent vilitatem paucitatemque commonstrans, miraculi occasiones, ignarus licet, Salvatori præbuit. Quid enim ait ? Non sunt nisi quinque panes et pisciculi pauci. Quid igitur Salvator ? Afferte mihi ipsa huc. Illaque paucitatis ciborum confessio magnæ honorum copiæ causa fuit.

6. Sed etiam ipse Dominus cum suam in terra commemorationem perfecisset, atque sat temporis cum discipulis conversatus, in cœlos ferebatur. Apostoli autem, diviso inter se terrarum orbe, ac corpore sejuncti, alius alium in locum gratiæ fluentia derivabat. Tum vero beatus iste Andreas cum Græciam simul et barbarorum terras gratia implevisset, ac miraculis suis gentes in stuporem ac pudorem eductas ad fidem convertisset, ad pugnacissimam incredulitatis regionem, Achaiam dico, missus est. Ubi multis cœlo ascriptis, unus ob fidem cruci affigendus traditur : ac mortis ratione Dominum imitatur, ut passionis communione amoris vehementiam exhiberet. Crux itaque in media compingitur Græcia, suspenditur Andreas, cruce crucifixum prædicans, clavis clavorum veritatem confirmans, passione passionem testificans. Hoc autem invento mortalis vitæ suæ termino, secundum immortalitatis initium, mortem scilicet invenit : atque per passionem suam efficaciorē doctrinæ suæ virtutem exhibuit. Nam quibus concionando veritatem non persuasit, hos occisus pudore affectos convertit : quos sermone non traxit, passione quasi sagena cepit. Divisus enim in cœlo et in terra inspicit hominum greges ; corpore quidem in terra positus, anima vero cœlum nactus : curationes autem ac miracula in terrenorum hominum gratiam edit. Ex ea porro agricultura præsentēs spicæ pullularunt : ex ejus doctrina fidei florere botri. Vosque pietatis doctores occurristis : qui regni cœlorum negotiatores estis, ad eum qui in cœlis admirationi est convenistis. Christi namque est illa beati Pauli vox : « Si sustineamus, et conregnabimus⁵⁷. » Ipsi gloria in sæcula sæculorum. Amen.

⁵⁷ II Tim. II, 12.

(36) Sic Colbertinus. Alius vero, χαμηλότατον.

ἔρημον· καὶ τοὺς μαθητὰς ἐστιατορας προῦβάλλετο, καὶ πρὸς αὐτοσχέδιον εὐωχίαν τὰ πλήθη προτρέπεται. Τὸ τοίνυν τῶν μαθητῶν πλῆθος πρὸς τὴν ἐνδειαν ἐταράττετο, καὶ πρὸς ἀλλήλους ὁρῶντες, τὸ δὲ μέλλον οὐκ ἐννοοῦντες τοῖς ἀνθρωπίνοις λογισμοῖς ἐλυμαίνοντο. Ἄλλος μὲν οὖν ἄλλο τι τῶν μαθητῶν ἐφθέγγετο, τὴν παροῦσαν ἀπορίαν ἐπαγγέλλοντες. Ἀνδρέας δὲ, τῶν προσόντων, τὴν εὐτέλειαν ἐλέγχων, ἔλαθε διδοὺς τῷ Σωτῆρι τὰς προφάσεις τοῦ θαύματος· Τί γάρ φησιν ; Οὐκ εἰσὶν εἰ μὴ πέντε ἄρτοι, καὶ ὀλίγα ἰχθύδια. Τί οὖν ὁ Σωτὴρ ; Φέρετέ μοι αὐτὰ ὧδε. Καὶ γέγονεν ἡ τῆς σπάνεως ὁμολογία τῶν ἀγαθῶν περιουσία.

6. Ἀλλὰ γὰρ ὁ Σωτὴρ ἤδη λοιπὸν, τὰς ἐν γῇ διατριβὰς ἀνύσας, καὶ τὸν αὐτάρκη τοῖς μαθηταῖς συνδιατρίψας χρόνον, πρὸς οὐρανοὺς ἐκομίζετο· ἀπὸστολοι δὲ, τὴν οἰκουμένην διαλαβόντες, καὶ τοῖς σώμασι μερισθέντες, ἄλλος ἀλλαχόσε τὰ τῆς χάριτος μεταοχετεύων νάματα. Ἐντιῦθα τοίνυν ὁ μακάριος οὗτος Ἀνδρέας, Ἑλλάδα τε ὁμοῦ καὶ βάρβαρον ἐμπλήσας τῆς χάριτος καὶ δυσωπῆσας πρὸς πίστιν τὰ ἔθνη τοῖς θαύμασιν, ἐπὶ τὸ τῆς ἀπιστίας μαχιμώτατον (36), τὴν Ἀχαΐαν λέγω, ἐπεστέλλετο. Ἐνθα δὲ πολλοὺς οὐρανῷ προσγράψας, εἰς διὰ τῆς πίστεως, σταυρῷ παραδίδοται· καὶ τρόπον τῆς τελευτῆς τὸν Δεσπότην μιμούμενος, ἵνα τῇ κοινωνίᾳ τοῦ πάθους δείξῃ τοῦ πόθου τὸ μέγεθος. Σταυρὸς οὖν ἐπὶ μέσῃ Ἑλλάδος ἐπήγνυτο, καὶ Ἀνδρέας ἐκρεμάτο, σταυρῷ τὸν σταυρωθέντα κηρύσσων, καὶ τοῖς ἡλοῖς τοὺς ἡλούς πιστούμενος, καὶ τῷ πάθει τὸ παθος μαρτυρούμενος. Πέρας δὲ τοῦτο τῆς θνητῆς ζωῆς εὐράμενος, δευτέραν ἀρχὴν ἀθανασίας τὸν θάνατον εὐρατο, ἑνεργεστέραν τῆς διδασκαλίας διὰ τοῦ πάθους τὴν δύναμιν ἐνδεικνύμενος. Οὓς γὰρ οὐκ ἔπεισε δημηγορῶν, τούτους ἀναιρεθεῖς ἐδυσώπησεν· καὶ οὓς λαλῶν οὐχ εἴλκυσε, παθὼν ἐσαγήνευσε. Μερισθεῖς γὰρ οὐρανῷ καὶ γῇ, σώματι μὲν ἔχων τὴν γῆν, ψυχῇ δὲ τὸν οὐρανὸν κληρωθεῖς, ἐποπτεύει τὰς τῶν ἀνθρώπων ἀγέλας, ἰάμασι καὶ θαύμασι τοὺς ἐπὶ γῆς δεξιούμενος. Ἐκείνης τῆς γεωργίας οἱ παρόντες ἀνεβλάστησαν στάχυες· ἐκ τῆς ἐκείνου διδασκαλίας οἱ τῆς πίστεως ἤνθησαν βότρυες. Καὶ ὑμεῖς οἱ τῆς εὐσεβείας διδάσκαλοι ἀπηντήκατε, οἱ τῆς τῶν οὐρανῶν βασιλείας ἔμποροι πρὸς τὸν οὐρανῷ θαυμαζόμενον συνεληλύθατε. Χριστοῦ γὰρ ἔστι διὰ τοῦ μακαρίου Παύλου φωνή· « Εἰ ὑπομένωμεν, καὶ συμβασιλεύσομεν. » Αὐτῷ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ADMONITIO IN SERMONEM SEQUEM.

Hunc sermonem ex ms. Colbert. 5104, p. 502, transcripsimus : estque imperiti et inelegantis scriptoris. Athanasii tamen præfert nomen in Colbertino, et in Anglico quodam codice.

405 SERMO SANCTI ATHANASII EPISCOPI ALEXANDRIÆ.

1. Tria postulat Deus a Christiano, rectam fidem,

ΛΟΓΟΣ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ.

1. Τρία ἀπαιτεῖ ὁ Θεὸς παρὰ τοῦ Χριστιανοῦ, πί-

τῶν ἀγαθῶν εἰκόνας φοροῦντα. Λαμπρὰ μὲν γὰρ καὶ διαυγῆς ἡ ἐσθῆς σου τῆς ἀφθαρσίας ζωγραφοῦσα τὰ σύμβολα. Ὁθόνη σοι λευκὴ καθάπερ διάδημα τὴν κεφαλὴν διασφίγγει, τὴν ἐλευθερίαν κηρύττουσα. Ἢ γὰρ τῆς κατὰ τοῦ διαβόλου νίκης περιφέρει τὰ μὲνύματα. Ἐδείξε γὰρ σε Χριστὸς ἐγειρόμενον· νῦν μὲν συμβόλοις, δείξει δὲ κατὰ μικρὸν ἐν τοῖς πράγμασιν, ἐὰν τὸν χιτῶνα τῆς πίστεως μὴ ταῖς ἀμαρτίαις ῥυπώσωμεν· ἐὰν τὴν λαμπάδα τῆς χάριτος ἀτόποις μὴ κατασβέσωμεν πράξεις· ἐὰν τὸν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος διαφυλάξωμεν στέφανον. Τότε σαφῶς ὁ Δεσπότης ἐξ οὐρανῶν μετὰ φοβεράς καὶ φιλανθρώπου βοῆς ἀναβοήσεις· « Δεῦτε, οἱ εὐλογημένοι τοῦ Πατρὸς μου, κληρονομήσατε τὴν ἡτοιμασμένην ὑμῖν βασιλείαν ἀπὸ καταβολῆς κόσμου. » Αὐτῷ ἡ δόξα (75), καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

²³ Matth. xxv, 34.

(75) Colbert. sic : ἥς γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ

A illa vestis, incorruptionis tibi signa depingit. Candidum tibi linteam, instar diadematis astringens caput, libertatem prædicat. Manus, victoriæ de diabolo reportatæ signa gerit. Nam te Christus suscitatum ostendit : nunc quidem symbolis, paulo post autem, rebus ipsis ostendet ; si modo fidei tunicam peccatis non inquinemus : si gratiæ lampadem improbis actionibus non exstinxerimus : si Spiritus servemus coronam. Tum clare Dominus de cælo, terribili sed **395** erga homines benigna voce clamabit : « Venite, benedicti Patris mei : possidete paratum vobis regnum a constitutione mundi ²³. » Ipsi gloria et imperium, in sæcula sæculorum. Amen.

πρέπει ἡ δόξα σὺν τῷ παναγίῳ καὶ ἀγαθῷ καὶ ζωοποιῷ αὐτοῦ Ἁγέματι νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΕΙΣ ΤΟ ΑΓΙΟΝ ΠΑΣΧΑ ΚΑΙ ΕΙΣ ΤΟΥΣ ΝΕΟΦΩΤΙΣΤΟΥΣ Τῷ ΣΑΒΒΑΤῳ ΤΗΣ ΑΠΟΛΥΣΙΜΟΥ ΛΟΓΟΣ.

S. P. N. ATHANASII.

IN SANCTUM PASCHA ET IN RECENS ILLUMINATOS, SEU BAPTIZATOS SABBATO IN ALBIS, SERMO.

1. Χριστὸς ἐγερθεὶς ἐκ νεκρῶν ὅλην τῶν ἀνθρώπων τὴν ζωὴν ἑορτὴν ἀπειργάσατο μίαν. Τῶν γὰρ ἐν τῇ γῇ τὸ πολίτευμα πρὸς οὐρανὸν μεταστῆσας, τὰς τοῦ πανηγυρίζειν ἀφόρμας ἐδώρήσατο. Καὶ μάρτυς τῶν εἰρημένων ὁ Παῦλος, ὁ τῶν Χριστοῦ ῥημάτων ὄργανον τὴν γλῶσσαν κτησάμενος. « Ἡμῶν γὰρ φησὶ, τὸ πολίτευμα ἐν οὐρανοῖς ὑπάρχει, ἐξ οὗ καὶ Σωτῆρα ἀπεκδεχόμεθα (76) Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν. » Τίς γὰρ ἀπεκδεχόμενος ταῖς ἐλπίσιν οὐχ ἑορτάζει ; Τίς, τὴν τοῦ Σωτῆρος ἐπιδημίαν λογισμῷ φανταζόμενος, οὐ προλαμβάνει χαίρων τῶν πραγμάτων τὴν πεῖραν ; Τίς δὲ, βασιλέως θνητοῦ κάθοδον ἐσομένην ἀκούων, οὐκ ἀνίσταται μὲν τὴν διάνοιαν, εὐφραίνεται δὲ τὴν ψυχὴν, προτρέχων τῷ πόθῳ τῆς θέας τὸν χρόνον ; Τότε συγκινουῦνται μὲν δῆμοι, σκιρτῶσι δὲ παῖδες, χορεύουσι κόραι, πρεσβῦται τὸ γῆρας ἀναιρεῖσθαι βιάζονται, ταῖς ἐλπίσιν ἀκμάζοντες· καὶ χωρεῖ διὰ πάντων ἡ τῆς βασιλικῆς παρουσίας πανήγυρις. Τί οὖν ἂν εἴποι τις, παραγινόμενου Χριστοῦ βασιλέως ἀθανάτου, οὐχ ἵνα πόλεις φαιδρόνῃ, καὶ πύργους ἐγείρῃ,

B 1. Christus resurgens ex mortuis, totam hominum vitam festum effecit unum. Translata quippe in cælum, hominum in terris degentium conversatione, fastorum dierum occasiones dedit. Horum testis Paulus, cujus lingua Christi verborum organum fuit. « Nostra enim, » inquit, conversatio in cælis est, unde etiam Salvatorem expectamus Dominum nostrum Jesum Christum ²³. » Quis enim dum expectat, non spe festum celebrat ? Quis Salvatoris adventum animo cogitans, non ipsum rerum experimentum cum gaudio antevertit ? Quis futurum audiens mortalis regis descensum, non sese mente erigit, animoque lætatur, aspectus illius tempus amore antevertens ? Tum commoventur populi, exsultant pueri, choreas agunt virgines, senes senectutem de medio tollere contendunt, ad juventutis florem spe reducti : regique adventus celebritas omnia pervadit. Quid ergo quis dixerit, Christo immortalī rege adveniente, non ut urbes exornet, et turres erigat, neque ut dona tribuat, quæ tem-

²³ Philipp. iii, 20.

(76) Ita mss. Editi vero, ἐκδεχόμεθα.

poris vitio atterantur; sed ut hominem immortalitate induat, et quem mors deprædata est, in securo loco, in cælo scilicet constituat?

2. Hodie iterum Christus post resurrectionem visus est discipulis, ac secunda illa apparitione, firmiorem effecit resurrectionis fidem. Visus autem est januis clausis; nam qui absque muro esse infernum ostenderat, januis ad ingressum non egebat. Ubi namque jubet Deus, ibi consuetudinis leges cessant. Supra mare prius ambulaverat, ac liquidum elementum carnis pedibus substernebatur, pedumque gressibus fluctus metiebatur, pelagus ad usum ejus soli instar concretus est. Intravit Jesus januis clausis. Etiam si cum resurrectio fuit, sepulcri lapis revolutus est, ac monumenti janua aperta fuit. Sed illic quidem declaratum est, quod visibili sepulcro accidit, id ipsum inferno invisibiliter contigisse: atque aperto monumento, mortem esse multo magis januis expertem deprehensum fuit. Oportuit enim una cum inferno denudari sepulcrum, et cum visibilibus, inaspectabilia, traduci. Hic autem clausis intrat januis; ut qui circa resurrectionem increduli essent, ad ingressum obstupescerent, ac miraculo ad miraculum velut manu ducerentur. Cum ergo Christus resurrexisset, mulieribus antequam discipulis apparet. Ac mulieres apostolis prædicarunt Christi resurrectionem, atque illud jure merito. Ita enim illatum a diabolo Evæ damnum in ipsum cedebat diabolus. Unde namque processit morbus, hinc medela progreditur. **396** Unde orsa mors est, inde apparet resurrectio. Mulier namque transgressionis est causa, ac præco resurrectionis; quæ primum Adamum ad lapsum induxit, secundum Adamum resurrexisse testatur.

3. Visus est itaque Christus apostolis in ædícula ocellis, atque ingressus est januis clausis. Thomas vero qui præsens non fuerat, incredulus et conspectum desiderans, auditum non admittebat, aures claudebat, cupiens aperire oculos: desiderio vulneratus, cum voce feriretur: « Nisi mittam digitum meum fixuram clavorum, et mittam manum meam in latus ejus, non credam ²⁴. » Insatiabilis affectu Thomas fidem non adhibens, incredulitatem prætendit, ut fruatur conspectu. Solvet, inquit, incredulitatem meam cum apparuerit: mittam digitum meum in fixuras clavorum: quem desidero Dominum complexabor. Redarguat incredulitatem, et conspectum largiatur. Ut incredulus videbo, sed

²⁴ Joan. xx, 25,

(77) Reg. 1, 2, et Colb., τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος. Mox prius edit., καὶ γένος θανάτῳ ληστευόμενον ἀσύλῳ χωρίῳ τῷ οὐρανῷ κατοικήσῃ. Mss. ut in textu. Ibid. 3 mss., ὡφθη πάλιν μετὰ τὴν ἀνάστασιν ὁ Χριστὸς δευτέρῳ.

(77*), Vulg., ἐνδύσῃ. Edit.

(78) Sic 3 mss. Editi vero, ἀπεργασόμενος... ἀτείχιστον, τί ἐκεῖ δεῖ τῶν θυρῶν τὴν, etc.

(79) Ita mss. Editi, βήματι.

οὐδὲ ἵνα δωρεὰς παράσχῃ, πατούμενας τῷ χρόνῳ· ἀλλ' ἵνα τὸν ἄνθρωπον (77) ἀθανάσιον ἐνδύσῃ (77*), καὶ θανάτῳ ληστευόμενον ἐν ἀσύλῳ χωρίῳ οὐρανοῦ κατοικήσῃ;

2. Σήμερον ὡφθη Χριστὸς τοῖς μαθηταῖς ἀναστὰς ἐκ νεκρῶν, καὶ πάλιν δευτέρῳ θεῷ, βεβαιωτέραν τῆς ἀναστάσεως τὴν πίστιν ἐργαζόμενος (78). Ὁφθη δὲ, τῶν θυρῶν κεκλεισμένων· ὁ γὰρ τὸν ἄδην δείξας ἀτείχιστον οὐκ ἔδειετο θυρῶν πρὸς τὴν εἴσοδον. Ὅπου γὰρ προστάττει Θεὸς, τῆς συνηθείας ἀργοῦσιν οἱ νόμοι. Ἐπὶ τῆς θαλάσσης ἐβάδιζε πρότερον· καὶ ἡ ῥέουσα φύσις τοῖς τῆς σαρκὸς ποσὶν ὑπεστρώννυτο, καὶ βήμασι (79) ποδῶν ἐμετρεῖτο τὸ κύματα, καὶ τὸ πέλαιος πρὸς τὴν χρεῖαν εἰς ἔδαφος μετεπήγνυτο. Εἰσῆλθεν ὁ Ἰησοῦς, κεκλεισμένων τῶν θυρῶν. Καίτοι, τῆς ἀναστάσεως γινομένης, ὁ τοῦ τάφου κεκύλιστος λίθος (80), καὶ ἡ τοῦ μνήματος ἀνεστρόμωτο θύρα. Ἀλλ' ἐκεῖ μὲν ἐδείχθη, ὅτι ἄπειρ' ἔπασχεν ὁ τάφος ὀρώμενος, ταῦτα ὁ ἄδης ἀοράτως ὑπέμενε· καὶ ἀνοιγομένου τοῦ μνήματος, ἀθύρωτος πλέον (81) ὁ θάνατος ἀπηλέγχετο· ἔδει γὰρ συναπογομνοῦσθαι τῷ ἄδῃ τὸν τάφον, καὶ τοῖς ὀρώμενοις τὰ μὴ φαινόμενα (82) στηλιτεύεσθαι· ἐνταῦθα δὲ τῶν θυρῶν κεκλεισμένων εἰσέρχεται· ἵνα οἱ περὶ τὴν ἀνάστασιν ἀπιστοῦντες ἐκπλαγῶσι τὴν εἴσοδον, καὶ χειραγωγηθῶσι πρὸς τὸ θαῦμα τῷ θαύματι. Ἀναστὰς οὖν ὁ Χριστὸς πρὸ τῶν μαθητῶν ταῖς γυναῖξιν ἐμφανίζεται (83)· καὶ αἱ γυναῖκες τοῖς ἀποστόλοις εὐηγγελίζοντο τοῦ Χριστοῦ τὴν ἀνάστασιν, καὶ τοῦτο εἰκότως. Οὕτω γὰρ τῆς Εὔας ἡ ἐπήρεια τῷ διαβόλῳ περιετρέπετο. Ὅθεν γὰρ ὠδευσεν ἡ νόσος, ἐκεῖθεν ἡ θεραπεία ἔρχεται (84). Ὅθεν ὁ θάνατος ἤρξατο, ἐκεῖθεν ἡ ἀνάστασις φαίνεται. Γυνὴ γὰρ τῆς παραβάσεως αἵτις, καὶ τῆς ἀναστάσεως κήρυξ· ἡ τὸν πρῶτον Ἀδὰμ πρὸς τὴν πτώσιν χειραγωγήσασα, τὸν δεύτερον Ἀδὰμ ἀναστάντα μαρτύρεται.

3. Ὁφθη τοίνυν (85) καὶ τοῖς ἀποστόλοις Χριστὸς ἐκ οἴκῳ κεκρυμμένοις, εἰσῆλθε τῶν θυρῶν κεκλεισμένων. Καὶ ἀπιστεῖ τοῖς γινομένοις μὴ παρὼν ὁ Θωμᾶς· καὶ ποθῶν τὴν θέαν, τὴν ἀκοὴν ἀπεστρέφετο· ἔφραττε τὴν ἀκοήν, τοὺς ὀφθαλμοὺς ἀναπετάσαι βουλόμενος· ἐπλήττετο τῷ πόθῳ, διὰ φωνῆς τοξευόμενος· « Ἐὰν μὴ βάλῃ τὸν δάκτυλόν μου εἰς τὸν τύπον τῶν ἡλῶν, καὶ βάλῃ τὴν χεῖρά μου εἰς τὴν πλευράν αὐτοῦ, οὐ μὴ πιστεύσω. » Ἀπληστος (86) πρὸς διάθεσιν, καὶ μὴ πιστεύων ὁ Θωμᾶς, προβάλλεται ἀπιστίαν, ἵνα ἀπολαύσῃ τῆς θεωρίας. Λόσει μου, φησὶ, τὴν ἀπιστίαν φανείς· βαλῶ τὸν δάκτυλόν μου εἰς τοὺς τύπους τῶν ἡλῶν· Δεσπότην, ὃν ποθῶ, περιπτύξομαι. Μεμψάσθω τὴν ἀπιστίαν, καὶ χαρισάσθω τὴν

(80) Ita mss. omnes. Editi, ἐξεκύλιστο. Mox mss. ἀνεστρόμωτο. Editi, ἀνεστρομῶτο.

(81) Ita omnes mss. Editi vero, ἀθύρωτον σπήλαιον.

(82) Mss., μὴ ὀρώμενα. Infra duo mss., περὶ τὴν ἀνάστασιν.

(83) Mss., ταῖς γυναῖξιν ἐωρᾶτο.

(84) Mss., προέρχεται.

(85) Ita mss. Editi vero, τοίνυν μετὰ τοῦτο.

(86) Sic mss. omnes Editi vero, ἀπιστος.

θεωρίαν. Ὡς ἄπιστος ἴδω, καὶ ὥς πιστὸς περιπτύξομαι, καὶ ἀπολαύσω. Ἴδω χεῖρας ὀρυχθείσας, δι' ὧν αἱ παραβάσαι τοῦ Ἀδὰμ ἐθεραπεύθησαν χεῖρες· ἴδω πλευράν, δι' ἧς ὁ ἐκ τῆς πλευρᾶς ἀνήρηται θάνατος. Θεατῆς, οὐκ ἀκροατῆς, τοῦ Δεσπότης γενέσθαι θέλω. Τῇ διηγῆσαι πλέον πρὸς ἐπιθυμίαν ἀνάπτομαι· δι' ὧν εὐαγγελίξεσθε, διὰ τούτων τὴν ὀδύνην ἐπαυξήτε (86*). Ἐγὼ δὲ μου θεραπεύσω τὴν ἀνίαν, τὴν θεραπείαν προχειρίζομενος.

4. Ἀλλ' αὖθις παρῆν ὁ Δεσπότης, καὶ λύει τῷ μαθητῇ μετὰ τῆς ἀνίας τὴν ἀπιστίαν. Μᾶλλον δὲ οὐ τὴν ἀπιστίαν ἔλυσε, ἀλλὰ τὴν ἐπιθυμίαν ἐνέπλησε. Παρῆν τῶν θυμῶν κεκλεισμένων· ἀπιστουμένη θεᾷ πιστοῦται τὴν ἀπιστουμένην ἀνάστασιν· καὶ πάλιν διπλασιάζει τὸ θαῦμα, ἵνα πληροφορήσῃ τὸν Θωμᾶν. « Βάλε, φησὶ, τὸν δάκτυλόν σου εἰς τὸν τύπον τῶν ἥλων· » ὃν ἐξήτεις ἀπόντα, παρόντος ἀπόλαυε. Οἶδά σου τὴν ἐπιθυμίαν καὶ σιωπῶντος· πρὸ τῶν λόγων, τὴν γνώμην ἐπίσταμαι. Ἦκουόν σου τῶν ῥημάτων, καὶ μὴ βλεπόμενος, παρήμην ἀπιστοῦντι, καὶ μὴ φαινόμενος, ἐνεδίδουν (87) τῇ ἀπιστίᾳ κειρὸν, ἵνα σου τὴν ἐπιθυμίαν θαυμάσω. « Βάλε τὸν δάκτυλόν σου εἰς τοὺς τύπους τῶν ἥλων· καὶ βάλε τὴν χεῖρά σου εἰς τὴν πλευράν μου, καὶ μὴ γίνου ἄπιστος, ἀλλὰ πιστός. » Ὁ δὲ Θωμᾶς, ψηλαφήσας, καὶ τὴν ἀπιστίαν ἐξορίσας, πίστει εἰλικρινεῖ καὶ πόθῳ θεοπρεπεῖ κέκραγεν· « Ὁ Κύριός μου καὶ ὁ Θεός μου. » Καί φησι πρὸς αὐτὸν ὁ Κύριος· « Ὅτι ἐώρακάς με, πεπίστευκας· μακάριοι (88) οἱ μὴ ἰδόντες, καὶ πιστεύσαντες. » Κήρυξον, Θωμᾶ, τοῖς μὴ ἐωρακόσι μου τὴν ἀνάστασιν. Ἐλκυσον τὴν οἰκουμένην, οὐκ ὀφθαλμοῖς, ἀλλὰ λόγοις πιστεύουσιν· περίελθε βαρβάρων ἔθνη καὶ πόλεις· δίδαξον αὐτοὺς ὅπλων σταυρῷ θεωρακίζεσθαι. Κήρυξον μόνον, καὶ προσκυνοῦντες πιστεύσουσιν· οὐκ ἀπαιτηθήσῃ παρ' αὐτῶν τὴν θέαν τὴν ἐμήν· Εἰπέ τὴν κλήσιν, καὶ ὄρα τὴν πίστιν· « Μακάριοι » γὰρ ἀληθῶς « οἱ μὴ ἰδόντες, καὶ πιστεύσαντες. » Τοιοῦτος ὁ νεόλεκτος (89) οὗτος τοῦ Δεσπότης στρατός, τῆς πνευματικῆς κολυμβήθρας ὠδῖνας, τὰ ἔργα τῆς χάριτος, ἡ γεωργία τοῦ Πνεύματος· οὐκ ἰδόντες ὑπήκουσαν, ἀλλὰ ποθοῦντες ἐπίστευσαν. Ἐπέγνωσαν Χριστὸν οὐκ ὁρμασι σώματος, ἀλλ' ὁρμασι πίστεως. Οὐκ ἔβαλον τοὺς δακτύλους εἰς τοὺς τύπους τῶν ἥλων, ἀλλὰ τῷ σταυρῷ περιπλακέντες τὸ πάθος ἡσπᾶσαντο· Δεσποτικῆς πλευρᾶς θεαταὶ οὐκ ἐγένοντο, ἀλλὰ χάριτι Δεσποτικοῖς συνήφθησαν μέλεσι, κυροῦντες ἐφ' ἑαυτοῖς τὴν τοῦ Δεσπότης φωνήν (90)· « Μακάριοι οἱ μὴ ἰδόντες, καὶ πιστεύσαντες· » οἱ μὴ ἰδόντες, καὶ Χριστῷ συναφθέντες.

5. Σήμερον ἀποδύεσθε τὴν φορουμένην ἐσθῆτα, ἀλλὰ μὴ ἀπόθεσθε τὴν κεκρυμμένην σφραγίδα· ἀποδύεσθε τὰ φαινόμενα σύμβολα, ἀλλὰ μὴ ἀπόθεσθε τῆς στρατιᾶς τὰ γνωρίσματα. Ἀποτίθεσθαι τὴν ἀμφέσιν,

²⁵ Joan. xx, 27. ²⁶ ibid, ²⁷ ibid. 28. ²⁸ ibid. 29.

(86*) Forte, ἐπαυξήτε. Edit.

(87) Ita mss. omnes. Editi, μὴ βλεπόμενος ἐνεδίδουν, omissis quibusdam.

(88) Ita mss. omnes. Ed., μὴ γίνου ἄπιστος. Μακάριοι, multis omissis.

A ut fidelis complexabor, atque perfruar. Videam confossas manus, quibus Adæ manus prævaricatæ sanitati sunt restitutæ. Videam latus, per quod mors de latere progressa sublata fuit. Spectator, non auditor, Domini esse volo. Narratione ad desiderium plus accendor: iis quæ annuntiat, iisdem augetis dolorem. Medebor autem tristitiæ, ubi præ manibus fuerit medicina.

4. Sed iterum adest Dominus, atque una mærorem discipulo levat, et incredulitatem. At potius non levavit incredulitatem, sed desiderium explevit. Aderat januis clausis: incredibili conspectu non creditam resurrectionem confirmat: atque iterum miraculum geminat, ut Thomam certiores faciat. « Infer, » inquit, « digitum tuum in fixuram clavorum ²⁵, » quem absentem quærebas, eo nunc præsentem frui. Tui etiam tacentis novi desiderium ante verba prolata, sententiam novi tuam. Audivi verba tua, ac licet non apparerem, non credenti aderam; ac licet non viderer, dabam incredulitati tempus, ut desiderium mirarer tuum. « Infer, » inquit, « digitum tuum in fixuras clavorum, et mitte manum tuam in latus meum, et noli esse incredulus sed fidelis ²⁶. » Thomas vero ubi contrectando incredulitatem depulisset, sincera fide divinoque incensus desiderio exclamavit. « Dominus meus et Deus meus ²⁷. » Ait ad illum Dominus: « Quia vidisti me, credidisti: beati qui non viderunt, et crediderunt ²⁸. » Resurrectionem, o Thoma, meam, prædica iis qui non viderunt resurrectionem meam. Trahe terrarum orbem, non oculis, sed verbis credentem: circumeas barbarorum gentes et civitates, doceas eos armorum loco, cruce ut lorica indui. Solummodo prædica, adorantesque illi credituri sunt, non mei conspectum a te postulabunt. Indica illis vocationem, ac vide fidem. « Beati » enim revera « qui non viderunt, et crediderunt. » Talis ille est recens delectus Domini exercitus; ita se habent spiritualis illius piscinæ partus, opera gratiæ cultura Spiritus: non videntes obedierunt, sed desiderantes crediderunt. Christum cognoverunt non corporis oculis, sed oculis fidei. Non miserunt, digitos in fixuras clavorum, sed crucem complexi, passionem amplexati sunt: non fuerunt Dominici lateris spectatores; sed per gratiam Dominicis membris sunt conjuncti, confirmantes in semetipsis Domini vocem: « Beati qui non viderunt et crediderunt: » qui non viderunt, et Christo conjuncti sunt.

5. Hodie vestem quam gestatis exuitis; sed ne occultum sigillum deponatis; exuite externa symbola, sed ne militiæ tesseram deponite. Deponis **397** amictum, o Christi miles, sed ne exuare fidei

(89) Sic mss. omnes. Editi vero, νεόλεκτος.

(90) Ita omnes mss. Editi vero, ἐπ' αὐτοῖς τὴν τούτου φωνήν. Infra omnes mss., συναφθέντες habent, ubi editi, συναφθέντες.

armis : jam tibi maxime omnis generis armatura opus est. Nunc enim multo magis quam ante hostis adversum te vigilat, atque ingravatum est bellum. Dum captivus eras, ac servus inimici, cum te sub imperio teneret, non curabat te oppugnare ; at cum Christo nomen dedisti, atque ab hoste fugiens, ad Dominum accurristi, et a lupo resiliens, ovili es aggregatus : te quasi antiquam prædam invadit, multis excogitatis dolis. Ad hæc nos castra beatus inungit et invitat Paulus, ducisque instar præcepta tradit : « Non est nobis, » inquit, » colluctatio adversus carnem et sanguinem : sed adversus principatus et potestates, adversus mundi rectores tenebrarum hujus sæculi : contra spiritualia nequitiæ ²⁹. » Video hostium agmen, ferventemque pugnam ? Cujus ergo gratia bellum geritur ? Quæ lucra pugnae ? Idem ipse dux subjungit : « In cælestibus, » id est, pro cælestibus possessionibus. Pro incorruptione armat, pro immutabilitate pugnat, ut cum Christo sit aciem instruit. Hæ siquidem sunt cælestes possessiones : has ille abripi exoptat. Non sinit te Paulus nudum dimicare, intruit te autem Patris armis. Et vide, quæso, armorum ejusmodi fulgur quam sit terribile inimicis ; ait enim : « State ergo succincti lumbos vestros in veritate, et induti lorica justitiæ, et calceati pedes in præparatione Evangelii pacis ; super omnia assumentes scutum fidei, in quo possitis omnia tela nequissimi ignea extinguere : et galeam salutis accipite ; et gladium Spiritus, quod est verbum Dei ³⁰. » Adversus invisibiles hostes, invisibilibus nos armis intruxit : δυνήσεσθε πάντα τὰ βέλη τοῦ πονηροῦ τὰ πεπωρωμένα σθεῖσαι· καὶ τὴν μάχαιραν τοῦ Πνεύματος, ὃ ἐστὶ ῥῆμα Θεοῦ. » Πρὸς ἀοράτους ἐχθρούς (95) ἀοράτοις ἐκόσμησεν ὅπλοις.

6. Talis quidem est armorum vis. Quod autem cum eo sit dimicandum, etiamsi id minime appareat, hac tu ratione perspice. Nam ipsum tentare Christum diabolus non dubitavit ; sed extrema impudentia ipsum adortus est Dominum. Qui sua contra te molimina intermittet ? Vidit Christum baptizatum (tu vero, o recens illuminate, observa hanc temporis occasionem), tumque tantum illum aggreditur. Vidit in deserto esurientem, famemque ut instrumentum ad tentationem accepit, neque ipsam cibi necessitatem insidiis liberam reliquit ; sed accedens his verbis tentat illum : « Si Filius Dei es, dic ut lapides isti panes fiant ³¹. » Tantum non ita loquens Superbe agis quod Filius Dei voceris, nomine hallucinatus es. Nuda vacuaque appellatione gloriaris. Esurientem video, et Filium Dei appellabo ? Illa passione honor illegitimus evadit. Miraculo neecessitati provide tuæ : jubenti lapides obsequantur, et no-

²⁹ Ephes. vi, 12. ³⁰ ibid. 14-17. ³¹ Matth. iv, 3.

(91) Sic omnes mss. Editi autem, ἀποτίθεσθε τὴν ἐσθῆτά, ὡς τοῦ Χριστοῦ στρατιῶτα.

(92) Ita omnes mss.

(93) In editis adjicitur hic, ἐν τοῖς ἐπουρανίοις, secus in mss.

(94) Ita omnes mss. Editi vero, συμβούλεται.

ὡς τοῦ Χριστοῦ στρατιῶτα (91), ἀλλὰ μὴ γυμνωθῆς τῶν ὅπλων τῆς πίστεως· νῦν τοι μάλιστα χρεῖα τῆς πανοπλίας. Νῦν γὰρ κατὰ σοῦ πλέον ἢ τοῦ πρόσθεν ἐγρήγορεν ὁ πολέμιος, καὶ ἐκραταιώθη ὁ πόλεμος· ἕως αἰχμάλωτος ἦς καὶ δοῦλος τοῦ ἐχθροῦ (92), τὸ κρατεῖν ἔχων ἐκεῖνος, τοῦ πολεμεῖν οὐκ ἐφρόντιζεν· ἐπειδὴ δὲ πρὸς Χριστὸν μετετάχθης, καὶ, φυγὼν τὸν ἐχθρὸν, τῷ Δεσπότῃ προσέδραμες, καὶ λύκον ἀποπηδῆσας, συνετάχθης τῇ ποίμνῃ, ὡς παλαιὰν σε θήραν μετέρχεται, πολυτρόπους ἐκμηχανώμενος δόλους. Πρὸς ταύτην ἡμᾶς τὴν παράταξιν ὁ μακάριος ἀλείφων Παῦλος, στρατηγεῖ καὶ προχειρίζεται παραγγέλματα, « Οὐκ ἔστιν ἡμῖν, λέγων, ἡ πάλη πρὸς αἷμα καὶ σάρκα, ἀλλὰ πρὸς τὰς ἀρχάς, πρὸς τὰς ἐξουσίας, πρὸς τοὺς κοσμοκράτορας τοῦ σκότους τοῦ αἰῶνος τούτου, πρὸς τὰ πνευματικὰ τῆς πονηρίας (93). » Ὅρᾳς στίφος πολεμικὸν καὶ ζέουσιν μάχην ; Ὑπὲρ τίνων οὖν ἄρα ὁ πόλεμος ; Ποῖα τῆς μάχης τὰ κέρδη ; Αὐτὸς ἐπάγει ὁ στρατηγὸς λέγων· « Ἐν τοῖς ἐπουρανίοις, » τουτέστιν, ὑπὲρ τῶν ἐπουρανίων κτημάτων. Ὑπὲρ τῆς ἀφθαρσίας ὀπλίζει, καὶ ὑπὲρ ἀτρεπτότητος πολεμεῖ· ὑπὲρ τοῦ συνεῖναι Χριστῷ παρατάττει. Ταῦτα γὰρ ἐπουράνια κτήματα· ταῦτα ἐκεῖνος ἀφελέσθαι βούλεται (94). Οὐκ ἀφίησί σε πολεμοῦντα γυμνόν· καθοπλίζει δὲ τοῖς ὅπλοις τοῦ Πατρὸς. Καὶ μοι βλέπε τῶν ὅπλων τὴν ἀστραπὴν φοβερὰν οὔσαν τοῖς ἐχθροῖς· φησὶ γὰρ οὕτως· « Στῆτε οὖν περιζωσάμενοι τὰς ὀσφύας ὑμῶν ἐν ἀληθείᾳ, καὶ ἐνδυσάμενοι τὸν θώρακα τῆς δικαιοσύνης, καὶ ὑποδησάμενοι τοὺς πόδας ἐν ἔτοιμασίᾳ τοῦ Εὐαγγελίου τῆς εἰρήνης· ἐπὶ πᾶσι τούτοις ἀναλαβόντες τὸν θυρεὸν τῆς πίστεως, ἐν ᾧ καὶ τὴν περικεφαλαίαν τοῦ σωτηρίου δέξασθε, » Πρὸς ἀοράτους ἐχθρούς (95) ἀοράτοις ἐκό-

6. Τοιαύτη μὲν ἡ τῶν ὅπλων ἰσχὺς· ὅτι δὲ τὰ τῆς παρατάξεως, καὶ μὴ φαίνονται, γίνεται, σκόπησον οὕτως. Εἰ γὰρ τὸν Χριστὸν πειράζειν οὐκ ὤκνησεν ὁ διάβολος, ἀλλ' ἀναισχυντίας ὑπερβολῇ καὶ κατὰ τοῦ Δεσπότου τετόλμηκε· πῶς τῶν κατὰ σοῦ μηχανημάτων παύσεται (96) ; Εἶδε τὸν Χριστὸν βαπτισθέντα (σὺ δὲ σκόπει τὸν καιρὸν, ὅς νεοφώτιστε), καὶ τότε πρὸς τὸ πειράζειν ἠγέρθη. Εἶδεν ἐν τῇ ἐρήμῳ πεινάσαντα, καὶ συνεργὸν τῆς πείρας τὴν πείναν ἐλάμβανεν, οὐδὲ αὐτῆς τῆς τροφῆς τὴν χρεῖαν μηχανημάτων ἐλευθέραν ἀφείς, ἀλλὰ προσελθὼν ἐνεχείρει πειράζειν καὶ λέγειν (97)· « Εἰ Υἱὸς εἶ τοῦ Θεοῦ, εἰπὲ ἵνα οἱ λίθοι οὗτοι ἄρτοι γένωνται. » Μονονουχὶ τοῦτο λέγων· Υἱὸς Θεοῦ σοβαρεῦεις καλούμενος, ἠπατήθης ὀνόματι. Προσηγορίᾳ γυμνῇ πράγματος σεμνόνῃ. Πεινῶντα βλέπω, καὶ Υἱὸν Θεοῦ ὀνομάσω ; Ἡ τιμὴ τῷ πάθει νοθεύεται. Θεράπευσον τὴν χρεῖαν τῷ θαύματι· ὑπακούσωσιν οἱ λίθοι προστάττοντι, καὶ πιστεύσω τῇ

(95) Mss., ἀοράτους πολεμίους.

(96) Mss., πότε τῶν κατὰ σοῦ μηχανημάτων ἀφείζεται.

(97) Ita mss. In edit. hæc, πειράζειν καὶ λέγειν, desunt.

κλήσει· αἰδεσθῶσιν ἐκεῖνοι τὸ ἐπίταγμα, καὶ συντρέχω τῷ θαύματι· δεξομαι τὴν φωνήν, καὶ συντίθεμαι τῇ τιμῇ. Ἀλλὰ Γραφικοῖς ἐτοξεύετο ῥήμασιν· « Οὐκ ἐπ' ἄρτι μόνον ζήσεται ἄνθρωπος, ἀλλ' ἐπὶ παντὶ ῥήματι ἐκπορευομένη διὰ στόματος Θεοῦ (98). » Ἀλλ' αἰσχυνηθεὶς τῇ προτέρᾳ πάλῃ, καὶ δευτέραν πείραν προσήγαγεν· « Ρίπον » φησὶν « ἑαυτὸν ἄνωθεν κάτω· γέγραπται γάρ (99), ὅτι τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ ἐντελεῖται περὶ σοῦ, τοῦ διαφυλάξαι σε ἐν πάσαις ταῖς ὁδοῖς σου. » Ἀλλ' ἤκουσε πάλιν· « Οὐκ ἐκπειράσεις Κύριον τὸν Θεόν σου. » Καὶ οὐκ ἐνάρκησε δευτέραν πτώσει, ἀλλ' ἐπάγει καὶ τρίτην μηχανὴν προσδοκίᾳ νίκης πρὸς πτώσιν δελεαζόμενος· « Ταῦτα γὰρ σοι πάντα δώσω, φησὶν, ἐὰν πεσὼν προσκυνήσῃς μοι. » Ὁρᾷς μηχανημάτων γοργότητα ; Ὁρᾷς ἀπάτης παρασκευήν ;

7. Ἀλλὰ τρεῖς μὲν ιδέας ἴσως πειρασμῶν εἶναι νενόμικας, τῷ τοῦ ἀριθμοῦ ἐπόμενος σχήματι· ἅπαν δὲ πειρασμῶν εἶδος ἄρα ἐν τοῖς τρισὶ περιέχεται· οὐ γὰρ ἂν ἐπαύσατο πειράζων, εἰ μὴ πᾶσαν αὐτοῦ τὴν φάρετραν τῶν βελῶν ἐξεκένωσε (1). Πάσας γὰρ τὰς ἐξ ἡδονῆς μηχανὰς διὰ τῆς περὶ τὴν βρώσιν ἐπιθυμίας προσήγαγε, μιᾷ προσβολῇ τὴν τῶν ὀρέξεων ἀνακινήσας συγγένειαν. Εἰπὼν δὲ, « Ρίπον σεαυτὸν, » τὰς ἐκ μεγαλαυχίας (2) μεθόδους ἐκίνησε. Τὸ δὲ, « Ταῦτα πάντα σοι δώσω, » τὴν χαλεπωτάτην ῥίζαν τῶν ἁμαρτημάτων, τὴν φιλαργυρίαν, εἰσήγαγεν. Ἄπαν γὰρ εἶδος ἁμαρτημάτων ἐκ μιᾶς ταύτης φύεται ῥίζης. Καὶ παρὰ ἀνθρώποις ἁμαρτία χώραν οὐκ ἔχει, μὴ διὰ τούτων ὀδεύουσα. Ἡ γὰρ δι' ἡδονῆς τιτρώσκει, ἢ διὰ δόξης τοξεύει, ἢ χρημάτων ἔρωτι πρὸς πλημμέλειαν ἕλκει. Γυμνωθεὶς οὖν τῶν βελῶν τότε τοῦ τοξεύειν ἐπαύσατο· καὶ γυμνὸν ἡμῖν αὐτὸν ὁ Χριστὸς τῶν μηχανημάτων κατέστησεν, ὁπράκτους αὐτοῦ τὰς ἀκίδας ἐργασάμενος· γνωρίμους τοὺς δόλους (3) κατέστησεν, εὐχεύωτον αὐτὸν τοῖς ἀνθρώποις ποιοῦμενος.

8. Τοῖς Δεσποτικοῖς τοίνυν ἀγῶσι τὴν νίκην κερδανῶμεν· Χριστοῦ πολεμοῦντος οἰκεία στήσωμεν τρόπαια. Μὴ ῥυπώσωμεν τὸν χιτῶνα τῆς πίστεως, ὃν ἡ χάρις ἐξύψανε· μὴ δωρεὰν ἀτιμάσῃς, ἣν παρὰ Θεοῦ ἔλαβες· ἐννέει τὸν δεδοκότα, καὶ τὸ δοθὲν διαφύλαξον. Εἴ τις μαργαρίτου φύλαξ ἢ ἀλουργίδος κατέστης βασιλικῆς, ἄρα οὐκ ἂν μέχρι θανάτου τῆς φυλακῆς ἐπεδείξω τὴν ἐπιμέλειαν ; Ἀλλὰ νῦν οὐ μαργαρίτου μόνον, οὐδὲ πορφύρας, οὐδὲ κτήματος ἀπλῶς βασιλικοῦ, αὐτὸ δὲ τὸ τοῦ Δεσπότη κατεπιστεύθης (4) σῶμα· μᾶλλον δὲ τι λέγω, γέγονας σῶμα Δεσποτικόν, μέλος ἐγένου Χριστοῦ· ἐνεδύσω Χριστὸν, κατὰ τὴν τοῦ Παύλου φωνήν· « Ὅσοι γὰρ εἰς Χριστὸν ἐβαπτίσθησαν, Χριστὸν ἐνεδύσαντο. » Μὴ γενοῦ (4*) τῶν τοῦ Χριστοῦ προδότης μελῶν. Ὑπῆρξας τοῦ Πνεύματος (5) οἰκητήριον, καὶ μέλος

A mini fidem habebo : revereantur illi jussionem, et miraculo consentiam, vocem illam admittam, et honorem approbabo : sed etiam ex Scriptura depromptis impetebatur verbis. « Non in solo pane vivet homo, sed in omni verbo quod procedit de ore Dei ³². » Verum priore illa pugna pudore affectus, secunda tentatione aggreditur : Mitte te deorsum, » inquit, scriptum est enim : Angelis suis mandavit de te, ut custodiant te in omnibus viis tuis ³³. » Sed audivit iterum : « Non tentabis Dominum Deum tuum ³⁴. » Nec secundo hoc lapsu optorpuit, sed spe victoriæ tertiam inducit machinam, qua in lapsum pelliciat. « Hæc omnia, » inquit, « tibi dabo, si cadens, adoraveris me ³⁵. » Viden' machinamentorum vim ? Viden' fraudum apparatus ?

B Verum fortasse autumas tria solum esse tentationum genera, hujus numeri speciem secutus. Imo omne tentationum genus tribus hisce continetur ; neque enim **398** finem tentandi fecisset, nisi sagittis totam evacuasset pharetram. Omnia siquidem voluptatis machinamenta per cibi concupiscentiam obtulit unoque impetu, appetituum omne genus concitavit. Cum dixit autem, « Mitte te deorsum, » omnes arrogantiae dolos admovit. Illud vero loquens : « Hæc omnia tibi dabo ; » pessimam peccatorum proposuit radicem, avaritiam. Ex hac quippe una radice peccatorum omne genus emanat. Nullumque apud homines peccatum habet locum, quæ non inde procedat : aut enim voluptate vulnerat, vel gloriæ cupiditate ferit, aut pecuniarum amore ad scelera pertrahit. Telis ergo nudatus, jaculandi finem fecit : ac nudum machinamentis illum nobis Christus constituit, irritas ejus cuspides effecit : palamque fatetis ejus dolis, captu facilem nobis illum reddidit.

8. Dominicis ergo certaminibus victoriam reportemus. Pugnante Christo nostra nos tropæa erigamus. Ne inquinemus fidei tunicam, quam gratia contexuit : ne denum contemnas quod a Deo accepisti : cogita quis dederit, datumque servato. Si margaritæ cujusdam aut regiæ purpuræ custos deputatus esses, nonne ad mortem usque ejus custodiæ curam exhiberes ? At nunc non margaritæ tantum, neque purpuræ, vel pecuniarum solum regiarum cura tibi commissa ; sed ipsum Domini corpus tibi concreditum est. Plus dico, ipse Dominicum corpus, membrumque Christi effectus es : Christum induisti secundum Pauli vocem : « Quicumque enim in Christo baptizati sunt Christum induerunt ³⁶. » Ne sis membrorum Christi proditor. Factus

³² Deut. viii, 3. Matth. iv, 6 ; Psal. xc. 11.
³³ Galat. iii, 27.

(98) Sic mss. omnes. Editi vero, ἐκπορευομένη παρὰ Θεοῦ.

(99) Ita depravatam hunc locum restituimus ex mss.

(1) Sic mss. Editi, τὴν φάρετραν ἐκενωσε.

(2) Mss. omnes, μεγαλοψυχίαν, pro μεγαλαυχίαν.

Infra iidem, φιλαργυρίαν, pro φιλοχρηματίαν.

(3) Sic mss. omnes. Editi vero, τοὺς δούλους, male.

(4) Sic mss. At editi, διεπιστεύθης.

(4*) Vulg., γένου. Edit.

(5) Sic mss. Editi, τοῦ Χριστοῦ.

³⁴ Matth. iv 7 ; Deut. vi, 16. ³⁵ Matth. iv, 9.

es Spiritus sancti habitaculum, membrumque cælestis Regis. Donum ego virtutibus honoremus : temperantiæ sectatores efficiamur, humanitatem exerceamus, eleemosynam largiamur : incredulitatis venenum excutiamus, dolum diabolo amicum, aversemur : mendacium, inimici nostri organum, odio habeamus. Beatum imitemur Paulum, qui baptizatus illum prædicavit, quem ante baptismum persequabatur. Imitemur Æthiopiam eunuchum, qui accepto in via baptismo, via ipse credentibus Æthiopibus fuit. Multiplicemus gratiæ talentum, ut vocem illam desideratissimam audiamus Domini dicentis : « Euge, serve bone et fidelis ; super pauca fuisti fidelis, supra multa te constituam : intra in gaudium Domini tui ⁸⁷. » Ipsi gloria et imperium in sæcula sæculorum. Amen.

⁸⁷ Matth. xxv, 21, 23.

(6) Ita mss. omnes. In edit. brevius clauditur.

Α τοῦ ἐν οὐρανοῖς βασιλεύοντος. Ἀρεταῖς οὖν τὸ δῶρον τιμῶμεν · σωφροσύνης ἐπιμεληταὶ καταστῶμεν · φιλανθρωπίαν μετέλθωμεν · ἐλεημοσύνην προχειρίζομεθα · ἀπιστίας ἰὼν ἀποτιναξώμεθα · δόλον ἀποστραφώμεν τοῦ διαδόλου φίλον · μισήσωμεν ψεῦδος τοῦ πολεμίου τὸ ὄργανον. Μιμησώμεθα τὸν μακάριον Παῦλον, ὃς βαπτισθεὶς ἐκήρυττεν, ὃν πρὸ τοῦ βαπτίσματος ἤλαυνε. Μιμησώμεθα τὸν τῆς Αἰθιοπίας εὐνοῦχον, ὃς ἐν ὁδῷ τυχὼν τοῦ βαπτίσματος, ὁδὸς αὐτοῦ τοῖς πιστεύουσι τῶν Αἰθιοπῶν ἐγένετο. Πολυπλασιάσωμεν τὸ τῆς χάριτος τάλαντον, ἵνα τῆς πολυεύκτου φωνῆς ἀκούσωμεν (6) τοῦ Δεσπότου λέγοντος « Εὖ, δοῦλε ἀγαθὲ καὶ πιστὲ, ἐπὶ ὀλίγα ἦς πιστός, ἐπὶ πολλῶν σε καταστήσω· εἰσελθε εἰς τὴν χαρὰν τοῦ Κυρίου σου. » Δὲ τῷ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

B

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΛΟΓΟΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΑΝΑΛΗΨΙΝ ΤΟΥ ΚΥΡΙΟΥ ΗΜΩΝ ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ.

S. P. N. ATHANASII

SERMO IN ASSUMPTIONEM DOMINI NOSTRI JESU CHRISTI

1. Resurrectionis memoria palma homines donat adversus mortem : at præsens solemnitas hominem adducit ad cælum, commutatisque terræ mansionibus, cælum hominibus pervium efficit. Non decuit enim, humanum genus, quod mortem devicerat, terrena iterum incolere loca. Jam me revera subito magnus adversus diaboli tyrannidem animus cum hodie video generis mei primitias in cœlis regnare : nunc cecidit hostis robur, defecerunt **339** diaboli machinationes. Non est hic ultra paradisos, o diabole, non arboris voluptas quæ ad fraudem alliciat, ut rursum legis metu soluto, mortem stabilias. Non ulterius audio : « Terra es, et in terram reverteris ; » sed, etiam si terra es, ejus qui te sursum adducit clementia in cælum ascendes. Delictorum regionem desero, terram tibi concedo, in qua natus, in qua educatus sum, in cælum tua fraude liber transmigro. Satis olim tibi fuit arbor, qua Adamum expugnare, quando ligni fructu percussus primum parentem paradisi voluptate eliminasti. Nunc autem etiamsi totam exhaustas pharetram, in temetipsum omnia jacies tela. Quorum jam abiere tibi, o dia-

1. Ἡ μὲν τῆς ἀναστάσεως μνήμη τὰ κατὰ τοῦ θανάτου τοῖς ἀνθρώποις χαρίζεται νικητήρια· ἡ δὲ παρούσα πανήγυρις πρὸς οὐρανὸν ἀνάγει τὸν ἄνθρωπον, καὶ τὰς ἐν τῇ γῇ διατριβὰς ἀλλάξασα, τὸν οὐρανὸν βατὸν τοῖς ἀνθρώποις ἐργάζεται. Οὐ γὰρ (7) ἐχρῆν τὸν θάνατον, κεκρατηχότα τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, πάλιν αὐτὸ τοῖς τοῦ θανάτου χωρίοις αὐλίζεσθαι. Νῦν μοι μέγα φρονεῖν ἀληθῶς κατὰ τῆς διαβολικῆς τυραννίδος ἐπέρχεται, ὅταν ἴδω σήμερον τοῦ ἐμοῦ γένους τὴν ἀπαρχὴν ἐν οὐρανοῖς βασιλεύουσιν. Νῦν πέπτωκε τοῦ πολεμίου τὸ κράτος, ἀπέλιπε (8) τοῦ διαδόλου τὰ μηχανήματα. Οὐκ ἔτι ταῦτα παράδεισος, ὦ διάδολε· οὐδὲ φυτοῦ τέρψις πρὸς ἀπάτην θηρεύουσα, ἵνα πάλιν λύσας μου τὸν φόβον, κυρώσῃς τὸν θάνατον. Οὐκέτι, « Γῆ εἶ, καὶ εἰς γῆν ἀπελεύσῃ, » ἀκούω· ἀλλ', εἰ καὶ γῆ εἶ, πρὸς οὐρανὸν (9) ἀπελεύσῃ διὰ τὴν τοῦ ἀνάγοντος ἀγαθότητα. Καταλιμπάνω τὸ τῶν ἁμαρτημάτων χωρίον, παραχωρῶ σοι τῆς γῆς, ἐφ' ἧς ἐτέχθην, ἐφ' ἧς ἐτράφην (10)· εἰς οὐρανὸν μετοικίζομαι, τῆς σῆς ἀπάτης ἐλεύθερος. Πάλαι μὲν οὖν σοι φυτὸν πρὸς τὴν τοῦ Ἀδάμ αἴρεσιν ἤρκεσεν, ὅτε πλήξας τῷ τοῦ ξύλου καρπῷ τὸν πρω-

D

(7) Colb., χαρίζεται. Οὐ γὰρ. Mox idem, τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, πάλιν αὐτόν. Editi et Reg., τὸ ἀνθρώπινον γένος, πάλιν αὐτό.

(8) Reg., ἐξέλιπε. Paulo post Reg. et Colb., οὐκ ἔστι ταῦτα. Editi, οὐκ ἔτι ταῦτα.

(9) Reg. et Colb., οὐρανόν. Editi, οὐρανοῦς.

(10) Ita Regius et Colbertinus. Editi vero, τὴν γῆν, ἐφ' ἧς ἐτέχθην, ἐφ' ἧς ἐτράφην. Paulo post, Colb., ἐλεύθερος γέγονα. Ibid. Reg. et Colb., Πάλαι μὲν οὖν, sed οὖν deest in editis. Mox Reg., αἴρεσιν ἤρκεσε.

τόπλαστον ἔξω γενέσθαι τῆς τοῦ παραδείσου τροφῆς κατηνάγκασας· νῦν δὲ, καὶ πᾶσαν κενώσης τὴν φάρετραν, κατὰ σεαυτοῦ φέρεις τῶν τοξευμάτων τὰ βλήματα (11). Ποῦ σοι λοιπὸν, διάβολε, τῆς παλαιᾶς ἀπάτης τὰ μηχανήματα; Ποῦ σοι ὁ σοφιστεύων ὄφις, ἵνα τὴν Εὐάν χωρίσῃ τοῦ παραδείσου, τὸ, « Ἥ δ' ἂν ἡμέρᾳ φάγητε, ἔσεσθε ὡς θεοί, » προσφθεγγόμενος; Γέγονάς (12) μοι τῶν ἀγαθῶν προφήτης ἀκούσιος. Αἷς γὰρ πρὸς ἀπάτην ὑποσχέσεσιν ἐχρήσω, ταύτας διὰ πραγμάτων ἐκέρδανα· γέγονέ μοι τῆς ἐπαγγελίας ἡ φαντασία διὰ τῆς πείρας ἀλήθεια. Ὡ θαυμάτων ἀπίστων· καὶ ξένων τῆς φύσεως! οἷς ὁ παράδεισος ἀπεκλείσθη, τοῦτοις ὁ οὐρανὸς ἠνεψύχθη. Ὁ πρὸ βραχέος ἐπὶ Πιλάτου κρινόμενος, σήμερον ἐν οὐρανῷ κριτῆς ἐνθρονίζεται. Ὁ παρὰ Ἰουδαίων γελώμενος, ἐκ δεξιῶν τοῦ Πατρὸς ἐπὶ τῶν χειρῶν κάθηται, δῆμοις ἀγγέλων ὑμνούμενος (13). Ὁ ταῖς Ἰουδαϊκαῖς ἀκάνθαις τὴν κεφαλὴν στεφανούμενος, θεϊκῆς ἀξίας διαδήματι σφίγγεται. Ὡ ποσάκις ἡ τοῦ Δαβὶδ ἐνηχοῦσα (14) κιθάρα τὰ παρόντα ἐθέσπιζεν! « Εἶπεν ὁ Κύριος τῷ Κυρίῳ μου· Κάθου ἐκ δεξιῶν μου, ἕως ἂν θῶ τοὺς ἐχθρούς σου ὑποπόδιον τῶν ποδῶν σου. » Νῦν ἀληθῶς γέγονε τὰ κρούσματα πράγματα· καὶ ἂ πρότερον ἰδεῖν ἐν μέλεσιν ἐπεθύμησε (15), σήμερον εἶδεν ἐν πράγμασι· καὶ γέγονε μελῶν ὑπουργὸς οὐρανός, τὸν παρ' ἐκείνῳ μνημονευόμενον τοῖς νῦν τοῖς ὑποδεχόμενος· καίτοι καὶ παρ' αὐτὸν τὸν τόκον οὐρανὸς ἔτι τικτομένῳ δι' ἀστέρος ὑπέκυπτεν, ὥσπερ ἐπὶ σπηλαίῳ κρυπτόμενον. Ἀλλ' ἔδει τοὺς τῆς οἰκονομίας καιροὺς καὶ ὅρους φυλάττεσθαι.

2. Ἐμοὶ μὲν θαυμάζειν ἐπέρχεται πῶς τὴν τοῦ γένους αἰσχύνην εἰς εὐδοξίαν μετέβαλε· πόσῃ Θεοῦ πρὸς ἡμᾶς ἀγανάκτησιν εἰς μεγίστην εὐμένειαν ἤνεγκεν. Ἐπλάσεν ἡμᾶς χειρὶν οἰκείαις ὁ Θεός, τροφῆς αὐτοσχεδίου κτήτορας ἐδειξε, τροφῆς ἐξουσίαν, γῆς ὑπουργίαν ἐδωκεν, ἀέρος δουλείαν, θαλάττης εὐπορίαν παρέσχeto (17), ἡλίου βολάς, σελήνης αὐγάς, ἀστέρων φοράς, ζώων πάντων ὑποταγάς. Παρῆλθέ τις ἐν μέσῳ πολέμιος διαβάλλων εἰς φθόνον Θεόν, ἔπεισεν ἀπατῶν· γίνεται τῆς ἐκείνου μερίδος ὁ ἀπαιτῶμενος, ἀντιθείας ἐνόσησε πάθος, συνέθετο λάθρα κατὰ τοῦ Θεοῦ, ἐκτείνει τὴν χεῖρα κατὰ τῶν τοῦ Θεοῦ προσταγμάτων. Ἐπιφαίνεται Θεός, ἐλέγχει τὰς παρανόμους ἐλπίδας, φεύγει τὴν θέαν ἡ τοῦ γένους ἀρχή, καὶ παραιτεῖται τὸν ἐλεγχον, ὑπὸ δένδρον κρύπτεται, φοβούμενη τὸν κτύπον ἡ παρανόμους φαντασθεῖσα θεότητα. Τῆς οὖν ἀξίας γυμνώσας Θεός, ἀπωθεῖται τοῦ παραδείσου τὸν ἄνθρωπον, μονονουχί τοιαῦτα πρὸς αὐτὸν ἀποφθεγγόμενος· Οὐκ ἐπὶ ταύταις σε (18) ταῖς ἐλπίσιν ἐτεκτηνάμην ἐγώ· οὔτε διὰ ταύτας ἐν ταῖς χειρὶ μου ταύταις διέπλασα, τὸν πηλὸν εἰς φύσιν μεταμορφώσας. Σὺ δὲ, ἦν ἔλαβες

bole, antiquæ fraudis machinamenta? Ubinam doli artifex ille serpens, qui Evam paradiso exigat, hæc dicendo: « Quacunque die commederitis, eritis sicut dii? »³⁸. » Bonorum mihi propheta fuisti vel invitus. Quibus enim ad fraudem promissis usus es, eadem re ipsa lucratus sum: promissionis phantasia experimento mihi veritas fuit. O miracula incredibilia alienaque a natura! Quibus paradisos clausus fuit, iis cælum apertum est. Qui paulo ante coram Pilato iudice steterat, hodie in cælo iudex thronum occupat. Qui a Judæis irridebatur, ad dexteram Patris sedet super cherubim et ab angelorum turba hymnis celebratur. Cujus Judaicis spinis caput coronatum est, is divinæ dignitatis diademate redimitur. O quoties Davidis cithara sonans hæc ex afflatu divino prædixit! « Dixit Dominus Domino meo: Sede a dextris meis: donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum »³⁷. » Jam plane pulsationes ac soni illi res gestæ sunt: et quod olim in canticis videre concupivit, hodie completum vidit: fuitque cælum canticorum minister, cum eum qui apud cantorem memoratur dorso suscepit suo: quanquam et ipso partus tempore nascentem tum infantem per stellam cælum respexit, quasi ante tempus festinaret eum excipere qui in spelunca latebat. Sed oportebat œconomix tempora terminosque servari.

2. Et quidem mirari subit, quæ pacto nostri generis infamiam in honorem converterit: quantam in nos Dei indignationem in quantam benevolentiam commutaverit. Nos manibus suis effinxit Deus, cibi sponte nascentis possessores constituit, voluptatis copiam, terræ ministerium dedit, aeris servitium, maris divitias præbuit, solis radios, lunæ fulgorem, astrorum influxus, animalium omnium obsequium. Per medium transiit hostis quidam, qui Deum invidiæ accusans dolo persuasit. Ad illius partes deceptus ille transit, impietatis in Deum morbo laborat, pactum clam init contra Deum, contra Dei jussa manum extendit. Apparet Deus, iniquam spem confundit, fugit conspectum ejus generis nostri origo, depellit a se crimen, sub arbore absconditur, metuitque strepitum, quæ flagitiose de deitate cogitabat. Hominem itaque Deus sua dignitate spoliatum pellit ex paradiso, tantumque non ita eum compellavit: Non ego ad hujusmodi spem te condidi; non ad eam spem te manibus meis effinxi, lutum transformans in hominis naturam. Tu vero quam a me accepisti manum, contra jussum meum

³⁸ Gen. III, 5. ³⁹ Psal. CIX, 1.

(11) Colbertinus, τὰ ἀκοντίσματα.

(12) Colbertinus, γεγονώς.

(13) Ita Regius. At Colb., γελώμενος κάθηται δῆμοις ἀγγέλων ἀνυμνούμενος. Ὁ ταῖς, etc. Editi vero, γελώμενος κάθηται δῆμιος. Ὁ ταῖς, omissis multis. Paulo post. Colb., διαδήμασι.

(14) Ita Regius et Colb. in editis ἐνηχοῦσα deest.

(15) Colb., ἦδεν ἐν μέλεσι, σήμερον. Reg. cum editis, ἰδεῖν ἐν μέ εσιν ἐπεθύμησε, σήμερον. Paulo post, editi, καὶ τὸν παρ' ἐκείνῳ, sed in Colb. καὶ deest.

(16) Ita Colb. Editi vero cum Reg., ἐπαγγόμενος.

(17) Παρέσχeto deest in Regio et Colbertino.

(18) Ita Colb. In editis vero, σε deest.

extendisti, factusque es diaboli socius, una cum illo rebellis contra Creatorem tuum. Proinde exi a dignitate tua : honorabili excede loco : terra es, et in terram reverteris : revertere ad illam, qui ea somniasti quæ te exsuperant ; regrediatur natura, matrem disce terram, morte 400 ad illam remittendus. Hæc sunt diabolicæ fraudis præmia, hæc principii generis nostri scientia, hoc miserabile drama, una cum natura nostra introivit. Sed non omnino sustinuit Creator opificium suum ita attritum cernere ; sed pudore et luctu afflictam naturam, nec non suam in creaturis errantem imaginem, miseratus est. Quid agit ergo ? Fingit alterum Adam, exque natura, naturæ patronum excitavit ; atque terram ex Virgine mutuatus, efformat in seipso ad veriore imaginem novum fetum. Effingit, atque manet, stolamque texens in utero, quasi in thalamo regio induit imaginem, ut imaginis nuditatem velaret. Eduxit enim illum fraude potentior et peccato superiorem, immortalem etiam post mortem, liberatorem ex sepulcris, qui in sepulcro fuit : atque immortalitate coronans ipsum, hodie in cælos transtulit, communem pulchritudinem creaturis tribuens, scilicet naturæ primitias.

3. An igitur, dixerit quispiam, qui tunc ira commotus erat Creator, cum recens adhuc transgressio esset, imaginem exsecratur, et cum odisset sententiam, condemnavit naturam ; nunc autem elapso tempore, deposita indignatione, animoque sedato, eum qui transgressus fuerat perhumaniter accipit ? Nequaquam, neque enim illa prius gesta, ira ; neque hæc, affectus pœnitentiæ largitus est ; sed desuper respiciens, dat ordinem rebus. Videns enim damnatione mortis prostratam naturam, et humanis doloribus paratum sepulcrum receptaculum, divitiasque inferni fore hominum prædæ, ac quotidie mortem grassari ; solvens comminationis aciem Deus, spem statim immortalitatis generi exhibet humano, raptoque ex mediis hominibus Enocho, mortem hominum superatam ostendit : docuitque mortalem naturam immortalitatis terminos accipere, atque tunc edidicit illa mortis cursum impedire : justique translatio, mortis cohibitio fuit. Id in medio luctu actum, naturam edocuit palinodiam canere, ac spem sumere meliorem. Ne autem iterum multi temporis decursus memoriam miraculi illius oblitteraret, speique vestigia deleret, animi consternationem augeret : neve mors hominibus horribilior appareret, miraculum repetit, donumque duplicat, adfuitque victor Elias adversus mortem vocatus ; qui voce nubes percurrens,

A παρ' ἐμοῦ χεῖρα, κατὰ τῆς ἐμῆς ἐξέτεινας ἐντολῆς, καὶ γέγονας διαβόλου συμμύστης, κατὰ τοῦ Ποιητοῦ συμφραζάμενος (19). Τοιγαροῦν ἐξίθι τῆς ἁγίας ἐντίμου χωροῦ μεθίστασο· γῆ εἶ, καὶ εἰς γῆν ἀπελεύσῃ. Ὑπόστρεψε πρὸς αὐτὴν, τὰ ὑπὲρ σουτὸν (20) φαντασθεῖς· ἀνακαμπτέτω πάλιν ἡ φύσις· μάθε μητέρα τὴν γῆν, θανάτῳ πρὸς αὐτὴν παραπεμπόμενος. Ταῦτα τῆς διαβολικῆς ἀπάτης τὰ ἔπαθλα ταῦτα τῆς τοῦ γένους ἀρχῆς τὰ γνωρίσματα· τοῦτο τὸ ἐλεεινὸν δράμα συνεισῆλθε (21) τῇ φύσει. Ἄλλ' οὐκ ἄχρι παντὸς ἤνεγκεν ὁ Δημιουργὸς ὁρῶν τὸ δημιούργημα συντριβόμενον· ὥκτειρε δὲ αἰδομένην καὶ πενθοῦσαν τὴν φύσιν, καὶ ἠλέησε τὴν ἐν τῇ κτίσει πλανωμένην εἰκόνα. Τί οὖν ποιεῖ ; Πλάττει πάλιν ἕτερον Ἀδὰμ, ἐκ τῆς φύσεως ἐγείρων προστάτην τῇ φύσει, καὶ χοῦν ἐκ Παρθένου δανεισάμενος, μορφοῖ πρὸς ἀληθεστέραν εἰκόνα ἐν ἑαυτῷ τὸ πλαττόμενον ἔμβρυον. Πλάττει καὶ μένει, καὶ στολὴν ὑφαίνων (22) ἐν μήτρᾳ, ὡς ἐν θαλάμῳ βασιλικῷ ἐνδύεται τὴν εἰκόνα, ἵνα τῆς εἰκόνος περιέλῃ τὴν γύμνωσιν. Ἐδείξε γὰρ ἀπάτης ἰσχυρότερον καὶ ἁμαρτίας ἀνώτερον, ἀθάνατον καὶ μετὰ θάνατον, καὶ λυτῆρα τάφων ἐν τάφῳ γενόμενον· καὶ ἀθανασία στεφανώσας, σήμερον πρὸς οὐρανοὺς ἀνεκόμισε, κοινὸν ἐγκαλλώπισμα τῇ κτίσει (23), τὴν τῆς φύσεως ἀπαρχὴν δωρησάμενος.

3. Ἄρ οὖν, εἴποι τις ἄν, ὡς τότε θυμῷ μὲν κρατούμενος ὁ Δημιουργὸς παρὰ πόδας οὔσης τῆς παραβάσεως, τὴν εἰκόνα βδελύσσεται, καὶ μισήσας τὴν γνώμην καταδικάζει τὴν φύσιν· νυνὶ δὲ χρόνῳ μεταμαθὼν τὴν ἀγανάκτησιν, μαλαχθέντος τοῦ θυμοῦ, τὸν ἡδικοῦντα φιλάνθρωπέεται ; Οὐ μένοῦν οὔτε γὰρ C ἐκεῖνα θυμὸς (24), οὔτε ταῦτα μεταμέλεια πάθους χαρίζεται· ἀλλ' ἄνωθεν ὁρῶν, τάξιν βραβεύει τοῖς πράγμασιν· ὁρῶν γὰρ τῇ τοῦ θανάτου καταδίκη τὴν φύσιν ὀκλάζουσιν, καὶ τῶν ἀνθρωπίνων ὠδίνων ἔτοιμον τὸν τάφον διάδοχον, καὶ πλοῦτον τοῦ ἔδου γινόμενον τῶν ἀνθρώπων τὴν θήραν, καὶ καθημέραν θανάτου γινόμενον παρανάλωμα (25), λύων τὴν τῆς ἀπειλῆς ἀκμὴν ὁ θεὸς, ἐλπίδα εὐθὺς, ἀθανασίας ἀνατέλλει τῷ γένει, καὶ τὸν Ἐνὼχ ἐκ μέσων ἀρπάσας, θάνατον ἀνθρώπων ἠττώμενον ἔδειξε, καὶ θνητὴν φύσιν ἐδίδασκεν ὅρους ἀθανασίας ἐκδέχασθαι, καὶ τέως θανάτου δρόμον (26) ἐμάνθανεν ἐμποδίζεσθαι καὶ ἡ τοῦ δικαίου μετάστασις, θανάτου στάσις ἐγίνετο. Τοῦτο γινόμενον ἐν μέσῳ πένθει, παλινωδία τὴν φύσιν ἐδίδασκε, καὶ χρησταῖς ἐλπίσιν ἀνίσσεται. Ἰνα δὲ μὴ χρόνος πάλιν ἐν μέσῳ ῥέων πολὺς κατακλύσῃ τὴν μνήμην τοῦ θαύματος, καὶ, τὰ τῆς ἐλπίδος ἀπαλείψας ἵχνη, τὴν ἀθυμίαν αὐξήσῃ, καὶ πάλιν ὁ θάνατος κατὰ τῶν ἀνθρώπων φοβερώτερος φαίνεται· ἀναλαμβάνει τὸ θαῦμα καὶ διπλασιάζει τὸ δῶρον, καὶ παρῆν Ἡλίας νικητὴς κατὰ τοῦ θανάτου καλούμενος,

(19) Reg., et Colb., συμφραζάμενος. Editi, συμφραζάμενος.

(20) Sic Reg. et Colb. Editi vero, ὑπὲρ αὐτόν.

(21) Colb., συνῆλθε. Infra idem, ὁρῶν τὸ δημιούργ.

(22) Reg., ἐμφαίνων.

(23) Ita Reg. et Colb. Editi vero, στεφανώσας κοινὸν ἐγκαλλ. Ibid. Reg., τῇ φύσει, pro τῇ κτίσει.

(24) Colb., Οὐ μένοῦν, οὔτε γὰρ ἐκεῖνα θυμῷ, Reg. vero, Οὐ μένοῦν οὔτε γὰρ ἐκεῖνα θυμός. Paulo post, Colb., τάξει βραβεύει.

(25) Hic locus citatur a Michaele Glyca p. 89 et 122.

(26) Colbertinus, δρόμους. Reg., δρόμος.

δε, φωνῇ τὰς νεφέλας ὑποδραμῶν, οὐρανῷ περὶ Ἀ
ἀβροχίας ἠπείλησε, καὶ ῥήματι δῆσας τὴν κτίσιν
ἡνίοχος τῶν στοιχείων ἐγένετο, γλώττῃ μικρᾷ (27)
τῆς κτίσεως συστellaς τοὺς οἴκους. Τότε τὸ μέγα
θαῦμα δεικνύται ἄνθρωπον οὐρανὸς αἰσχυρόμενος·
ἵνα γὰρ μὴ τὸ τοῦ ἀνδρὸς εὐτελὲς ὑποκλέψῃ τῆς κατὰ
τοῦ θανάτου νίκης τὴν αἴσθησιν, γνώριμον αὐτὸν
πρῶτον τῇ (28) κτίσει πάσῃ προτίθῃσι, καὶ τότε
πυρὸς ὀχλήματι ἐπιδὼς παραδόξῳ πτήσῃ καὶ δρόμῳ
κάτω καταλιμπάνει τὸν θάνατον· καὶ ἀλλάσσει τὸν
νόμον τῆς φύσεως ἡ ἀξία τῆς χάριτος. Ἀνελήφθη
γὰρ Ἡλίας ὡς εἰς τὸν οὐρανὸν, καὶ κέκραγεν ἡ
Γραφή τὸ θαῦμα, τοῖς ὅλοις αἰῶσι τῇ φωνῇ παρα-
πέμπουσα.

4. Σὺ δέ μοι λοιπὸν, ἀγαπητέ, τῆς λέξεως τὴν
ἀκρίβειαν σκόπησον· καὶ μὴ σε διαλάβῃ συλλαβῆς
γραφικῆς περιουσία καὶ δύνამις· μηδὲ τῇ τῆς λέ-
ξεως παραδρομῇ τῷ δεσπότῃ τὸν οἰκέτην νομίσης
ἰσότιμον· οὐ γὰρ εἰς οὐρανὸν Ἡλίας ἀνέρχεται,
οὐδὲ, διαδραμῶν τὸ στερέωμα, τοῖς ἐκεῖσε χωρίοις
αὐλίζεται· ἀλλ' ἄκουσον, τί φησιν ὁ ἀνάγων· « Ἐν
δὲ τῷ ἀνάγει, Κύριον τὸν Ἡλίαν, ὡς εἰς τὸν οὐρα-
νόν· » καὶ πάλιν μικρὰ λέξεις· « Ἔστησε τὸν Ἡλίαν
πρὸς τὰ ἄνω φερόμενον· Ἀρχεῖ γὰρ τῷ προφήτῃ τιμη-
θῆναι τῷ τύπῳ. Πρὸ γὰρ τοῦ δεσπότου τὸν οἰκέτην οὐ-
ρανὸς οὐχ ὑποδέχεται· « οὐδεὶς γὰρ ἀναβέβηκεν εἰς τὸν
οὐρανὸν εἰ· μὴ ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβὰς, ὁ υἱὸς τοῦ
ἀνθρώπου, ὁ ὢν ἐν τῷ οὐρανῷ. » Ἐτῆρεῖτο γὰρ τῇ
τῶν ἀνθρώπων ἀπαρχῇ διὰ τὸν τῶν ἀνθρώπων ποιη-
τὴν ὁ οὐρανός. Οὕτω μὲν οὖν τοῖς περὶ τὸν Ἐνὼχ
καὶ Ἡλίαν ὁ Θεὸς ἀγαθῇ ἐλπίδι εὐφράνας τοὺς ἀν-
θρώπους, δι' ὧν ἀνθρώποις οὔσι τὸν τοῦ ἀέρος δρό-
μον ἱππήλατον ἠπλώσεν. Οὐ μὴν ἄχρι γε τούτων
ἔστησε τῶν ὑπὲρ τὴν φύσιν τὴν πίστιν· ἀλλὰ καὶ διὰ
τῆς καθημέραν θεωρίας ἐθάδας γενέσθαι παρασκευ-
άζει τοῦ θαύματος. Τί γὰρ ποιεῖ; Προστάττει τὸν συγ-
γραφέα Μωσέα εἰκονογράφον τῆς κτίσεως γενέσθαι
καὶ διὰ σκηνῆς μιμήσασθαι τὸν ποιητὴν ἐγκελεύεται·
γῆς μὲν μίμημα καὶ τῶν ἐν τῇ γῇ τὸ τῆς σκηνῆς
πρόσωπον θεωρούμενον· τὰ δὲ τῆς σκηνῆς ἐνδοτέρῳ
διατειχίσας παραπετάσματος (ἀνθρώποις καταλείψας
ἀθέατον οὐρανοῦ τινὰ τάξιν), τῷ μὴ φαινομένῳ μέρει
χαρίζεται. Ἀλλ' οὕτως οὐρανοῦ καὶ γῆς διὰ τῶν
σχημάτων νομοθετήσας τὴν μίμησιν, τὰ ἐν ἀδύτῳ
ἄβυσσος πάλιν ἀνθρώποις εἶναι θελήσας, μόνῳ τῷ ἀρχ-
ιερατεύοντι τῶν ἀπορρήτων ἀνοίγει τὴν εἴσοδον, τῆς
εἰς οὐρανὸν ἀνόδου τὴν τοῦ τότε ἀρχιερέως εἴσοδον
τυπικῶς ἐργαζόμενος· ἵνα, ὁρῶντες οἱ τότε τὸν οὐ-
ρανὸν ἐν τύπῳ διατεμνόμενον, καὶ τὸν ἀρχιερέα μόνον
τῶν ἀβάτων κατατολμῶντα, προσεθισθῶσι τῇ θέᾳ,
καὶ μὴ πολεμῶσι τοῖς θαύμασι. Τούτων ὑπομιμνή-
σκων Ἰουδαίοις ὁ Παῦλος ὁ τῆς οἰκουμένης παιδευ-
τῆς, ἐβόα τῷ γράμματι· « Εἰς μὲν τὴν πρώτην σκη-
νὴν διὰ παντὸς εἰσίσαισι οἱ ἱερεῖς τὰς λατρείας ἐπιτε-
λοῦντες· εἰς δὲ τὴν δευτέραν ἅπαξ τοῦ ἐνιαυτοῦ,

cælo interminatus est ne plueret, atque ligata verbo
rerum natura, auriga elementorum factus est, con-
tractis parva sua lingua creaturarum gubernaculis.
Tum grande exhibetur miraculum, cælum revere-
tur hominem : nam ne hominis tenuitas sensum
victoriæ de morte reportatæ suffuraretur, eum
primo creaturis omnibus notum reddit, ac tum
ille ignitum conscendens currum, mirabili volatu
et cursu, mortem infra relinquit, mutatque na-
turæ legem dignitas gratiæ. Assumptus namque est
Helias quasi in cælum, Scripturaque miraculum
proclamavit, omnibus ipsum sæculis voce signifi-
cans.

B 4. Jam tu mihi, dilecte, vocis accurationem at-
tende, nec tibi lateant descriptæ syllabæ divitiæ
atque virtus : neque dictionem prætercurrendo,
Domino servum honore parem existimes. Non enim
in cælum Helias ascendit, neque firmamentum per-
vadens iis in locis habitat ; sed audi quid dicat, qui
sursum agit illum : « Cum autem elevaret Domi-
nus Heliam, quasi in cælum ⁴⁰ : » et rursum hæc
pauca : « Statuit Heliam in altum evectum ⁴¹. »
Sufficit enim Prophetæ ut figura honoretur. Siqui-
dem cælum non admittit servum ante Dominum :
nam, « nemo ascendit in cælum, nisi qui de cælo
descendit Filius ⁴⁰¹ hominis, qui est in cælo ⁴². »
Reservabatur enim cælum hominum primitiis pro-
pter hominum conditorem. Itaque Deus exemplo
Enochi et Eliæ bona spe homines exhilaravit,
quia homines cum essent, illis aeris cursum per-
vium reddidit. Neque tamen eo constitit, ut fidem
daret iis quæ sunt supra naturam, sed quotidiano
aspectu homines miraculo assuescere parat. Quid
enim agit ? Jubet scriptorem Mosen imaginem re-
rum creaturarum depingere, et per tabernaculum imi-
tari Creatorem ; ita ut terræ quidem ac terrenorum
effigies sit tabernaculi facies : interiora vero ta-
bernaculi, velis obducta (hominibus cæli quemdam
ordinem occultum relinquens) parti cæli quæ non
apparet attribuit. Atque sic cæli terræque imagi-
nem figuris adumbrari jubens, atque volens ut quæ
in adyto erant hominibus inaccessa essent, soli
pontifici secretorum aperit ingressum : sioque effi-
cit ut ingressus pontificis accensus in cælum sit
figura ; ut tunc populi cælum videntes in figura
D apertum, et solum pontificem ad inaccessa pene-
trare audentem, spectaculo assuefierent, neque
miraculis repugnarent. Hæc Judæis commemorans
Paulus doctor orbis, scripto exclamat : « In priori
quidem tabernaculo semper introibant sacerdotes,
sacrificiorum officia consummantes : in secundo
autem semel in anno solus pontifex, non sine san-
guine, quem offert pro sua et pro populi ignoran-
tia. Christus autem adveniens pontifex futurorum

⁴⁰ IV Reg. II, 1. ⁴¹ ibid. 11. ⁴² Joan. III, 13.

(27) Ita Regius et Colbertinus rectius quam edi-
ti, qui habent, ὁ μακρῶς.

(28) Regius et Colb. πρῶτον τοῖς περὶ αὐτὸν τῇ
etc.

honorum, per amplius et perfectius tabernaculum, non manufactum, id est, non hujus creationis : neque per sanguinem taurorum et hircorum ; sed per proprium sanguinem introivit semel in sancta⁴³. » Et rursum paucis interjectis : « Non enim in sancta manufacta introivit Christus, exemplaria verorum ; sed in ipsum cœlum, ut appareat nunc vultui Dei pro nobis⁴⁴. »

σιδός, ἀντίτυπα τῶν ἀληθινῶν· ἀλλ' εἰς αὐτὸν τὸν οὐρανὸν νῦν ἐμφανισθῆναι. τῷ προσώπῳ τοῦ Θεοῦ ὑπὲρ ἡμῶν. »

5. Ita novit ; Deus vel figuris confundere incredulos, et miraculis miracula confirmare. Sic Christus ascendit in cœlum : sic figuras ipsa veritate complevit. Oportebat igitur resurrectioni Salvatoris ascensum adjungi, et victorem inferni cœlum statim occupare. Sed ne celeritas sensum tolleretur gestarum, tempore quodam miracula vult imprimi in apostolorum mentibus per contemplationem, et assiduo oculorum aspectu animæ fidem insinuare. Convalescit cum discipulis, cibum sumit, licet eo minime indigeat : præbet corpus palpandum, atque veritatis testes non solum oculos sed etiam digitos admittit. Diuturnitate igitur præsentis levat phantasie suspicionem, ac quæ par erat de discessu suo cum apostolis locutus, discipulos ascensus sui testes admittit. Oportuit enim miraculorum præcones indubitata ferre prædicatarum rerum notitiam. Elevabatur itaque Salvator, videbant inferius discipuli : nubes autem pedibus succurrens, vehiculum eo in cursu fuit. O inaudita miracula ! Aer pervaditur, æther suscipit, angeli accurrentes triumphalibus canticis concelebrant : spectaculo attonitos discipulos festum celebrare suadent : « Quid statis aspicientes in cœlum⁴⁵ ? » Quid statis ? miraculum prædicate per orbem, discessu adventum : « sic veniet, quemadmodum vidistis eum euntem in cœlum⁴⁶. » His auditis vocibus ; Paulus vocis suæ tubas emittit, scriptis exclamans suis : « Nostra conversatio in cœlis est, unde et Salvatorem exspectamus Dominum Jesum Christum⁴⁷. » His homines adjicit dicens : « Rapiuntur in nubibus in aera, in occursum Domini⁴⁸. » Etenim **402** justī fulgebunt sicut splendor firmamenti. Ex dominica igitur Assumptione Salvatoris nostri et Domini et veri Dei Jesu Christi, simili spe lætificati dicamus illi : « Quam magnificata sunt opera tua, Domine ! omnia in sapientia fecisti⁴⁹. » Tibi gloria et imperium cum Patre et Spiritu sancto, nunc et semper et in sæcula sæculorum. Amen.

σοφία ἐποίησας· » ὅτι σοι ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος σὺν τῷ Πατρὶ καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

μόνος, ὁ ἀρχιερεὺς, οὐ χωρὶς αἵματος, ὃ προσφέρει ὑπὲρ ἑαυτοῦ καὶ τῶν τοῦ λαοῦ ἀγνοημάτων. Χριστὸς δὲ παραγενόμενος ἀρχιερεὺς τῶν μελλόντων ἀγαθῶν, διὰ τῆς μείζονος καὶ τελειότερας σκηνῆς, οὐ χειροποιήτου, τουτέστιν, οὐ ταύτης τῆς κτίσεως· οὐδὲ δι' αἵματος ταύρων καὶ τράγων· διὰ δὲ τοῦ ἰδίου αἵματος, εἰσῆλθεν ἐφάπαξ εἰς τὰ ἅγια. Καὶ πάλιν μετὰ βραχείας· « Οὐ γὰρ εἰς χειροποίητα ἅγια εἰσῆλθεν ὁ Χριστός· »

5. Οὕτως οἶδε καὶ τύποις ἐντρέπειν τοὺς ἀπίστους ὁ Θεός, καὶ θαύμασι (29) πιστοῦσθαι τὰ θαύματα. Οὕτω Χριστὸς ἀνῆρχετο εἰς οὐρανόν· οὕτω τοὺς τύπους ἔργῳ ἀληθείας ἐκύρωσεν. Ἔδει μὲν οὖν συνάπτεσθαι τῇ ἀναστάσει τοῦ Σωτῆρος τὴν ἀνοδὸν, καὶ τὸν τοῦ ᾄδου νικητὴν εὐθὺς τὸν οὐρανὸν ὑποδέξασθαι. ἀλλ' ἵνα μὴ τὸ ταχὺ τῶν γενομένων κλέψῃ τὴν ἀσθησιν, παγῆναι τῷ χρόνῳ βούλεται τοῖς ἀποστόλοις διὰ τῆς θεωρίας τὰ θαύματα, καὶ τῇ συνεχεῖ τῶν ὁμμάτων προσβολῇ τῇ ψυχῇ παραπέμψαι τὴν πίστιν. Συνεστίαται τοῖς μαθηταῖς, ἀπολαβεῖ (30) τροφῆς, ἀνενδεῆς ὢν, συγχωρεῖ ψηλαφᾶσθαι τὸ σῶμα, μάρτυρας τῆς ἀληθείας οὐκ ὀφθαλμοὺς μόνον, ἀλλὰ καὶ δακτύλους ἐφελεόμενος. Λύσας οὖν τῆς φαντασίας τὴν ὑποψίαν τῷ χρόνῳ τῆς παρουσίας, καὶ τὰ πρὸς τὴν ἀποδημίαν εἰκότα τοῖς ἀπυστόλοις φθεγξάμενος, θεατὰς τῆς ἀνόδου τοὺς μαθητὰς ἀπεργάζεται. Ἔδει γὰρ τῶν θαυμάτων τοὺς κήρυκας, ἀνενδοίαστον φέρειν τῶν κηρυττομένων τὴν γνῶσιν. Ἀνῆγετο μὲν οὖν ὁ Σωτὴρ· ἔβλεπον δὲ κάτωθεν οἱ μαθηταί· νέφος δὲ τοὺς πόδας ὑποδραμῶν, ὄχημα πρὸς τὸν δρόμον ἐγένετο. Ὡς παραδόξων θαυμάτων ! Ὁ ἀνὴρ διοδεύεται, αἰθὴρ διαδέχεται, ἄγγελοι συμπαρατρέχοντες ἄσμασιν ἐπινικίοις ἐπανηγύριζον· ἐκπεπληγμένους τῇ θεᾷ τοὺς μαθητὰς ἐορτάζειν ἔπειθον· « Τί ἐστήκατε ἐμβλέποντες (31) εἰς τὸν οὐρανόν ; » Τί ἐστήκατε ; τῷ κόσμῳ τὸ θαῦμα κηρύξατε, τῇ ἀποδημίᾳ τὴν παρουσίαν· οὕτως ἐλεύσεται, ὃν τρόπον ἐθεάσασθε αὐτὸν πορευόμενον εἰς τὸν οὐρανόν. Τούτων ἀκούσας τῶν φωνῶν ὁ Παῦλος, τῆς φωνῆς ἀφίησι τὰς σάλπιγγας, διὰ τῶν γραμμάτων κεκραγώς· « Ἡμῶν τὸ πολίτευμα ἐν οὐρανοῖς ὑπάρχει, ἐξ οὗ καὶ Σωτῆρα ἀπεκδεχόμεθα Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν. » Τούτοις προστίθεται τοὺς ἀνθρώπους λέγων, ὅτι « Ἀρπαγῆσονται ἐν νεφέλαις εἰς αἴρα, εἰς ἀπάντησιν τοῦ Κυρίου. » Καὶ γὰρ οἱ δίκαιοι ἐκλάμπουσιν ὡς ἡ λαμπρότης τοῦ στερεώματος. Ἐκ τῆς δεσποτικῆς τοίνυν ἀναλήψεως τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν καὶ Κυρίου, καὶ ἀληθινοῦ Θεοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, τὰς ὁμοίας ἐλπίδας τρυφήσαντες, λέγωμεν πρὸς αὐτόν· « Ὡς ἐμεγαλύνθη τὰ ἔργα σου, Κύριε ! πάντα ἐν

τῷ Πατρὶ καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

⁴³ Hebr. ix, 6, 7, 11, 12. ⁴⁴ ibid. 24. ⁴⁵ Act. i, 11. ⁴⁶ ibid. ⁴⁷ Philipp. iii, 20. ⁴⁸ I Thess. iv, 16. ⁴⁹ Psal. ciii, 24.

(29) Regius, θαύματι. Paulo post, Reg. τοὺς τύπους ἔργα.

(30) Regius, ἀπολαβεῖ, cum codice quodam Bibliothecæ Palatinæ, quo interdum usi sunt Comme-

liniani. Editi, ἀπολάβει. Ibid. Reg. habet, τῆς τρυφῆς.

(31) Regius codex, βλέποντες.

ADMONITIO IN ENCOMIUM IN SANCTUM ANDREAM.

Hec Encomium nunc primo prodit in lucem ex schedis eruditissimi nobisque amicissimi viri Toinardi, quas ille sibi ab Hispania transmissas per excellentissimum domn. Gasparem de Mendoza et Segovia, marchionem de Mondejar, nobiscum perhumaniter communicavit. Ad Athanastum porro minime pertinere iudicabit quisquis Athanasianæ orationis vel tantillum peritus fuerit. Non est enim ea dignitate, iudicio, gravitate, quæ in veris elucent Athanasii operibus. Exstat hic Sermo in codice Colbertino 847, tribuiturque Basilio Seleuciensi, cujus sane stylum magis refert quam Athanasianum. Codex autem est septingentorum circiter annorum.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΕΓΚΩΜΙΟΝ ΕΙΣ ΤΟΝ ΑΓΙΟΝ ΑΝΔΡΕΑΝ ΤΟΝ ΑΠΟΣΤΟΛΟΝ.

S. P. N. ATHANASII

ENCOMIUM IN SANCTUM ANDREAM APOSTOLUM.

1. Ὅρων τὴν λαμπρὰν ταύτην ἀγέλην τοῦ Πνεύματος καὶ εἰς τὸ γαληνὸν ἀληθῶς καὶ ἀκύναντον πέλαγος, ἀποστολικὴν ὑπερβεβλημένην σγχήνην (32), τῆς δεσποτικῆς φωνῆς ὑπομιμνήσκομαι βοώσης· « Δεῦτε ὀπίσω μου, καὶ ποιήσω ὑμᾶς ἀλιεῖς ἀνθρώπων. » Ὡ φωνῆς ἐνεργοῦς! Ὡ ῥημάτων διὰ πραγμάτων γνωριζομένων! Ὡ τῆς ἀληθοῦς ὑποσχέσεως καθ' ἡμέραν αὐξανομένης! Τίνος γὰρ ἡ πολυάνθρωπος αὕτη θήρα; Τίς ὁ τὴν περιφανῆ ταύτην ἀθροίσας πανήγυριν, ἢ δῆλον, ὡς ὁ περιφανῆς τῶν ἀποστόλων Ἀνδρέας; ὁ ἀπλώσας τῆς γλώττης καὶ τῆς μνήνης τὰ θήρατρα· ἵνα, τὴν ἱερὰν ταύτην ἐμπλήσας ὀλκάδα τοῖς ὁἰαζὶ τῆς ἀποστολῆς (33), πρὸς οὐρανὸν ἰθύνῃ τὸ σκάφος. Καὶ ποῖα τὰ τῆς ἄγρας πρωτεῖα; Ποῖα δὲ τῶν καμάτων τὰ ἀκροθίνια; Οἱ τὸν τῆς ἱερωσύνης περίβολον ταῖς ἀρεταῖς περιφαιδρύνοντες (34). Οἱ πρῶτοι τὰς ἀποστολικὰς ταύτας ὑπερθέντες ἀγκάλας, καὶ τοὺς ἔξω πλανωμένους πρὸς σωτηρίαν ἀγρεύσαντες. Ἀλλ' ἡ καὶ τῆς παρούσης ἡμῖν πανηγύρεως ὁ μέγας οὗτος Ἀνδρέας τὰς προφάσεις δέδωκεν· ἀλλ' ὁ γε πᾶς τῶν ἀποστόλων συνεκτιμᾶται χορός. Οὐς γὰρ ἡ χάρις συνῆψεν, οὐ διίστησι τόπος. Καὶ καθάπερ εἴ τις τῶν ἐκ πολυτελείας διηνθισμένων λίθων ἐπαινεῖν ἐθελήσειε στέφανον, ὅτου ἦν τοῖς ἐπαίνοις περιδράζηται μέρους, τὸν ὅλον συνθυμάζει τοῖς μέρεσι· ἡ καθάπερ, χρυσὴν τινα σειρὰν ὁρῶν τις, ὅπη ἂν ἄψαιτο, τὸ πᾶν συνεκίνησεν· οὕτω καὶ ὁ πρὸς ἓνα τῶν ἀποστόλων λόγος βαδίζων δι' αὐτοῦ συνέχει τοὺς ἅπαντας κατὰ τὴν τοῦ θεσπεσίου Παύλου φωνήν· « Εἰ χαίρει ἓν μέλος, συγχαίρει πάντα τὰ μέλη. » Ποῖαν γὰρ ἦν μελῶν ἀρμονίαν οὕτως ἡ φύσις ἐξύφηνεν, ὡς τὴν τῶν ἀποστόλων χορείαν ἡ τοῦ

A 1. Præclarum videns Domini gregem, sagenamque apostolicam, tranquillo ac nullis tempestatibus agitato pelago injectam, Dominicæ vobis recordor clamantis; « Venite post me, et faciam vos fieri piscatores hominum⁵⁰. » O efficacem vocem! O verba rebus ipsis comprobata! O veracem promissionem in dies auctam! Cujusnam hæc tam copiosa hominum venatio? Quis illustrem hujusmodi coegit cœtum? Annon palam est inter apostolos illustrem id præstitisse Andream? qui cum linguæ, tum memoriæ venabula explicavit: ut hac sacra impleta navicula, apostolatus sui gubernaculis scapham dirigat ad cœlum. Ecquænam in venatione primas habent? Quænam laborum ejus primitiæ sunt? Qui sacerdotii ambitum virtutibus exornant. B Qui primi apostolicis hisce ulnis impositi sunt, et qui extra vagantes errantesque ad salutem venati sunt. Plane nobis præsentis celebritatis magnus ille Andreas occasiones dedit: sed totus apostolorum chorus in partem honoris venit. Quos enim gratia conjunxit non separat locus. Ac quemadmodum si quis coronam lapillis pretiosis coagmentatam laudare velit, quamcunque partem laudibus extollat, totum una cum parte illa miratur: aut quemadmodum si quis auream videns catenam, quacunque eam parte tangat, totam commovet: ita sermo de quovis apostolorum factus, omnes plane spectat apostolos, juxta divini Pauli vocem: « Si gaudet unum membrum, congaudent omnia membra⁵¹. » Quam enim membrorum compagem ita natura colligavit, ut apostolorum chorum Spiritus gratia copulavit? Nam una plane gratia, est, quæ

⁵⁰ Matth. iv, 19. ⁵¹ I Cor. xii, 26.

(32) Colb. ἀποστολικῇ νῦν περιβεβλημένην σγχήνην.

(33) Colb. τῆς ἀποστολικῆς χάριτος, εἰς οὐρ.

(34) Colbertinus, καταφαιδρύνοντες.

apostolos ad militiam exercitumque Domini cogit.

2. Age ergo, omnes una, ac per omnes illos singulos admiremur. Andreas qui ex apostolica ἀνδρεία, id est virtute, nomen sortitus est, qui primus Dominum sibi magistrum ascripsit, apostolici chori initium : qui ad adventum Domini perspicendum acuta fuit oculorum acie : qui Joannis disciplinam cum Christi doctrina commutavit : sigillum verborum Baptistæ. Erat **403** enim discipulorum Joannis clarissimus ; fulgore lucernæ lucis veritatem perquirens, ac velut in sub obscuris radiis, Christi splendoribus assuefactus. Sed hactenus Joannes Jordanis in fluentis stans, Judæorum greges baptizaverat, præceptis Mosis remedium levamenque in aquis præparans, scilicet pœnitentiam, Mosaicique gladii aciem fluctibus resecans. Quibus enim legis transgressio mortem pepererat, hos præreptos Baptista, pœnitentia præmisit (ac præparavit.) Quia enim nondum aderat qui mortem abrogaret, quadam ceu dilatione per baptismum obtenta, mors leniebatur, invitam erga homines clementiam per pœnitentiam edocta. Cum autem advenit Dominus œconomix sapientia absconditus, occultavit ipse quoque amictu mortali dignitatis splendorem. Cum id probe nosset Joannes se doctorem statim in satellitem convertit, contractaque manu, præsentis (Domini) præco factus est : « Ecce Agnus Dei, qui tollit peccatum mundi ⁵². » Hic, ait, est qui liberat a morte. Hic est qui tollit peccatum. Ego vero ut sponsi ductor, non ut sponsus missus sum. Satelles non Dominus veni.

3. Hisce verbis stimulatus apostolorum clarissimus Andreas, magistro relicto, ad eum qui prædicabatur accurrit : acceptoque verbi vexillo, Joannis lingua velocior efficitur : Dominumque adiens, ipso habitu desiderium exhibet, abducto secum cursus comite Joanne evangelista : ambo lucerna relicta, ad solem properant. Andreas prima apostolorum plantatio : hic disciplinæ Christi portas aperuit : primus prophetiæ agriculturæ fructus decerpsit, omniumque spei præcurrens, prior eum quem omnes exspectabant complexus est. Primus ostendit legis præcepta certo temporis spatio circumscripta esse. Primus Mosis linguam cohibuit, nec passus est ut post Christum ea loqueretur : non quod doctorem Judæorum contumelia afficeret, sed quod majore mittentem quam missum in honore haberet : imo prior visus est Mosen honorare, cum primus norit eum quem ille prædixerat : « Prophetam, » inquit, « suscitabit vobis Dominus Deus noster ex fratribus vestris sicut me : ipsum audite ⁵³. »

Legem recusat legi obsequens. Audivit Moysen dicentem : « Ipsum audite : » audivit Joannem clamantem : « Ecce Agnus Dei ; » atque illo ostenso ad eum sponte accessit. Cum cognosceret autem pro-

A Πνεύματος χάρις συνήρμοσε ; Μία γὰρ ὄντως χάρις, ἡ τοὺς ἀποστόλους τῷ δεσπότη στρατολογήσασα.

2. Δεῦρο οὖν ἐπὶ τοὺς πάντας, καὶ διὰ πάντων τὸν καθ' ἓνα θαυμάσωμεν. Ἀνδρέας ὁ τῆς ἀποστολικῆς ἀνδρείας ἐπώνυμος, ὁ πρῶτος διδάσκαλον τὸν δεσπότην ἐπιγραφάμενος· ἡ τῆς ἀποστολικῆς χορείας ἀρχὴ· ὁ πρὸς τὴν δεσποτικὴν παρουσίαν ὀξυδερκῆς, ὁ τῆς Ἰωάννου μαθητείας τὴν Χριστοῦ διδασκαλίαν ἀνταλλάξάμενος· ἡ τῶν τοῦ Βαπτιστοῦ ῥημάτων σφραγίς. Ἦν μὲν γὰρ τῶν Ἰωάννου μαθητῶν ὁ δοκιμώτατος· ἐν λυχνιαίῳ φέγγει ζητῶν τοῦ φωτὸς τὴν ἀλήθειαν, ὥσπερ τις ἐν ἀμυδροτέραις αὐγαῖς πρὸς τὰς Χριστοῦ μαρμαρυγὰς ἐθιζόμενος. Ἀλλ' ὁ μὲν Ἰωάννης τέως τοῖς Ἰορδάνου νάμασιν ἐφειστώς τὰς Ἰουδαίων ἀγέλας ἐθάπτιζε, τοῖς Μωσέως προστάγμασιν ἀντιφάρμακον ἐν ὕδασι κατασκευάζων μετάνοιαν, καὶ Μωσαϊκοῦ ξίφους τὴν ἀκμὴν ἀνακόπτων τοῖς ρεύμασιν. Οἷς γὰρ ἡ τοῦ νόμου παράβασις θάνατον ἔτεκε, τούτους προεξαρπάζων ὁ Βαπτιστὴς τῇ μετανοίᾳ προέπεμπεν (35). Ἐπειδὴ γὰρ μήπω παρῆν ὁ καταλύων τὸν θάνατον, ταῖς διὰ τοῦ βαπτίσματος ὑπερθέσεσιν ὁ θάνατος ἐπραΰνετο, ἀκουσίον φιλανθρωπίαν διὰ μετανοίας ἐκπαιδευόμενος. Ὅτε δὲ παρῆν ὁ δεσπότης κρυπτόμενος τῇ τῆς οἰκονομίας σοφίᾳ, καὶ κρύπτων τῆς ἀξίας τὴν ἀστραπὴν ἐν περιβολαίῳ θνητῷ, γνοὺς ὁ Ἰωάννης, εὐθὺς τὸν παιδευτὴν εἰς δορυφόρον μετέβαλε, καὶ τὴν χεῖρα συστείλας κῆρυξ τοῦ παρόντος ἐγένετο· « Ἴδε, ὁ Ἀμνὸς τοῦ Θεοῦ, ὁ αἴρων τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου. » Οὗτος, φησὶν, ὁ τοῦ θανάτου λυτῆρ. Οὗτος ὁ τῆς ἁμαρτίας ἀναιρέτης. Ἐγὼ δὲ νυμφαγωγὸς, οὐ νυμφίος ἀπέσταλμαι. Δορυφόρος, οὐ Δεσπότης ἐλήλυθα.

3. Τούτοις τοῖς ῥήμασιν ὁ τῶν ἀποστόλων περιφανέστατος Ἀνδρέας νυττόμενος, τὸν παιδευτὴν καταλείψας πρὸς τὸν κηρυττόμενον ἔδραμε· καὶ δεξάμενος τοῦ λόγου τὸ σύνθημα, γίνεται τῆς Ἰωάννου γλώσσης ὀξύτερος· καὶ τῷ Δεσπότη προσελθὼν, ἐδείκνυ τὸν πόθον τῷ σχήματι, κοινωνὸν τοῦ δρόμου τὸν εὐαγγελιστὴν Ἰωάννην συναπαγόμενος· καὶ ἄμφω, τὸν λόχον ἀφέντες, ἐπὶ τὸν ἥλιον φέρονται. Ἀνδρέας ἡ πρώτη τῶν ἀποστόλων φυτεία· οὗτος ἀνέφξε τῆς Χριστοῦ μαθητείας τὰς πύλας· πρῶτος τῆς προφητικῆς γεωργίας τοὺς καρποὺς ἐτρύγησε, καὶ τὰς ἀπάντων ἐλπίδας ὑπερδραμῶν, πρῶτος τὸν παρὰ πάντων προσδοκώμενον περιπτύσσεται. Πρῶτος ἔδειξε τὰ τοῦ νόμου προστάγματα προθεσμίᾳ μετρούμενα. Πρῶτος τὴν Μωσέως ἔστησε γλῶτταν, μετὰ Χριστὸν λαλοῦσης οὐκ ἀνασχόμενος, οὐχ ὑβριζόμενος, οὐχ ὑβρίζων τῶν Ἰουδαίων τὸν παιδευτὴν· ἀλλὰ προτιμῶν τοῦ πεμφθέντος τὸν πέμψαντα· μᾶλλον δὲ πρῶτος ὥφθη τὸν Μωσέα τιμῶν· πρῶτος ἐπέγνω τὸν ὑπ' ἐκείνου προφητευόμενον· « Προφήτην ὑμῖν ἀναστήσει Κύριος ὁ Θεὸς ἡμῶν ἐν τῶν ἀδελφῶν ὑμῶν ὡς ἐμέ· αὐτοῦ ἀκούετε. » Ἡραιοτεῖται τὸν νόμον τῷ νόμῳ πειθόμενος. Ἦκουσε Μωσέως λαλοῦντος· « Αὐτοῦ ἀκούετε. » Ἦκουσεν Ἰωάννου βοῶντος· « Ἴδε ὁ Ἀμνὸς τοῦ

⁵² Joan. i, 29. ⁵³ Deut. xviii, 15.

(35) Colbertinus, παρεπεμπεν.

Θεοῦ· » καὶ γέγονε πρὸς τὴν δεῖξιν αὐτόμολος. Ἐπιγνοὺς δὲ τὸν προφητευθέντα προφήτην, χειραγωγεῖ τὸν ἀδελφὸν πρὸς τὴν εὕρεσιν. Ἀγνοοῦντι τῷ Πέτρῳ τὸν θησαυρὸν δείκνυσιν· « Εὗρήκαμεν τὸν Μεσσίαν » ὃν ἐποθοῦμεν. Οὐ τὴν παρουσίαν ἠλπίσαμεν, τούτου τὴν θεωρίαν ἀρπάσωμεν. Εὗρήκαμεν ὃν προφητικαὶ βοῶσαι σάλπιγγες ἀναμένειν ἐκέλευον. Ἦνεγκεν ὁ χρόνος ὃν ἡ χάρις ἐκήρυττεν, ὃν ἠλπίσεν ὁ πόθος ἰδεῖν ὅμμασιν. Εὔρε γάρ, φησὶν, οὗτος τὸν ἀδελφὸν τὸν ἴδιον Σίμωνα, καὶ μερίζεται πρὸς αὐτὸν τῆς θεωρίας τὸν θησαυρὸν. Χειραγωγεῖ πρὸς τὸν δεσπότην τὸν Πέτρον. Ὡ παραδόξου θαύματος! Οὕτω μαθητῆς Ἀνδρέας καὶ καθηγητῆς ἀνθρώπων καθίσταται. Ἀπὸ τοῦ διδάσκειν τοῦ μανθάνειν ἀπήρξατο· ἀρπάζει τῆς ἀποστολῆς τὴν ἀξίαν. Εὗρήκαμεν τὸν Μεσσίαν. Ὡ πόσας νύκτας ἀύπνους ἀνύσαντες παρὰ τοῖς Ἰορδάνου ρεῖθροις, νῦν ὃν ἐποθοῦμεν εὗρήκαμεν! Οὐκ ἦν βραδὺς μετὰ τὴν φωνὴν ὁ Πέτρος· Ἀνδρέου γὰρ ἦν ἀδελφός· καὶ θερμῇ τῇ γνώμῃ τὰς ἀκοὰς ἐκπετάσας ἠπείγετο.

4. Λαβὼν τὸν Πέτρον ὁ Ἀνδρέας τῷ Δεσπότη προσάγει τὸν μεριστὴν τῆς φύσεως, κοινωνὸν τῆς μαθητείας ἀπεργασάμενος. Τοῦτο πρῶτον Ἀνδρέου κατόρθωμα. Ἡῤῥησε τῶν ἀποστόλων τὸν ἀριθμὸν· προσήνεγκε Πέτρον, ἵν' εὗρη Χριστὸς τὸν τῶν μαθητῶν κορυφαῖον. Ὡστε καὶ ἐν οἷς ὕστερον εὐδοκιμῶν ὁ Πέτρος εὐρίσκεται, παρὰ Ἀνδρέου τῆς εὐδοκιμήσεως ἔχει τὰ σπέρματα. Ἀλλ' ἡ τῶν ἐπαίνων ἰσορροπία ἐξ ἐκατέρων πρὸς ἀλλήλους ἀντίδοσις γίνεται. Οἰκειοῦνται γὰρ τὰ ἀλλήλων ἀγαθὰ, καὶ τοῖς ἀλλήλων ἀγαθοῖς ἐναδρόνουνται. Πόσῃν γοῦν ἦνεγκε τοῖς πᾶσι χαρὰν ὁ Πέτρος πρὸς τὰς δεσποτικὰς ἐρωτήσεις δξέως ἀποκρινόμενος, καὶ λύσας σιωπὴν μαθητῶν ἐρυθριώσαν· « Τίνα με λέγουσιν οἱ ἄνθρωποι εἶναι; » Καὶ ὡς αὐτὸς ὢν τῶν ἐρωτηθέντων ἡ γλῶττα, ἡ ὡς ἀπάντων ἐν ἐκείνῳ λαλούντων, μόνος ὑπὲρ πάντων ἐφθέγγετο· « Σὺ εἶ ὁ Χριστὸς ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος, » μιᾷ φωνῇ καὶ τὸν οἰκονομοῦντα, καὶ τὴν οἰκονομίαν ἀποφθεγγάμενος. Ὡ συμφωνίας ῥημάτων! οἷς γὰρ Ἀνδρέας τὸν Πέτρον ἐχειραγώγησε ῥήμασι, τούτοις ἀνωθεν ὁ Πατὴρ τὸν Πέτρον ἐνηχῶν καθυπέγραψεν. Ἐκεῖνος ἔλεγεν· « Εὗρήκαμεν τὸν Μεσσίαν. » Ὁ πατὴρ ὑπέβαλλε λέγων· « Σὺ εἶ ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος· » μόνος οὐχὶ ταῦτα πρὸς τὸν Πέτρον ἐγκελευσάμενος· Φθέγγαι, ὦ Πέτρε, τὰς Ἀνδρέου φωνὰς ἐρωτώμενος· φάνηθι τοῦ διδασκάλου πρὸς ἀπόκρισιν ἐτοιμότερος. Οὐκ ἐψεύσατο πρὸς σὲ λέγων· « Τὸν Μεσσίαν εὗρήκαμεν. » Σὺ, τὴν Ἑβραϊδα φωνὴν εἰς Ἑλλάδα μεταστήσας, ἀναβόησον· « Σὺ εἶ ὁ Χριστὸς ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος. » Ὅρᾳς ὅσοις εὐθὺς ἐν προοιμίῳ τῆς μαθητείας ὁ Ἀνδρέας ἐγκαλλωπίζεται.

5. Ἀλλ' ἐπειδὴ τὰς πόλεις καταλιμπάνων ὁ Σωτὴρ περιενόσται τὴν ἔρημον, συμπεριήει αὐτῷ τῶν ἀνθρώπων τὰ γένη, μηδὲ πρὸς βραχὺ τὸν χωρισμὸν ὑπομένοντα. Ἦν ἐν ἐρημίᾳ καὶ τροφῆς ἀπορία, καὶ ἡ γαστήρ οὐκ ἐσπένδετο. Ὁ δὲ Σωτὴρ, τῆς ἐρήμου λαβόμενος, θαῦμα παλαιὸν ἀνεζωπύρει· καὶ τῶν ἐν

A phetam illum prophetia prænuntiatum, fratrem secum adducit ut inquiret. Ignoranti Petro thesaurum ostendit: « Invenimus Messiam⁵⁴ » quem desiderabamus. Cujus adventum speravimus, hujus conspectum occupemus. Invenimus eum quem propheticae clangentes tubæ exspectare jubebant. Tulit tempus eum quem gratia prædicavit, quem amor se oculis visurum speravit. Nam invenit, inquit, fratrem suum Simonem, atque cum eo dividit hujus spectaculi thesaurum. Adducit Petrum ad Dominum. O stupendum miraculum! Nondum discipulus est Andreas, et hominum ductor constituitur. A docendo discere incæpit: apostolatus dignitatem rapit. Invenimus Messiam. O quot insomnibus ductis ad fluentia Jordanis noctibus, jam quem optabamus invenimus! Nequaquam fuit Petrus post eam vocem tardus: Andreae quippe frater erat, ac fervens proposito apertis auribus properabat.

4. Assumpto Andreas Petro, Domino adducit naturæ et sanguinis consortem, ut disciplinæ participem efficeret. Hoc primum fuit præclarum Andreae facinus. Auxit numerum discipulorum, obtulit Petrum, ut inveniret Christus discipulorum coryphæum. Quare ubi deinceps Petrus præclare se gessit, ab Andrea præclare gestorum semina nactus erat. Sed mutuo et æqualiter alterutrius laudes in alterum redundant. Propria enim utrique sunt alterius bona, ac alter 404 alterius bonis gloriatur. Quantam porro omnibus lætitiā Petrus attulit, cum sciscitanti Domino statim respondit, silentiumque discipulorum tum erubescantium ille solvit? « Quem me dicunt homines esse? »⁵⁵ Tum quasi lingua ipse fuisset eorum qui interrogabantur, aut quasi omnes in ipso loquerentur, solus pro omnibus locutus est: « Tu es Christus Filius Dei vivi, » una voce et eum qui dispensabat, et dispensationem declarans. O verborum concentus! Quibus enim Andreas verbis in adducendo Petro est usus, iisdem Pater Petro inspiratis subscripsit. Dixit ille: « Invenimus Messiam. » Pater ea exsuperans suggerit dicens: « Tu es Christus Filius Dei vivi⁵⁶, » tantum non isthæc Petro jubens: loquere Petre Andreae voces, cum interrogaberis: appare magistro ad responsionem paratior. Non mentitus est tibi, cum dixit: « Invenimus Messiam. » Tu Hebraicam linguam in Græcam vertens, exclamato: « Tu es Christus Filius Dei vivi. » Viden' quantis Andreas sub ipsum disciplinæ exordium ornamentis decoretur?

5. Verum quando Salvator, relictis civitatibus, desertum circuibat, hominum turbæ una cum eo procedebant, ne ad breve quidem tempus ejus separationem ferentes. Desertus erat locus, cibi penuria, venterque non implebatur. At Salvator assumpto antiquo illo deserti miraculo, idipsum re-

⁵⁴ Joan. i, 41. ⁵⁵ Matth. xvi, 13. ⁵⁶ Ibid. §16.

novavit : ac rursum miraculorum olim in deserto editorum desertum testem efficit ; convivatoresque protulit discipulos, et ad illas levis apparatus dapibus turbas invitat. Apostolorum porro cœtum ejusmodi penuria turbabat, seseque mutuo respicientes, nec cogitantes id quod futurum erat, humanis ratiociniis fluctuabant. Alius discipulorum aliud proferebat, quo præsentem penuriam certam indicarent. Andreas vero eorum quæ suppeterent vilitatem paucitatemque commonstrans, miraculi occasiones, ignarus licet, Salvatori præbuit. Quid enim ait ? Non sunt nisi quinque panes et pisciculi pauci. Quid igitur Salvator ? Afferte mihi ipsa huc. Illaque paucitatis ciborum confessio magnæ honorum copiæ causa fuit.

6. Sed etiam ipse Dominus cum suam in terra commemorationem perfecisset, atque sat temporis cum discipulis conversatus, in cœlos ferebatur. Apostoli autem, diviso inter se terrarum orbe, ac corpore sejuncti, alius alium in locum gratiæ fluentia derivabat. Tum vero beatus iste Andreas cum Græciam simul et barbarorum terras gratia implevisset, ac miraculis suis gentes in stuporem ac pudorem eductas ad fidem convertisset, ad pugnacissimam incredulitatis regionem, Achaiam dico, missus est. Ubi multis cœlo ascriptis, unus ob fidem cruci affigendus traditur : ac mortis ratione Dominum imitatur, ut passionis communione amoris vehementiam exhiberet. Crux itaque in media compingitur Græcia, suspenditur Andreas, cruce crucifixum prædicans, clavis clavorum veritatem confirmans, passione passionem testificans. Hoc autem invento mortalis vitæ suæ termino, secundum immortalitatis initium, mortem scilicet invenit : atque per passionem suam efficaciorē doctrinæ suæ virtutem exhibuit. Nam quibus concionando veritatem non persuasit, hos occisus pudore affectos convertit : quos sermone non traxit, passione quasi sagena cepit. Divisus enim in cœlo et in terra inspicit hominum greges ; corpore quidem in terra positus, anima vero cœlum nactus : curationes autem ac miracula in terrenorum hominum gratiam edit. Ex ea porro agricultura præsentēs spicæ pullularunt : ex ejus doctrina fidei florere botri. Vosque pietatis doctores occurristis : qui regni cœlorum negotiatores estis, ad eum qui in cœlis admirationi est convenistis. Christi namque est illa beati Pauli vox : « Si sustineamus, et conregnabimus⁵⁷. » Ipsi gloria in sæcula sæculorum. Amen.

⁵⁷ II Tim. II, 12.

(36) Sic Colbertinus. Alius vero, χαμηλότατον.

ἔρημον· καὶ τοὺς μαθητὰς ἐστιατορας προῦβάλλετο, καὶ πρὸς αὐτοσχέδιον εὐωχίαν τὰ πλήθη προτρέπεται. Τὸ τοίνυν τῶν μαθητῶν πλῆθος πρὸς τὴν ἐνδειαν ἐταράττετο, καὶ πρὸς ἀλλήλους ὁρῶντες, τὸ δὲ μέλλον οὐκ ἐννοοῦντες τοῖς ἀνθρωπίνοις λογισμοῖς ἐλυμαίνοντο. Ἄλλος μὲν οὖν ἄλλο τι τῶν μαθητῶν ἐφθέγγετο, τὴν παροῦσαν ἀπορίαν ἐπαγγέλλοντες. Ἀνδρέας δὲ, τῶν προσόντων, τὴν εὐτέλειαν ἐλέγχων, ἔλαθε διδοὺς τῷ Σωτῆρι τὰς προφάσεις τοῦ θαύματος· Τί γάρ φησιν ; Οὐκ εἰσὶν εἰ μὴ πέντε ἄρτοι, καὶ ὀλίγα ἰχθύδια. Τί οὖν ὁ Σωτὴρ ; Φέρετέ μοι αὐτὰ ὧδε. Καὶ γέγονεν ἡ τῆς σπάνεως ὁμολογία τῶν ἀγαθῶν περιουσία.

6. Ἀλλὰ γὰρ ὁ Σωτὴρ ἤδη λοιπὸν, τὰς ἐν γῇ διατριβὰς ἀνύσας, καὶ τὸν αὐτάρκη τοῖς μαθηταῖς συνδιατρίψας χρόνον, πρὸς οὐρανοὺς ἐκομίζετο· ἀπὸστολοι δὲ, τὴν οἰκουμένην διαλαβόντες, καὶ τοῖς σώμασι μερισθέντες, ἄλλος ἀλλαχόσε τὰ τῆς χάριτος μεταοχετεύων νάματα. Ἐντιῦθα τοίνυν ὁ μακάριος οὗτος Ἀνδρέας, Ἑλλάδα τε ὁμοῦ καὶ βάρβαρον ἐμπλήσας τῆς χάριτος καὶ δυσωπήσας πρὸς πίστιν τὰ ἔθνη τοῖς θαύμασιν, ἐπὶ τὸ τῆς ἀπιστίας μαχιμώτατον (36), τὴν Ἀχαίαν λέγω, ἐπεστέλλετο. Ἐνθα δὲ πολλοὺς οὐρανῷ προσγράψας, εἰς διὰ τῆς πίστεως, σταυρῷ παραδίδοται· καὶ τρόπον τῆς τελευτῆς τὸν Δεσπότην μιμούμενος, ἵνα τῇ κοινωνίᾳ τοῦ πάθους δείξῃ τοῦ πόθου τὸ μέγεθος. Σταυρὸς οὖν ἐπὶ μέσῃ Ἑλλάδος ἐπήγνυτο, καὶ Ἀνδρέας ἐκρεμάτο, σταυρῷ τὸν σταυρωθέντα κηρύσσων, καὶ τοῖς ἡλοῖς τοὺς ἡλούς πιστούμενος, καὶ τῷ πάθει τὸ παθος μαρτυρούμενος. Πέρας δὲ τοῦτο τῆς θνητῆς ζωῆς εὐράμενος, δευτέραν ἀρχὴν ἀθανασίας τὸν θάνατον εὐράτο, ἑνεργεστέραν τῆς διδασκαλίας διὰ τοῦ πάθους τὴν δύναμιν ἐνδεικνύμενος. Οὓς γὰρ οὐκ ἐπεισε δημηγορῶν, τούτους ἀναιρεθεῖς ἐδυσώπησεν· καὶ οὓς λαλῶν οὐχ εἴλκυσε, παθὼν ἐσαγήνευσε. Μερισθεῖς γὰρ οὐρανῷ καὶ γῇ, σώματι μὲν ἔχων τὴν γῆν, ψυχῇ δὲ τὸν οὐρανὸν κληρωθεῖς, ἐποπτεύει τὰς τῶν ἀνθρώπων ἀγέλας, ἰάμασι καὶ θαύμασι τοὺς ἐπὶ γῆς δεξιούμενος. Ἐκείνης τῆς γεωργίας οἱ παρόντες ἀνεβλάστησαν στάχυες· ἐκ τῆς ἐκείνου διδασκαλίας οἱ τῆς πίστεως ἤνθησαν βότρυες. Καὶ ὑμεῖς οἱ τῆς εὐσεβείας διδάσκαλοι ἀπηντήκατε, οἱ τῆς τῶν οὐρανῶν βασιλείας ἔμποροι πρὸς τὸν οὐρανῷ θαυμαζόμενον συνεληλύθατε. Χριστοῦ γὰρ ἔστι διὰ τοῦ μακαρίου Παύλου φωνή· « Εἰ ὑπομένωμεν, καὶ συμβασιλεύσομεν. » Αὐτῷ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ADMONITIO IN SERMONEM SEQUEM.

Hunc sermonem ex ms. Colbert. 5104, p. 502, transcripsimus : estque imperiti et inelegantis scriptoris. Athanasii tamen præfert nomen in Colbertino, et in Anglico quodam codice.

405 SERMO SANCTI ATHANASII EPISCOPI ALEXANDRIÆ.

1. Tria postulat Deus a Christiano, rectam fidem,

ΛΟΓΟΣ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ.

1. Τρία ἀπαιτεῖ ὁ Θεὸς παρὰ τοῦ Χριστιανοῦ, πί-